

A GALYASÁG

a harmadik évezred küszöbén

Plešivec * Ardovo * Silická Brezová * Silica * Szögliget
Bódvaszilas * Dlhá Ves * Kečovo * Jósvalfő * Szinpetri
Szin * Perkupa * Aggtelek * Égerszög * Terezstenye
Tornakápolna * Varbóc * Trizs * Imola * Kánó
Szőlősardó * Ragály * Felsőtelekes
Alsótelekes

A Galyaság a harmadik évezred küszöbén

Írta és szerkesztette:

Dr. Tózsza István a földrajztudomány kandidátusa, tanszékvezető
főiskolai tanár*

Lektorálta:

Gadócziné Dr. Fekete Éva tudományos főmunkatárs, osztályvezető**

Kiadó:

Britannica Oktatási és Informatikai Bt.

Felelős kiadó:

Dr. Tózsza István

ISBN 963 03 9986 5

Példányszám 500

Terjedelem 11 (A/5) ív

Nyomdai előkészítés: ADAMAS-Stúdió Bt., Solymár

Nyomda: Irisprint Bt., Budapest

Pilisszentiván

2000

* BKÁE Államigazgatási Főiskolai Kar, Szervezési, Vezetési és Településtani Tanszék

** MTA Regionális Kutatások Központja, Észak-magyarországi Osztály, Miskolc

A **borítón** a teresztenyei református templom látható,
a **hátlapon** tipikus galyasági tájkép Égerszög határában (fent) és a
jósmafői Vass Imre-barlang legnagyobb terme, a Küklopszok-csarnoka (lent). A **fotókat**
és **rajzokat**, ahol a szerző nincs külön jelölve,
Dr. Tózsa István készítette.

A könyvet terjesztik:

Galyasági Település-szövetség
3756 **Perkupa**, Kossuth u. 12. Tel: (36) 48 / 462-113,
Edelényi Városi Könyvtár
3780 **Edelény**, István király útja 49. Tel: (36) 48 / 341-422
Bíbor Kiadó
3527 **Miskolc**, Bajcsy-Zsilinszky Endre u. 15. Tel: (36) 46 / 423-858 e-mail: bor-
kuti@broadband.hu

Tózsza István 1920-1999

Teresztenyén született, Szilvásváradon és Miskolcon nevelkedett. Az idegenforgalommal a miskolci IBUSZ, majd a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Idegenforgalmi Hivatal vezetőjeként került kapcsolatba. Kezdeményezően vett részt többek között Boldogkő várában a turistaszálló, Miskolctapolcán az Éden kemping, az Autós kemping, Hollóstatón a kemping, Szerencsen a Huszárvár szálló, Tokajban a kemping, Mezőkövesden a matyó lakodalmas rendezvények, Aggteleken a barlangi hangversenyek, a barlangi csónakázó-tó és a kemping létrehozásában, ill. működtetésében. Elképzelései (pl. a lillafüredi libegő, az aggteleki barlangvasút és kőkori panoptikum, a jósvafői asztma szálloda) valamint a megye idegenforgalmát, természeti, kulturális gazdagságát és sokszínűségét országosan elismertebbé tenni vágyó erőfeszítései rendre elakadtak a megye tanácsi rendszerű vezetésének szűk látókörű, kicsinyes érdekellentétein. Élete utolsó két évtizedét – nyugdíjasként – jobbára szülőfalujában, Teresztenyén töltötte, ahol erejéhez mérten aktívan részt vett a galyasági kis települések tornyosuló gondjainak enyhítését célzó társadalmi kezdeményezésekben: így, egyik alapító tagja volt a Galyasági Településszövetségnek is.

Tartalom

Bevezetés	6
Galyaság	14
A Galyaság környezetállapota	20
Természetvédelem	26
Védett növényfajok	32
Védett állatfajok	36
Gyógynövények, erdei gyümölcsök és gombák	38
Vadak és halak	44
A Galyaság településeinek tradicionális értékei	46
Népesség, gazdaság	64
A Galyaság a harmadik évezred küszöbén	80
Hogyan reagál az idegenforgalom a Galyaság értékeire?	80
A Galyaság környezeti értékeinek térszerkezete	83
Területfejlesztési koncepció az ezredfordulón	86
Idegenforgalmi fogadókészség	102
A legfontosabb feladat: a termelő munka	104
Településirányítói vélemények,	122
programnyilatkozatok a jövőről	122
Irodalom	150

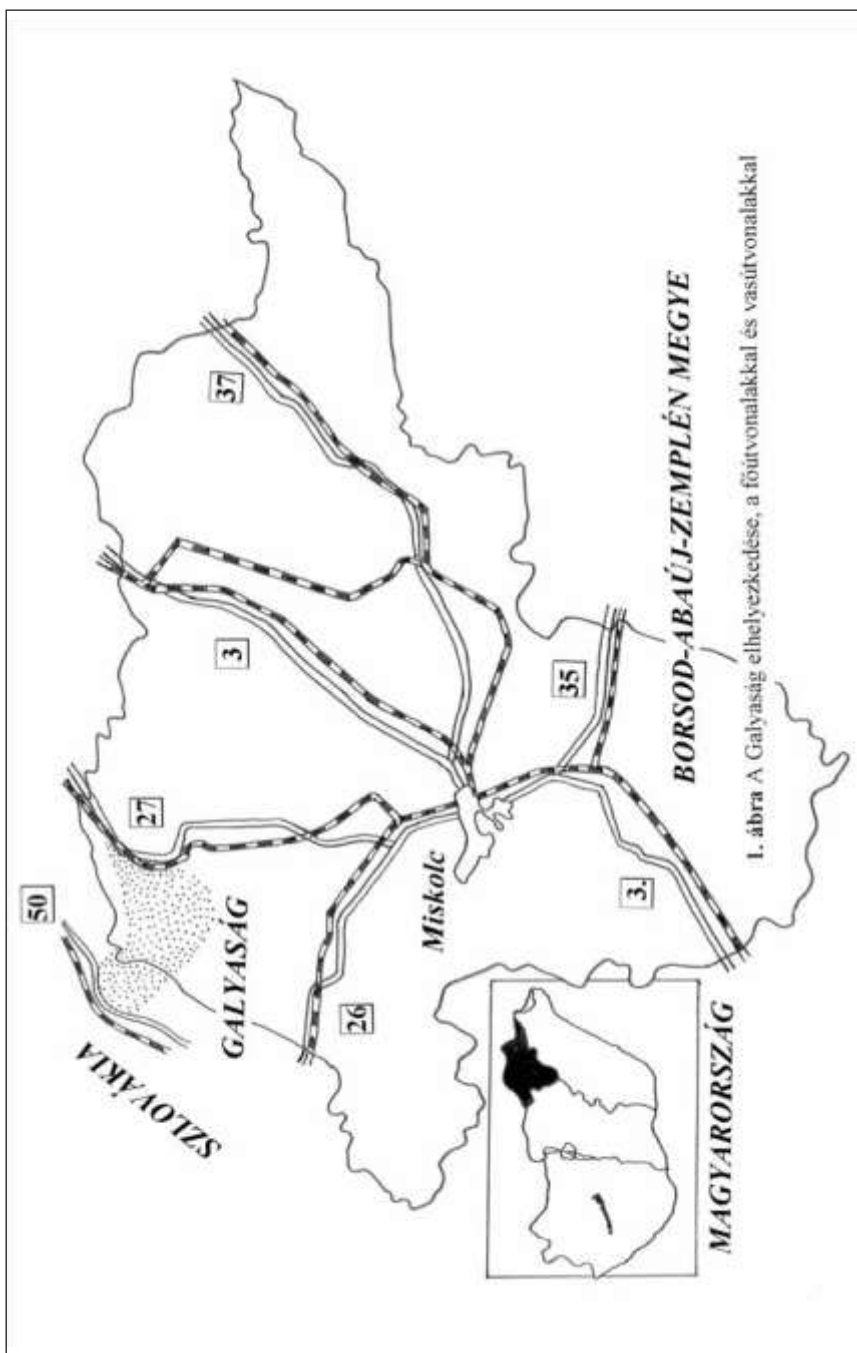
Bevezetés

Van egy „tájunk” Észak-Magyarországon, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Sajótól északra, a Bódva folyócskától nyugatra, amit úgy ismernek a helyiek, hogy „Galyaság” (**1. ábra**). Ennek az apró falvakkal teleszórt térségnek a központjában igyekszik a Bódva felé a Rét-patak, melynek völgyében három ízig-vérig galyasági falucska húzódik meg: Teresztenye, Szőlősárdó és Égerszög. Vajon hogyan élnek ezen a tájon az emberek és milyen reményekkel léphetik át a harmadik évezred küszöbét? Minden szövegnél beszédesebben álljon bevezetőül egy táblázat és egy grafikon (**2. ábra**), amely e három falu lélekszámának az alakulását szemlélteti 1870-től a mostani ezredvégig. Vajon mit remélhet ma Magyarországon egy-egy település 160 vagy 80, vagy 30 (!) lakossal, Budapesttől 230 km távolságra, az ország peremének olyan részén, ahol nincsen nagyobb forgalmú határátkelőhely, sőt ahol zsákutcaként vezet hozzá a keskeny, töredezett országút? Remélheti-e egyáltalán, hogy fenn tud maradni, boldogulni tud valahogy a következő évezredben is? Remélheti ugyanezt az a régió, ahol olyan települések vannak, mint Teresztenye, Tornakápolna (10 fő állandó lakossal!), Varbóc, Égerszög, Szőlősárdó, Kánó, Szin, Szinpetri, Perkupa? Erre próbál egyfajta választ adni ez a könyv teresztenyei születésű édesapám írásait, gondolatait, szellemi hagyatékát is felhasználva. Ő a Galyasági Település-szövetség maroknyi lelkes tagjával karöltve nyugdíjas éveinek legnagyobb részét Teresztenye és a Galyaság boldogulásának, a jelenlegi válságos gazdasági helyzet által festett sötét jövőt felderítő kilátások kutatásának szentelte.

A Magyarország gazdasági térszerkezetét, a regionális különbségeket elemző tanulmányok (Enyedi Gy. 1996, Rechnitzer J. 1998.) kivétel nélkül periférikus, tartós munkanélküliséggel, kedvezőtlen gazdasági és demográfiai mutatókkal sújtott, válságos helyzetű régióként jelölik Észak-Magyarországnak azt a részét (is), ahol a Galyaság elnevezésű táj található. Miért alakult ki ez a helyzet?

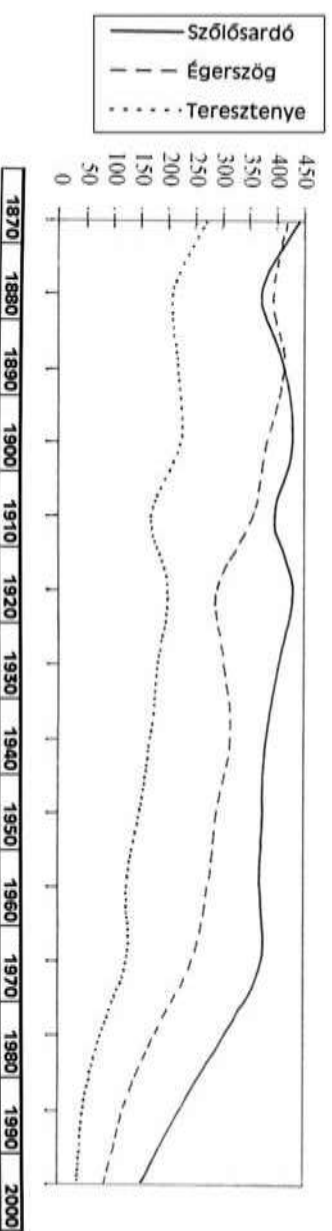
A II. világháború után Közép-Európában befejeződött az ipari forradalom. Az ipar vezető szerepe, az árucikkek tömegtermelése, a mezőgazdaság fejlődése jellemezte ezt a korszakot, amelyet fordizmusnak nevezhetünk, és amely Közép-Európának mind a nyugati, mind a keleti felében – bár más-más politikai-társadalmi keretek között – kiteljesedett.

Az 1970-es években azután a tömegtermelés válságba került az európai tőkés országokban. Váltaniuk kellett: az árucikkek tömegtermeléséről átérttek a minőségi termelésre, az ipar elvesztette vezető szerepét és a szolgáltatások jelentősége megnőtt. Az emberek materiális értékrendje felbomlott: nem a színes tévé, hűtőláda, autó lett legkeresettebb áru, hanem a vegyszermentes étel, a biozöldség, a testkultúrával kapcsolatos szolgáltatás, az egészséges életmód, vagyis az immateriális értékek. A települések fejlődését többé már nem felülről irányították: megnőtt az „alulról” jövő kezdeményezés, a települési társulások, a kistérségi szerepe. A gazdasági fejlődésnek ezt a korszakát posztfordizmusnak nevezhetjük. A volt szocialista országok politikai okok miatt nem tudtak váltani, fokozatosan eladósodtak és a 80-as évekre olyan mély gazdasági válságba kerültek, amely egy évtized alatt, a szovjet gazdaság összeomlásával végül is utat nyitott a demokráciának Közép-Európa keleti felén is. Szabaddá vált az út – két évtizedes késéssel – a posztfordista fejlődés előtt nálunk is. De míg a posztfordista váltást Európa nyugati felén a gazdaság és a társadalom a felhalmozott tőke tartalékainak köszönhetően végbe tudta vinni, a volt szocialista országokban a gazdasági szerkezetváltás a tőke égető hiánya miatt nem csak átalakította, hanem szinte lenullázta a gazdaságot. Ezért fordulhat elő az a helyzet, hogy a XIX. század végén és a XX. század elején még virágzó, az önellátó paraszti gazdaságra épülő aprófalvakban ma ugaron hagyott földek között, munka nélkül tengődik, vagy elvándorol a lakosság. Lenullázódott, megszűnt pl. a Galyaságban is a fordista gazdasági fejlődés által életre hívott kenyéradó bányaiipar, termelőszövetkezet. A tőkehiány miatt nem tudott még kialakulni a szolgáltató szektor uralma, az infrastruktúra, a kommunikáció. A posztfordista kereslet gyermekcipőben jár még egész Magyarországon: először a Bécs-Budapest tengelyen fog érvényesülni, s úgy terjed lassan tovább az országban. Egyrészt idő, másrészt a helyiek ügyességének a kérdése az, hogy a Budapesttől 200–260 km-re eső térségekbe mikor jut el. Nemcsak a kiválasztás politikáját kell tehát követni, mert a helyi passzivitás miatt olyan sokára is történhetik a posztfordista kereslet és a kínálat között szükséges tőke megjelenése, hogy a régió a szó szoros értelmében kihalt addigra és egykor majd a külföldiek aratják le a kis falvak posztfordista, immateriális értékeit (ahogy ez a délnyugat-dunántúli

2. ábra: Három jellegzetes galyásági falu demográfiai hanyatlásának „körképe”

	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Szőlősárdó	443	372	412	429	394	432	402	377	378	370	373	293	215	162
Égerszög	420	393	412	381	354	290	303	315	289	273	243	175	119	87
Teresztenye	273	210	217	222	169	199	181	168	148	125	125	77	45	38

kis falvakban történik jelenleg). Ahhoz, hogy a Galyaság túl tudja élni, ki tudja várni azt az időt, amíg eladóként jelenhet meg a posztfordista piacon, az is kell, hogy ne néptelenedjenek el falvai teljesen. Az is kell, hogy ne ölbe tett kézzel várákozzanak, hanem menjenek elé a várható keresletnek. Ahhoz pedig, hogy ne néptelenedjenek el a falvai, népességmegtartó erejű gazdasági tevékenységgel kell „elébe menni” annak a bizonyos várható keresletnek.

A posztfordista gazdaságban a települések fölötti központi „gyámkodás” megszűnik. Nem teljesen helytálló az a nézet, hogy Magyarország aprófalvai azért kerültek a jelenlegi nehéz helyzetbe, mert a 70-es évek elején a központi településfejlesztési politika összevonta őket, elvette saját iskolájukat, körzeti orvosukat, önálló tanácsukat és fejlesztési pénzeket csak a központi szerepkörre kijelölt nagyobb városok kaphattak. A 70-es évek elején, mivel a piac politikai okokból nem csak a gazdasági életben, de a települések egymás közötti versenyében sem érvényesülhetett, a kevés fejlesztési pénz racionálisabb elosztása jegyében vezették be a kiemelt és a részleges felső és alsó fokú központok szerepét. Ahogy a gazdaságot, úgy a településrendszert is mesterségesen próbálták életben tartani annak árán, hogy a legkevesbé életképteleneket, az aprófalvakat – földrajzi helyre való tekintet nélkül – valóban elsorvasztották, illetve elősegítették az elsorvadásukat. Természetesen az aprófalvak lakosságának – ha elég aktívak voltak és tudtak is valamilyen életmentő hajszálnba kapaszkodni – meg volt a lehetősége az életben maradásra: egy termálvizes fürdő, egy patinás porcelánüzem, egy befutott, tradícióvá vált folklór rendezvény, vagy egy cseppkőbarlang ügyes kihasználása aprófalvakat is életben tudott tartani.

A 90-es években minden település, kicsi és nagy egyaránt egy piacra került: a települések piacára. Ez a piac versenypiac. Akik el tudják adni magukat a posztfordista javakra érzékeny piacon, azok életben maradnak, sőt meggazdagodnak. Akik nem tudják eladni magukat, elsorvadnak. Egyetlen település sem vonhatja ki magát a piaci versenyből: ha tesz neki, ha nem, a rajtszámot megkapta, elindult – akár tudomásul vette, akár nem.

Milyen árucikkkel jelentkezik a település ezen a piacon? Milyen árucikk testesül meg benne? Mit kínálhat eladásra? Kínálhat gazdasági telephelyet, ipari parkot, sőt vállalkozói övezetet. Kínálhat különféle, főleg immateriális szolgáltatásokat, kínálhatja kultúráját, történelmét, hírnevét... Ezek közül mit kínálhat a Galyaság? Gazdasági telephelyet nem, mert a térség kívül esik a magyar gazdasági fejlődés ütőér régióin, távol van az autópályák végpontjaitól, a forgalmas határátkelőhelyektől. Jobb is ez így ... Nemzetközi hírű műemlékekben sem túl gazdag, kulturális rendezvényeiről sem ismert külföldön, hírneve is szerény. Nem kelhet versenyre pl. a Hegyaljával, a Hortobággal, Kiskunsággal. Immaterális szolgáltatásokat viszont már kínálhat: van jó levegője, csendje, zöld erdeje, hullámzó dombvonulatai, van védett növénye, állata, panorámás tájképe, friss vízű forrásai, régi korokat idéző falusi házai, szokásai, tradicionális ételei. A világ tíz legimpozánsabb cseppkőbarlangjainak egyikét nem is említve.

Sajátos áru a település! Ha a piacon eladják, tulajdonjoga nem változik. Marad, akiké volt: a helybeli lakosoké. Eladható egymás után többször is. Eladása népességmegtartó erejének növekedésével jár. Minél többször adják el, annál gazdagabbá válik. S hogy kinek adható el? A turistáknak? ... Nem elsősorban a turistáknak – bár azoknak is érdemes kiegészítő tevékenységként eladni (a falusi turizmus keretében) –, ugyanis a turisták jönnek úgyis maguktól, ha egy települést már többször is eladtak és ezzel sikeressé vált. A települést elsősorban három csoportnak kell eladni: a fejlesztőknek, az operátoroknak és a helyi lakosoknak! Mindegyik fontos és elengedhetetlen feltétele annak, hogy egy város vagy falu sikeres legyen a települések nagy piaci versenyében. A fejlesztő nem más, mint a tőkés, aki kiépíti a szolgáltatást, megteremti az ahhoz szükséges infrastruktúrát, kommunikációt, egyszóval megvalósítja a beruházást. A fejlesztőnek kell kínálni a falut, hogy az üzletet szimatoljon benne. Kik az operátorok? Ők azok, akik a szolgáltatást üzemeltetik, ők a vállalkozók. Nélkülük természetesen nem működik az immateriális javakhoz való hozzáférés lehetősége. Végül miért olyan fontos az, hogy a település irányítói (az önkormányzat, a polgármesteri hivatal dolgozói és a helyi civil szervezetek) a lakosságnak is eladják a települést? Megveszi a lakosság is? Igen. Azzal veszi meg, hogy megérti, hogy szükséges eladni a települést. Azzal veszi meg, hogy közreműködik az eladásban. És ami legfontosabb: nem akadályozza az eladást, nem teszi tönkre tudatlanság-

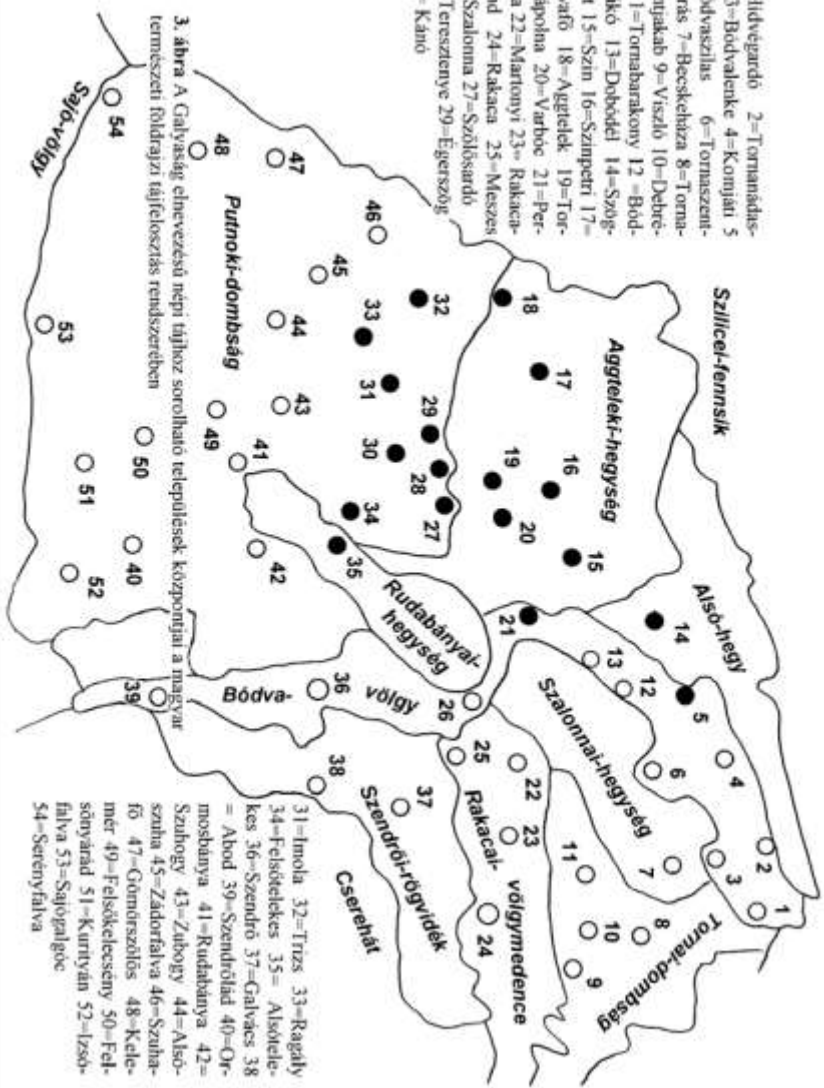
ból, irigységből, avagy rosszul felfogott önérdékből az eladni szánt immateriális települési javakat: a jó levegőt, a csendet, az erdőt, a tiszta vizet, a barlangot, a védett növényeket és állatokat ... Sőt: mindent megtesz azért, hogy ezeket a javakat fenntartsa, megőrizze – mert tudja, hogy ez által saját boldogulásának az útját is egyengeti. Ha a helyi lakosság nem vevő a saját településére, annak a sorsa meg van pecsételve.

Ebben a könyvben nem a falusi turizmus népszerűsítését tűztem ki célul, ez nem idegenforgalmi kiadvány. Ennek a könyvnek az a célja, hogy a fejlesztők, az operátorok és a lakosság megismerjék, hogy a Galyaság falvai mit tudnak kínálni a települések piacán. Megismerjék, és ha megtetszik nekik: meg is vegyék. Véleményem szerint ez lenne az igazi záloga annak, hogy a Galyaság falvai életben maradjanak a harmadik évezred küszöbén.

Pilisszentiván, 1999. május 1.

Dr. Tózsza István

1=Hidvegrádó 2=Tornaiadás-
ka 3=Bódvalenke 4=Kornjati 5
=Bódvaszilas 6=Tornaszent-
andrás 7=Beckskeltha 8=Torna-
szentjakab 9=Vizszo 10=Debré-
te 11=Tornabarakony 12=Bód-
varikó 13=Dobódel 14=Szög-
liget 15=Scin 16=Szipceti 17=
Jósvafő 18=Aggtelek 19=Tor-
nakapótna 20=Varhóc 21=Per-
kapu 22=Martonyi 23=Rakaca-
szend 24=Rakaca 25=Meszcs
26=Salonna 27=Székfőardó
28=Teresztenye 29=Égerszög
30=Kánó

3. ábra A Galvayáság elnevezésű népi fűjához sorolható települések központjait a magyar természetrajzi tájfelosztás rendszerében

31=Imola 32=Trizs 33=Ragaly
34=Felsőtelekes 35= Alsótele-
kes 36=Szendró 37=Galvacs 38
= Abod 39=Szendrőlád 40=Or-
mosbánya 41=Rudabánya 42=
Szuhogy 43=Zúbogy 44=Alsó-
szuhia 45=Zádorfalva 46=Szuhá-
fő 47=Gömörészlős 48=Kale-
mer 49=Felsőkelecsény 50=Fel-
sőnyárad 51=Kurttyán 52=Izsó-
falva 53=Sajófalja
54=Serenyfalva

Galyaság

A Galyaságot, mint természeti földrajzi tájegységet nem jegyzi a tudomány, a mai térképek már fel sem tüntetik a nevét. Az egykori vármegyék közül Torna, Gömör és Borsod határvidékén a hasonló természeti, társadalmi-gazdasági, kulturális adottságokkal jellemezhető kis falvak térségét volt szokás a Galyaság tájnévvel illetni a XX. század elején. Eredetileg Abaúj-Torna vármegye délkeleti szegletében csak hat községet soroltak ebbe a népi táj elnevezésbe: Égerszögöt, Szinpetrit, Szőlősardót, Teresztenyét, Tornakápolnát és Varbócot. Később ez kibővült a volt Gömör vármegyei Aggtelekkel és Kánóval, valamint a szintén abaúj-tornai Jósfafevel, Perkupával és Szinnel. Úgy is fogalmazhatunk, hogy tágabb értelemben a Galyaság egy olyan népies tájnév, amely a Bódva folyó középső szakaszának völgyétől nyugatra a Szuha-patakig, ill. a Sajó-völgyéig terjed. Ebben az értelemben a tornai Szögligettel és Bódvaszilassal, illetve a szlovákiai (!) Silická Brezovával (Szádvárborosával), Silicával (Szilicével), Ardovával (Pelsőcardóval), Plešiveccel (Pelsőccel) bővül ki. Továbbá a borsodi Alsótelekessel, Felsőtelekessel, a gömöri Imolával, Ragállal és Trizzsel, illetve a szlovákiai Dlhá Ves-szel (Gömörhosszúszóval) és Kečovoval (Kecsővel). Napjainkban, az 1991-ben alakult Galyasági Település-szövetség neve, tevékenysége révén kerül ismét a köztudatba a Galyaság, mint nem „hivatalos” tájnév, népi, tradicionális tájegység.

A Galyaság nevet egyébként nem a gally (faág) szavunkból származónak, hanem szlovák eredetű szónak tartják: a *gol'a* (régbben: *hol'a*) kopár, fátlan hegyet jelent. A Teresztenyei-fennsíkon található a Galya-erdő: ez a Galyaság „szíve”.

Milyen természeti földrajzi tájegységeken helyezkedik tehát el a Galyaság? Magyarországon természeti földrajzi nagytájakat, középtájakat, kistájcsoportokat és ezeken belül kistájakat különít el a földrajztudomány. A Galyaság térsége teljes egészében az Észak-magyarországi-középhegység nevű nagytájba tartozik. Ennek egyik északi tagja, az Aggtelek-Rudabányaihegyvidék elnevezésű középtáj fémjelzi a Galyaság északi felét. Ezt a középtájat keletről és nyugatról egy mozaikos középtáj határolja: az úgynevezett Észak-magyarországi-medencék és dombságok nevű mezorégió, amely olyan kistájcsoportokra osztható, mint az Ipoly-, Zagyva-, Tarna- és Hernád-völgy, a Gömör-Hevesi-dombság, Borsodi-dombság valamint a Keleti- és NyugatiCserehát. Az Aggtelek-Rudabányai-hegyvidéket tehát keletről a Cserehát kistájcsoportja, délről és délnyugatról pedig a Borsodi-dombság nevű kistájcsoport határolja. A 3. ábra és az 1. táblázat azt mutatja, hogy a legtágabb értelemben a Galyasághoz sorolható települések központjai hogyan helyezkednek el a magyarországi tájbeosztás egységeiben. A 3. ábrán fekete körök jelölik a galyaságinak nevezhető települések központjait, míg a szomszédos kistájak településeit üres körök mutatják.

1. táblázat

A tágabb értelemben vett Galyaság települései a magyar tájfelosztás rendszerében (vas-tagon szedve a szűkebb értelemben vett galyasági települések, a szaggatott vonal alatt a szlovákiai „galyasági” települések szerepelnek)

az Aggtelek-Rudabányai-hegyvidék középtájon:					
az Aggteleki-karszt kistájcsoportban:		a Rudabánya-Szalonnai-hegység kistájcsoportban			
az Aggtelekihegység kistájon:	az Alsó-hegy kistájon:	a Rudabányai-hegység kistájon:	a Szalonnai-hegység kistájon:	a Bódva-völgy kistájon:	a Tornai-dombság kistájon:
Aggtelek Jósvafő Szin Szinpetri Tornakápolna Varbóc	Szögliget	Alsótelekes	nincsen	Perkupa Bódvaszilas	nincsen
Szlovákiában: Ardovo, Dlhá Ves, Kečovo, Plešivec, Silická Brezová					
	Silica				
az Észak-magyarországi medencék és dombvidékek nevű középtájon:					
a Borsodi-dombság kistájcsoportban:		a Cserehát kistájcsoportban			
a Putnoki-dombság kistájon:	a Sajó-völgy kistájon:	a Szendrőirögvidék kistájon:	a Rakacai-völgymedence kistájon:	a (K-i és Ny-i) Cserehát kistájonon:	
Égerszög Felsőtelekes Imola Kánó Ragály Szőlősardó Teresztenye Trizs	nincsen	nincsen	nincsen	nincsen	

Amikor tehát a Galyaság természeti földrajzát akarjuk jellemezni, elsősorban az Aggteleki-hegységről és a Putnoki-dombságról, valamint – érintőlegesen — a Bódva-völgyről, a Rudabányai-hegységről és az Alsó-hegyről (Szilicei-fennsíkról) kell szólnunk Marosi S. – Somogyi S. (1990) alapján.

Aggteleki-hegység

Tönkösödött, törésvonalakkal tagolt triász korú mészkőhegység gazdag karsztformákkal: barlangokkal, dolinákkal, víznyelőkkel, karr-mezőkkel. Éghajlata hűvös, mérsékelt nedves. Legnagyobb vízfolyása a Jósva-patak. Kis vízállás esetén csak 0,18 m³ vizet szállít másodpercenként, középvíznél 1 m³-t, míg árvíz idején 26 m³-t. Két kis tava az Aggteleki-tó (1,75 ha) és a Vörös-tó (0,5 ha), amelyek karsztos töbrökben keletkeztek. A jósvaí Tengerszem a Jósva elgátolásával kialakított mesterséges tó. A kistáj forrásainak igen nagy a vízhozam-ingadozása. Ilyenek a Baradlából kifolyó Jósva, a Béke-barlangból eredő Komlós, a Kossuth-barlangból kifolyó Tohonya, a Szabadság-barlangból származó Kecse-kút, a Szinpetri határában lévő Kopolya, stb. Növénytanilag a Pannon flóratartomány Matricum flóraidék Tornense flórajárásába tartozik. Talaja a mészkővön képződött, vékony, törmelékes, gyenge termőképességű rendzina. A kistáj déli szegélyén szintén gyenge termőképességű, savanyú agyagbemosódásos barna erdőtalajok találhatók. A Jósva-patak völgyétől északra az erdőalkotó természetes növényzet a gyertyános és cseres tölgyes (*Quercopetraeae. Carpinetum* és *Quercetum petraeae-cerris*), valamint a hársas körises sziklaerdők (*Tilio-Fraxinetum*) és sziklagyepek (*Pulsatillo-Festucetum rupicola*). A Jósvatól délre inkább a molyhos tölgyesek uralkodnak (*Quercetum petraeae-pubescentis*), ill. a vízfolyások mentén a szubmontán égerligetek (*Alnetum glutinosae-incanae*) – innen Égerszög neve is. A kistáj az országos főútvonalhálózat periferiáján található. Az aggteleki határátkelő forgalma messze a legkisebb a Borsod-Abaúj-Zemplén megyeiek közül. A kistáj csaknem egész területe az Aggteleki Nemzeti Park része, Magyarország legszebb és leglátványosabb karsztformáival.

Putnoki-dombság

A Bükk-hegység, ill. a Sajó-völgy és az Aggtelek-Rudabányai-hegyvidék között elterülő medencedombság, amelyet uralkodóan északnyugat - délkeleti irányú völgyek tagolnak. A 200 – 400 m tengerszint feletti átlagos magasságú dombságot fiatal, harmadkori agyagos, homokos üledékes kőzetek alkotják. A miocén rétegeiben jelentős barnakőszénvacon található. Éghajlata mérsékelt hűvös, mérsékelt száraz. Vízfolyásai részben a Sajóba tartanak (pl. a Suha-, Csörgös-, Imolai-, Ormos-, Keleméri-patakok), részben a Bódvába (pl. a Rét- és Telekes-patak). A Suha vízhozam ingadozása 0,05 és 48 m³/mp között változhat. Legnagyobb forrásai Felsőtelekesen, Ragályon, Imolán vannak. Talaja uralkodóan agyagbemosódásos barna erdőtalaj. Természetes erdőtársulásai a vízfolyások völgyeiben az égerligetek (*Alnetum glutinosa-incanae*), a dombokon a keményfás ligeterdők (*Quercu-Ulmetum*), valamint a cseres és gyertyános kocsánytalan tölgyesek (*Quercu-Betuletum Callunetosum*, ill. *Quercu petraeae-Carpinetum*). Közlekedésföldrajzi

helyzete előnytelen. Legnevesebb természeti értékét a keleméri Mohos-tavak jégkorszakból fennmaradt ritka, tőzegmohalápa és a rudabányai őshominoida lelőhely képviseli.

Alsó-hegy

A Torna-patak, a Ménes-patak és a Bódva völgye által határolt alacsony, tönkösödött karsztos középhegység, a Silická planiná (Szilicei-fennsík) magyarországi része. Triász korú mészkő építi fel. Barlangokban, víznyelőkben gazdag terület. Az ország egyik legnagyobb barlangterme, a Titánok csarnoka az itt nyíló Meteor-barlangban található. A kistáj éghajlata mérsékelten hűvös, mérsékelten nedves. A Ménes-patak vízhozama kisvízkor 0,005 m³, míg nagyvízkor másodpercenként 43 m³ vizet szállít. A kistáj uralkodó talajtípusa a vékony, rossz termőképességű rendzina. Természetes növénytakarója megegyezik az Aggteleki-hegységével. Jellegzetesek a karsztbokorerdők (*Quercus-Cotinetum*) és a sziklagyepek (*Seslerietum heuflerianae*). A terület legnagyobb része az Aggteleki Nemzeti Parkhoz tartozik.

Rudabányai-hegység

Alacsony, 300 méteres átlagmagasságú, sasbérces triász mészkő és dolomit vonulat, melynek peremeit harmadkori üledékes kőzetek fedik. Vasérckészlete kimerült, gipsz és anhidrit vagyona még jelentős. Éghajlata hűvös, mérsékelten nedves. Két vízfolyása a Telekes- és a Rét-patak. Talaja rendzina és agyagbemosódásos barna erdőtalaj. Természetes növényzete hasonló az Aggteleki-hegységéhez (cseres, gyertyános tölgyesek), a kistáj középpontjában hársas köríves sziklai törmelékerdők (*Tilio - Fraxinetum*) és foltonként sztyeprétek (*Pulstaillo - Festucetum rupicolae*) találhatók.

Bódva-völgy

Szikla- és kavicsteraszos folyóvölgy, amelyet nyugatról az Alsó-hegy, Az Aggteleki- és a Rudabányai-hegység, valamint a Putnoki-domság határol. A Bódva folyó völgyét magyarországi szakaszán keletről a Tornai-dombság, a Szalonnai-hegység, a Rakacai-völgymedence, a Szendrői-rögvidék és a Nyugati-Cserehát nevű kistájak határolják. Felszínét pleisztocén üledékek, kavics, vályog, jelenkori folyóvízi üledékek és kis részben triász dolomit, mészkő, valamint agyagpala építi fel. Éghajlata mérsékelten hűvös, mérsékelten nedves. A Bódva vízhozama kisvízkor mindössze 1 m³ másodpercenként, közepes vízállás mellett 7 m³ körül van, míg árvízkor akár 90 m³ is lehet másodpercenként. A kistáj legnagyobb forrása Bódvaszilás közelében a Vecsem. A Bódva-völgyet öntéstalaj borítja. Természetes növénytakaróját a szubmontán égerligetek (*Alnetum glutinosae - incanae*), mocsárrétek (*Agrostetum albae, Festucetum pratensis*) és magaskórós társulások (*Petasitetum hybridi*) jelentik.

*Dél-galyasági táj: a Rét-patak völgye, a fedett karszt jellegzetes dombvidéke (fent),
Aggtelek mellett mészkőbarázdás hegyoldal, az „Ördögszántás” (lent).*

*Kilátás a Borház bércről (411 m), Varbóc határából a Jósza-patak völgyére, az egykor kender és szőlőtermesztéséről nevezetes Szin és Szinpetri községek felé (fent). A katlanszerű völgyben Varbóc, a Galyaság legmagasabban fekvő faluja (lent).
Fotó: Bogsán Gyula.*

A Galyaság környezetállapota

A térség környezetállapotát, a Borsod-Abaúj-Zemplén megye Környezeti Atlasza alapján, vázlatosan a társadalmi környezetszennyezés, a települési környezet a földfelszín, a víz, a táj és klíma, valamint a levegőtisztaság szempontjából lehet értékelni.

Társadalmi „környezetszennyezés” a Galyaságban

Az ún. társadalmi környezetszennyezést a társadalmi stresszhatások összessége jelenti: a képzettségi, iskolázottsági szint, a bűnözés, a munkanélküliség együttese. Az általános iskola 8. osztályát el nem végzettek aránya 0,75–1,25%, a középiskolai végzettségük aránya az össz népesség 0,50–0,75%-a (igen alacsony), míg a felsőfokú végzettségük aránya nem éri el a lakosság 0,25% -át sem. A munkanélküliség köztudottan országos viszonylatban is magas a térségben.

A lakosság 1–1,25%-a követ el vagyon elleni, 1,50–1,75%-a közrend elleni és ugyanennyi erőszakos, garázda bűncselekményt, már ami az ismertté vált eseteket illeti. A közrend elleni és a garázda cselekmények száma a Galyaság északi felén némileg több, mint a déli peremének falvaiban. A veszélyeztetett kiskorúak aránya 0,75–1,50% között változik. Ebben a tekintetben is Trizs, Kánó, Imola, Ragály, Felső- és Alsótelekes, vagyis a Galyaság déli fele némiképpen kedvezőbb helyzetben van, mint az északabbra fekvő térség.

A lakosság egészségi állapotát illető adatokból kiderül, hogy a légzőszervi megbetegedések arányát tekintve a megyén belül kedvező a Galyaság helyzete: 0,60–1 % közötti aránnyal, míg a megye más területein 3 % feletti is gyakran előfordul. Emésztőrendszeri megbetegedések tekintetében a Jósvafő – Aggtelek – Trizs – Imola – Ragály sáv 1,1–2% -os arányt mutat, míg a többi település még alacsonyabbat, 0,1–1% közöttit, ami országos viszonylatban is jó. A keringési megbetegedések esetében Perkupa, Szőlősardó, Égerszög, Teresztenye, Varbóc megyei szinten is a legmagasabb arányt 14,1–16% -ot mutat. Aggtelek és Jósvafő ennél alacsonyabb: 8,1–10% -kal, míg Trizs, Imola, Ragály már csak 6,1–8%. Kánó, Felső- és Alsótelekes, Torna-kápolna, Szin, Szinpetri, Szögliget és Bódvaszilas már meglehetősen alacsony, 3,10–6% -os keringési megbetegedési aránnyal. Az idegrendszeri megbetegedések szintje igen alacsony, az egész térségben 0,1–1% közötti. Végül a daganatos megbetegedések között a Galyaság kelet-nyugati tengelyében – Aggtelek, Jósvafő, Égerszög, Teresztenye, Szőlősardó, Varbóc, Perkupa – megyei viszonylatban magas megbetegedési arány mutatkozik, 1–5% között. A többi galyasági településen jóval alacsonyabb ez az arány: 0,2–0,5%, csak Kánó, Alsó- és Felsőtelekesen van 0,6–1 % között.

A települési környezet

A beépített és a beépítetlen területek aránya az összes galyasági településen – a rekreáció, a természeti adottságok megőrzése szempontjából – igen kedvező, sok helyen mindössze 0,01% körül van, de a legtöbb sem haladja meg a 4%-ot a beépítetlen terület javára.

A lakásállomány, a lakónépesség függvényében a törpefalvakban igen kicsi, 100 alatti, míg Bódvaszilason, Perkupán és Szögligeten viszonylag a legtöbb, 300–600 körüli számmal. A szálláshelyek száma igen alacsony és ez kedvezőtlen körülmény az idegenforgalom fogadókészsége szempontjából. Aggtelek van a legkedvezőbb helyzetben, ahol szálloda és kemping is várja a vendégeket. A többi faluban általában egy-egy fizető vendéglátóhely vagy panzió működik. Meg kell említeni a Rét-patak völgyében a volt ifjúsági tábor, mint kempinglehetőséget a Galyaság szívében.

Alsó- és Felsőtelekesen, Kánón, Ragályon és Imolán a települések határában az egy hektár szántóra jutó aranykorona-érték 15–19 közötti, míg az összes többi galyasági településen ez jóval kedvezőtlenebb, a termőföld értéke nem éri el a 13 aranykoronát.

A Galyaság közútjainak forgalmi terhelése igen alacsony, egyedül a Bódva-völgyben haladó 27-es főútvonal vezet naponta 2000–3000 közötti gépjárművet (óránként 85–130), ami mind megyei, mind országos viszonylatban igen alacsony, bár a rekreáció szempontjából ez kifejezetten kedvező környezeti adottságnak számít. A Galyaság többi közútján az átlagos gépjárműforgalom a napi 1000 (óránkénti 40) alatt marad! Az alacsony gépjárműforgalom nagy szerepet játszik a galyasági levegő tisztaságában.

A közüzemi vízhálózatba minden település be van kapcsolva, ugyanez nem mondható el a közüzemi csatornahálózatról, s ez a szélesre tárt közműellő révén a galyasági talajvizeket veszélyezteti elsősorban. A vezetékes gázhálózat, ami a fűtés-korszerűsítés révén a kommunális légszennyezést is redukálná, sajnos még nem jellemző a Galyaságban.

A térség kulturális emlékei közül a műemléki jellegű, festett fakazettás menynyezetű református templomok, haranglábak és a faragott fejfák a legfontosabbak. Váromja egy van: a Szádvár (a szuhogyi Csorba-kő, a szendrői várrom és a martonyi kolostorrom már a tágabb környék kulturális emléke).

A földfelszíni környezet

A bányászati adottságokat illetően a Galyaság keleti felére jellemző a műre való mészkő-, anhidrit-, gipsz- és agyagpala-készletek előfordulása. Bódvaszilas és Felsőtelekes határában I. rendű lignitkutatási terület található, Imola, Trizs és Szőlőszárd határában pedig lignit indikáció. A felszínmozgások, talajcsúszások a déli településeket (a Putnoki-dombsághoz tartozó részeket) veszélyeztethetik. A talajpusztulás tekintetében a nem erdővel borított területeken közepes az erózióveszély.

Geotermális víz tekintetében a Galyaság – magyarországi viszonylatban – igen kedvezőtlen helyzetben van: a mélységi vizek 30 °C-os izotermája több mint

500 méter mélyen található, míg a hévizet adó 100 °C-os izoterma több mint 2 km mélyen található a Galyaság alatt!

A felszín szennyeződésre való érzékenysége a Galyaság északi felén igen nagy, hiszen itt a felszínén lévő karsztos mészkövek szivacs módjára elnyelnek minden folyadékot, a szennyező anyagokat is beleértve. A Jósva-, a Rét- és a Telekes-patak völgyei is a felszíni szennyeződésekre érzékeny porózus, mészköves területen húzódnak. Az Égerszög – Perkupa vonaltól délre fekvő, ún. fedett karszt a felszíni szennyeződésekre már kevésbé érzékeny porózus kőzetek csoportjába tartozik. Mindez azt jelenti, hogy a települési szilárd és folyékony hulladék elhelyezése igen fontos önkormányzati feladat kellene, hogy legyen a galyasági régióban. Igen nehéz ugyanis olyan agyagos vízzáró réteggel rendelkező mélyedést találni, ahol a hulladék biztonságosan elhelyezhető lenne. A hulladéklerakó telepeket tehát – ha a rendelkezéseknek megfelelően tudna eljárni az önkormányzat –, csak aláfóliázott módon szabadna üzemeltetni, vagy a hulladékot a térségből el kellene szállíttatni. Ezzel szemben a települési szilárd hulladék elszállítása – főleg a törpefalvakban – nincs is megszervezve.

A vizek állapota

A Galyaság forrásokban igen jól ellátott terület. A kitermelhető készlet 0,59 m³ másodpercenként, ami országosan a legmagasabbak között van. A térség vízfelhasználása mindössze 0,5%-os, szemben pl. a hasonló adottságú, karsztvíztároló Bükk-hegység 95,2%-os felhasználásával. A talajvíztükör – lévén a Galyaság hegy- és dombvidék – elég mélyen (átlagosan 4-5 m) helyezkedik el. A Galyaság felszín alatti karsztvízkészlete a fokozottan veszélyeztetett kategóriába sorolható.

A szennyvíz elhelyezést illetően a Galyaságban kedvezőtlenek az adottságok: egyedül a déli részeken (Trizs, Imola, Ragály, Kánó határában) lehetséges a szikkasztás.

A Galyaság fő folyója a keleti határát jelentő Bódva. Vize viszonylag tisztán érkezik az országhatárra, általában I. osztályú minősítésű. A vízminőségi osztályt meghatározó szennyező komponensek közül a biokémiai oxigénigény magas volta és az ásványolaj-szennyeződés mértéke szokta túllépni az I. osztályra jellemző határértékeket.

Táji és klimatikus környezet

A Galyaság természetes növénytakarója a cseres és gyertyános tölgyes, a szubkontinentális tölgyes és karsztbokorerdő. A völgyekben szubmontán égerligetek. Gerinces faunája igen értékes. A Galyaság a mérsékeltén hűvös, mérsékeltén nedves éghajlat-típusba sorolható.

Éghajlatára jellemző, hogy az év során az égbolt 60–65%-ban borult, éves csapadékmennyisége északról dél felé csökkenve 700–650 mm, ami a tenyészidőszakban 400–450 mm-nek felel meg. Annak a valószínűsége, hogy egy évben a Galyaságban több csapadék hulljon, mint 700 mm, kevesebb, mint 25 %. Igen magas a zúzmaraképződés mennyisége a téli időszakban: folyóméterenként az 1000 g-ot is meghaladhatja. A jégesős napok száma évente 12–14, ami megyei viszonylatban is sok. A hótakarós napok éves száma 80-tól 40-ig változik, mégpedig északnyugat–délkeleti irányban. Legtovább tart a hótakaró Trizs, Imola és Ragály térségében, leg-rövidebb ideig pedig a Bódva völgygel határos részeken. Az évi középhőmérséklet a Galyaságban 7,5–8 °C, a keleti peremén, a Bódva-völgy térségében ennél kicsit magasabb: 8–8,5 °C. A tenyészidőszak középhőmérséklete 16 °C, s egy meleg tenyészidőszak (17,5 °C) bekövetkezése valószínűsége kevesebb, mint 12%. A 15 °C-os középhőmérsékletű, hűvös tenyészidőszak bekövetkezési valószínűsége viszont 25–50% között van. A mezőgazdasági fagyveszély érdekesen alakul a Galyaságban: legenyhébb (azaz gyenge fagykár és 25% alatti rügykár várható) Aggtelek határában. Közepes a fagyveszély (közepes fagykárral és 50% körüli rügykárral) Trizs, Teresztenye, Tornakápolna, Jósvafő, Szinpetri, Szin és Szögliget határában, míg erős fagyveszélyre lehet számítani a Galyaság többi, keleti, délkeleti részében. Az uralkodó szélirány az északi, ezt követi az észak-nyugati. Az észak-keleti, dél-nyugati és délkeleti szelek egyforma gyakoriságúak, míg igen ritka a déli, a keleti és a nyugati szél. A szélcsendes időszakok aránya 20% körül van. A szélirányok miatt elmondható, hogy a Galyaságot környező nagyvárosok (Miskolc, Kazinbarcika, Ózd, Rimaszombat, Rozsnyó és Kassa) közül a transzmisszió útján elsősorban a Rozsnyói szennyező anyagok érhetik el a területet. A közlekedésből származó transzmissziós légszennyezés – a második leggyakoribb szélirány miatt – a szlovákiai 50-es főútvonal felől érheti el a Galyaságot.

Levegőminőség

Aggtelek, Perkupa és Rudabánya légszennyezettségi adataiból lehet következtetni a Galyaság légszennyezettségére. Ezek szerint a legveszélyesebb anyag, a nitrogéndioxid – amelynek fő kibocsátó forrása a közlekedés – az egész térség területén jóval a megyei átlag alatt van. A kén-dioxid – amelynek forrása egyrészt az ipar, másrészt téli időszakban a szén- és olajtüzelésű fűtés – mértéke is igen alacsony, a megyei átlag alatti. Fűtési időszakban megközelíti a megyei átlag felét, tehát igen kedvező környezeti adottsága van a Galyaságnak „jó” levegő tekintetében. Az ülepedő por-szennyeződés a Bódva-völgyben, vagyis a Galyaság keleti peremén szintén megközelíti a megyei átlag felét, tehát ez is igen kedvező.

A „savas esők” veszélye szempontjából a légköri kénvegyületek nedves ülepedése ad tájékoztatást. Sajnos ebben a vonatkozásban a Galyaság mind megyei, mind országos szinten nincsen kedvező helyzetben: vélhetően a szlovákiai (a magyarországinál kisebb ütemben csökkent) ipari tevékenység miatt a Galyaság északi, csapadékosabb részén a kénvegyületek nedves ülepedésének mértéke meghaladja a megyei és az országos szintet is. Ugyanez mondható el a légköri oxidált nitrogénvegyületek ülepedéséről is. A légköri NO₂ és SO₂ koncentráció a Galyaságban megegyezik

a megyei átlaggal, így kedvező képet tükröz. A levegőtisztaság-védelem tekintetében a Galyaságban nincsen veszélyeztetett település. Közvetlen szomszédságában is csak kettő ilyen található: délen Rudabánya és keleten Szalonna.

A Galyaságban három, a környezeti háttérsugárzás szintjét ellenőrző mérőállomás működik. Szőlősardóban és Perkupán az Állategészségügyi és Élelmiszerellenőrző Szolgálaté, Aggteleken az Országos Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutató Intézeté. A háttérsugárzás szintje sehol sem tér el az országosan jellemző, természetes értékektől.

A Galyaság zajterhelését tekintve elmondható az a szólás, hogy „csak a csend összkomfortos”. Két olyan közúti zajforrás van a térségben, amely ezt némely településen befolyásolja: a Bódva-völgyi főút és a vasút (60–65, ill. 55–60 dB zajszinttel), valamint az Aggteleket a Bódva-völgygel összekötő műút (55–60 dB hangnyomás szinttel). Ezek természetesen csak közvetlen környezetükben okoznak mérhető zajterhelést.

Rekreációs szempontú környezetértékelés

Amikor egy tájat egyes alkotó elemei (talaj, éghajlat, domborzat, vizek, növényzet, állatvilág) szerint értékelnek, akkor valamilyen számítógépes program segítségével szintetizálják a tájalkotó elemek térképeit. Az adott szempontból fontos elemeket nagyobb súllyal, a kevésbé fontosakat kisebb súllyal veszi figyelembe a program, s a művelet végén területminősítési térképen ábrázolja azt, hogy valamely hasznosítási szempontból az adott táj mennyire kedvező, vagy kedvezőtlen adottságeggyüttessel rendelkezik. 1985-ben készült egy ilyen értékelés (Mezősi 1985), amely többek között az üdülés, pihenés, vagyis a rekreáció szempontjából mérte fel elemenként az országhatár, a Sajó, a Bódva által határolt területet, így a Galyaságot is. A táj attraktivitása (esztétikai értéke), a klímakomfort (a páratartalom és a napfénytartam mutatója), az erdőségek kiterjedése, a vizek, a védett területek, a környezeti szennyeződések mértéke – mint tájalkotó elemek – együttesen határozták meg a terület rekreációs értékét. Ennek eredményeként Aggtelek, Jósvalfő, Szinpetri Szögliget és Teresztenye, Tornakápolna, Varbóc, Alsótelekes külterülete bizonyult a legkedvezőbb adottságokkal rendelkező térségnek rekreáció szempontjából. Perkupa, Égerszög, Trizs területe legnagyobb részt a második legkedvezőbb kategóriába került, míg a többi galyasági település a harmadik kategóriába került a Sajó–Bódva között nyolc (!) értékrend osztályra tagoló skálán. Ebből az következik, hogy a Galyaság tájképileg, rekreációs adottságok tekintetében igen jó adottságokkal rendelkezik.

Aggtelek látképe a Baradla-tetőről (fent), és jellegzetes, régi galyasági parasztház (lent). Fotó: Bogsán Gyula.

Természetvédelem

Az aggteleki Baradla-barlang és felszíni területe már 1961 óta természetvédelmi terület. Az **Aggteleki Tájvédelmi Körzet** 1978-ban alakult meg, s egy évvel később nemzetközi jelentőségűvé vált, mivel az UNESCO **Bioszféra Rezervátum** má nyilvánította. Az **Aggteleki Nemzeti Park** 1985-ben alakult meg, s tíz évvel később, 1995 végén a Dél-szlovák-karszttal együtt a park barlangvilága a **Világörökség** (World Heritage) része lett. A tágabb értelemben vett galyasági települések közül csak kettő – Jósvalfő és Aggtelek – belterülete fekszik a Nemzeti Park határain belül. Trizs, Égerszög, Teresztenye, Tornakápolna, Szinpetri, Szin, Szögliget és Bódvaszilas belterülete határos a Nemzeti Parkkal, külterületük kisebb-nagyobb része az Aggteleki Nemzeti Parkhoz tartozik. Perkupa, Varbóc, Szőlőszárdó és Alsótelekes külterületének egy-egy része a Nemzeti Park Szalonnai-, ill. Rudabányai-hegységet magába foglaló területéhez tartozik, míg Kánó, Felsőtelekes, Imola és Ragály közigazgatási területe már nem érinti a Nemzeti Parkot. A Nemzeti Parkon kívüli, országos jelentőségű természetvédelmi terület a felsorolt galyasági települések közül csak Ragályon található.

Az alábbiakban vegyük sorra, hogy melyek azok a természeti képződmények, természeti értékek, amelyeket a galyasági települések „piacra vihetnek és eladhatnak” – elsőként saját lakosságuknak (!), a Nemzeti Park szakmai jóváhagyásával, egyetértésével. Ne felejtjük, ez az „eladás” mindenekelőtt az értékek védelmét jelenti, hiszen a fejlesztő és az operátor (a tőkés és a vállalkozó) csak a „hibátlan árura vevő”. A magyar természetvédelmi politikának, így a Nemzeti Park igazgatóságának is be kell látnia, hogy a helyi lakosság ellenében a természetvédelem kudarcra van ítélve. Igazán megvédeni csak azt tudják és akarják az emberek, ami a sajátjuk, vagy legalábbis annak érzik. Ez a jövő útja: a védett tájakat, a védett értékeket be kell mutatni (el kell adni a piacon, de úgy, hogy ebből a helyi lakosság is profitálhasson).

Kezdjük a Galyaság szívében fekvő hat kis településsel, melyek összes lakossága nem több mint 400 fő: Teresztenye, Égerszög, Szőlőszárdó, Kánó, Tornakápolna és Varbóc. Mit kínálhatnak? A védett növény- és állatfajok megpillantásának élményét, az erdei gyümölcsöket, gyógynövényeket és gombákat, a vadakat és halakat, a helyi hagyományokat és a kulturális, műemléki értékeket később vesszük sorra. Most csak az ezeken a kincseken felüli „portékát” tekintjük. Mindegyik kínálhatja a csendet és a tölgyerdők gyógyhatású levegőjét, a tiszta források vizét, a pihenés és a kikapcsolódás elengedhetetlen feltételeit. Kínálhatják a főútvonalaktól a stresszel, feszültséggel, a rohanó embertömeggel terhes városi élettől való nagy távolságot és a Galyaság szelíd dombvonulatainak panorámáját. Égerszög már (vagy még) csak tudományos körökben dicsekedhet az ország harmadik leghosszabb (3,2 km) cseppkőbarlangjával, a **Szabadság-barlang**gal, de a 452 m magas **Pitics-hegy**, rajta a kilátóval már a Galyaság legszebb panorámáját kínálja: innen körbetekintve talán az ország egyetlen olyan tájképében gyönyörködhetünk, amelyet sehol sem látszik megszakítani az ember keze nyoma. Körös-körül erdős dombvonulatok hullámzó sora látszik csak, a kicsiny falvakat elrejtik a völgyek. Teresztenyén a Galya-erdő és a Teresztenyei-fennsík alatti hatalmas, még feltáratlan barlangrendszer

vize lát napvilágot a **Kinizsi-forrásbarlang**ból. Szőlőszárd és Szögliget határában egy-egy geológiai feltárás is található. Varbóc határában a **Borház-tető** (405 m) kilátóhelye kínál panorámát, Tornakápolna a legkisebb, a világtól legelzártabb hegyi falu a Galyaságban.

A Galyaság központjától délre az öt szép fekvésű galyasági falu: Trizs, Ragály, Imola, Felső- és Alsótelekes összesen már több, mint 2000 lakost számlál. Ragályon helyi természetvédelmi érték a Csörgős-patak völgyében rejtőző, 25 m magas, 650 cm-es törzskerületű tölgyfa (a legnagyobb a megyében). Alsótelekes határában a Telekes-patakon az **Ördög-gát** vízesése a Rudabányai-hegység talán legromantikussabb része Alsótelekes, Varbóc és Szendrő határvonalán.

A Galyaság északi szárnyán a táj „fővárosa” Perkupa, és Bódvaszilas a Bódva völgyében, Szögliget a Ménes-patak völgyében, Szin és Szinpetri pedig a Jósva völgyében helyezkedik el. Bódvaszilas nagy kincse a csak barlangászoknak járható, vesztélyes **Meteor-barlang**, mert ebben van az ország egyik legnagyobb, legimpozánsabb, mintegy 100 m-es barlangterme, a **Titánok csarnoka**. Szögliget határának híressége a Galyaság vadregényes városa a **Szádvár** (461 m), szép panorámával és a híres romkőzség: **Derenk**. Perkupának Szendrővel határos részén, a főútvonal mellett, az egykori Torna-Borsod vármegye határnál az ún. Telekes oldal geológiai természeti érték: 150-200 millió éves mészkő és kvarcporfir feltárás található itt a hegyoldal jurakori agyagpalájában. Ugyancsak földtani érték a területen Szögliget határában a **Vár-völgyi kőfejtő**, ahol az Alpokból ismert wettersteini Triász mészkő rétegződése, vetőfelületei, breccsásodása figyelhető meg.

Végül Jósvalfő és Aggtelek a galyasági falvak közül egyedül országos, sőt világhírű kincsekkel rendelkeznek: a 27 km-es aggteleki-domicai **Baradla-barlangrendszer** olyan hatalmas termekkel, mint a Hangverseny-terem vagy az Óriások terme (100 x 40 m), a világ egyik legnagyobb állócseppkővével, a 19 m magas Csillagvizsgálóval, vagy a még feltárássra váró, vizes **Alsó-barlanggal**. Itt van az ország második legnagyobb barlangja, a gyógyító levegőjű **Béke-barlang** (6,4 km), az 1 km hosszú **Vass Imre-barlang**, és a Tohonya-forrás szubtermális vizével kitöltött **Kosuth-barlang** (0,9 km). A Nagy-oldal kilátóhelye a **Fertős tető**, a térség legmagasabb pontja, 604 m magasán. Itt van az aggteleki **Ördögszántás** nevű sziklaoldal, az **Aggteleki-tó** és a **Vörös-tó**, a jósvalfői **Tengerszem**, a **Lófej-völgy**ben a hucul ménest rejtő **Gergés-lápa** ... felsorolni is hosszú lenne a forrásokat, kisebb-nagyobb barlangokat, víznyelőket, dolinákat. Itt vezet át a természetjárók **országos kék túra** útvonala is a Galyaság északi peremén.

A Galyaságból közelíthetők meg Dél-szlovák-karszt olyan természeti értékei, mint a **Szadelő-völgy** (Zádielská dolina) hatalmas sziklafalakkal szegélyezett szurdoka, a Baradla-barlang szlovákiai ága, a **Domic**, a **Gombaszögi-barlang** (Gombasecká jaskyòa), a **Dobsinai-jégbarlang** (Došinská ľadová jaskyòa) vagy a **murányi** sziklás várhegy (Muraò) a világszép Széchy Mária emlékével.

A Galyaság közvetlen szomszédságának természeti értékeit, látnivalóit is meg kell említenünk: így az Aggteleki Nemzeti Park Szalonnai-hegységre eső részén a barlangokat rejtő **Esztramos-hegyet** és a **Martonyi** pálos kolostor vadregényes **romjait**. Bódvárakón az egykori malom vizes árkában védett mocsári ciprusokat. Tornádaskán a **Hadik kastély parkját**, a komjáti 180 éves mocsári kocsányos tölgyet (melynek már kiszáradt párja ma az Aggteleken a Baradla bejárata előtti parkban látható), Szalonna szomszédságában a **Rakacai-víztárolót**, az 1990 óta védett **Szendrői réteket**, ahol 20 forintos pénzérménken is látható, fokozottan védett magyar nőszirm (*Iris aphylla hungarica*, egyetlen példánya 50 000 Ft-ot ér) tenyészik, a **Szendrői várhegyet**. A Galyaság délkeleti szomszédságának országos jelentőségű természetvédelmi területe a **keleméri Mohos-tavak**. Ez a tízezer éves, a jégkorszakból a hűvös mikroklíma és a háborítatlanság miatt visszamaradt tőzegmohás úszólápszerű kettős tavacska 1951 óta védett. Értékes növénye a keskenylevelű gyapjúsás (*Eriophorum angustifolium*). Az utóbbi évtized aszályos időjárása miatt a csökkenő vízszint révén egyrészt a nád, másrészt a nyír és fű túltengése veszélyezteti a ritka, értékes tőzegmohákat. Rudabányán világhírű ősleleteket tártak fel az 1973 óta védett őshominoida lelőhelyen: leghíresebb a 11,5 millió (!) éves **Rudapithecus hungaricus**, ő az ember és a majmok közös ősének csonttöredéke volt, amit 1985-ben fedeztek fel. Zádorfalván helyi védelem alatt áll a ragályi út mentén egy vadgesztenye, nemes nyár, tatár- és ezüstjuhar alkotta fasor.

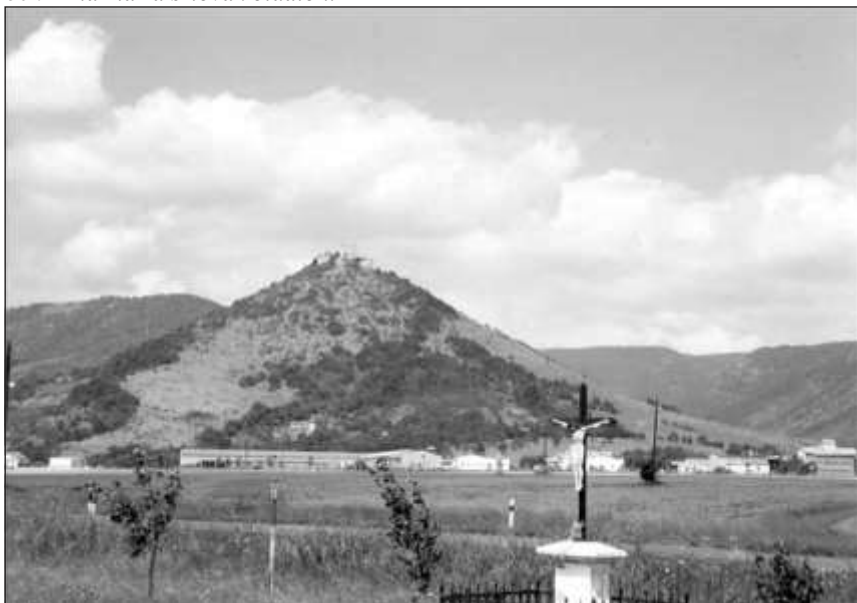
*„Ha éjjel mély zúgást hallat a hegyoldal, – aminőt egyedül a földön fekvő hall –, mond a pásztor: meghal rövidnap valaki, s osztály lesz
... bömbölnek a Mohos tulkai”*

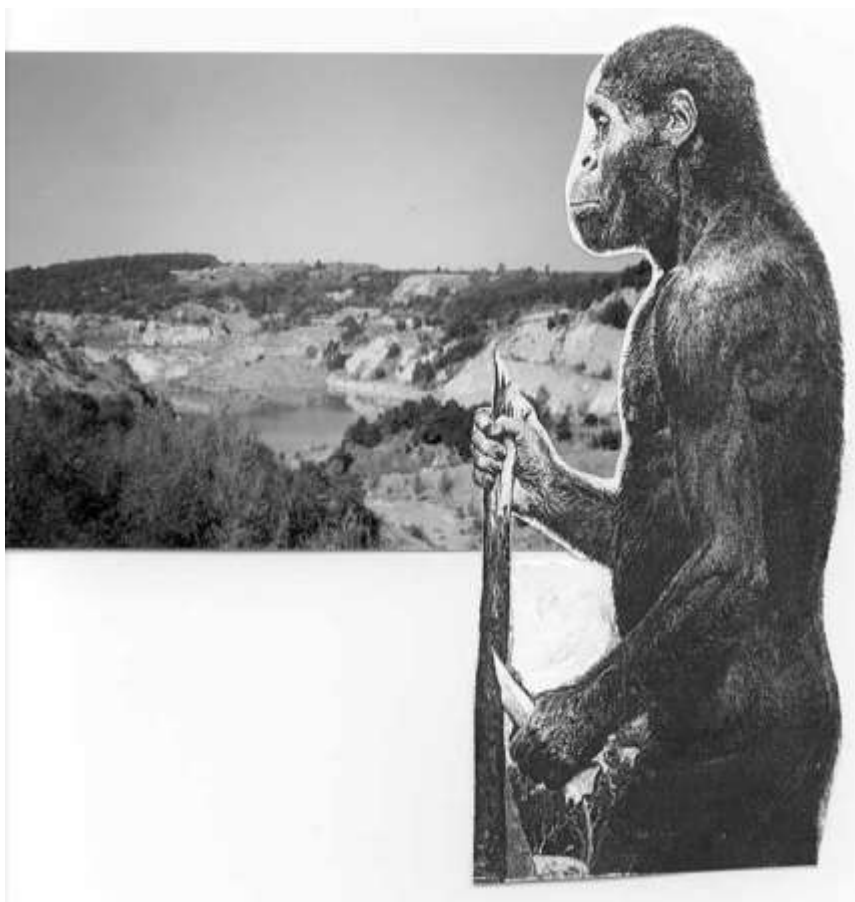
A jégkorszaki Mohos-tavak (fent) úszó tőzegmohalápok, amelyek a hegyoldal hűvös mikroklímája miatt 10 ezer éve léteznek a mai Kelemér mellett. Az 57 hektáros terület 1951 óta védett. A tőzegmohát az egyre szárazabbá váló éghajlat miatt előretörő nád, nyír és fűz terjedése veszélyezteti. A tavakhoz népi mondák is fűződnek, amelyeket Tompa Mihály énekelt meg (fent). Lent: szlovákiai galyasági tájkép az előtérben a Jósvalfő közelében a Tohonya völgyben újra tenyésztett apró termetű, ősi lófajta, a hucul.

A ritka örökzöldekben gazdag tornanádaskai kastélypark, benne a Hadik-kastély – szellemi fogyatékos állami gondozott fiatalok lakóhelye (fent). A festői fekvésű Tornai várrom (lent). Ez volt a Galyaság egykori uradalmi székhelye a Bódva völgyében – ma már a szlovák oldalon.

A Rudapithecus hungaricus előember rekonstruált képe és a felhagyott ércbánya egykori udvara a lelőhelyről letekintve. A hegy belsejében kivájt katlanban egy (a víz szulfáttartalma miatt) valószínűtlenül zöld, jéghideg „feneketlen” (50 m mély) tó csillog. A hatalmas, sziklateraszos bányaudvar rekreációs célú hasznosítása egyrészt igen vonzó mutatvány lehetne Felsőtelekesnek és Rudabányának, másrészt az állandó emberi jelenlét megvédené az őslénylelőhelyet. Megvédené egyrészt a hivatlan amatőr régészeketől, másrészt a vandálok pusztításától – s az talán élethűen rekonstruált őslények kiállításának adhatna helyet, így biztosítva a világhírt Alsótelekesnek és Rudabányának egyaránt. (Eddig a lelőhely közelében emelt bármilyen épületet, építményt rövidnap alatt elpusztítottak, szétverték, elhordtak ... Kis híján ez lett a sorsa a betemetett lelőhely fölé emelt tetőnek is, amit már egy alkalommal lángvágóval daraboltak fel – a lelőhely őslénytani értékére nyilván nem „vevő” honfitársaink.)

Védett növényfajok

Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül, szinte csak példákat kiragadva – a Galyaság környékének talán legjellemzőbb, legértékesebb védett növényei szerepelnek. A listát Horváth Róbert természetvédelmi szakértő és Tóth Erika, az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság botanikai szakfelügyelője állította össze:

<i>tudományos név</i>	magyar név	eszmei érték (Ft)
<i>Agrostemma githago</i>	konkoly	2 000
<i>Anacamptis pyramidalis</i>	vitézvirág	10 000
<i>Astragalus vesicarius ssp albidus</i>	fehéres v. hólyagos csűdfű	5 000
<i>Ceterach officinarum</i>	nyugati pikkelypáfrány	10 000
<i>Cypripedium calceolus</i>	papucsbockor	50 000*
<i>Dentaria glandulosa</i>	ikrás fogasír	10 000
<i>Dianthus plumarius ssp Preacox</i>	korai fehér v. tollas szegfű	5 000
<i>Dracocephalum austriacum</i>	osztrák sárkányfű	50 000*
<i>Echium russicum</i>	piros kígyószisz	10 000
<i>Eriophorum latifolium</i>	széleslevelű gyapjúsás	5 000
<i>Erythronium dens-canis</i>	kakasmandikó	10 000
<i>Fritillaria meleagris</i>	kockás liliom	10 000
<i>Onosma tornense</i>	tornai vértó	50 000*
<i>Orchis laxiflora</i>	mocsári kosbor	10 000
<i>Phyllitis scolopendrium</i>	gímpáfrány	2 000
<i>Phlomis tuberosa</i>	macskahere	5 000
<i>Pulsatilla grandis</i>	leánykökőrcsin	10 000
<i>Saxifraga paniculata</i>	fürtös kötörőfű	10 000
<i>Sorbus aria</i>	lisztes berkenye	10 000
<i>Thalictrum foetidum</i>	sziklai borkóró	5 000

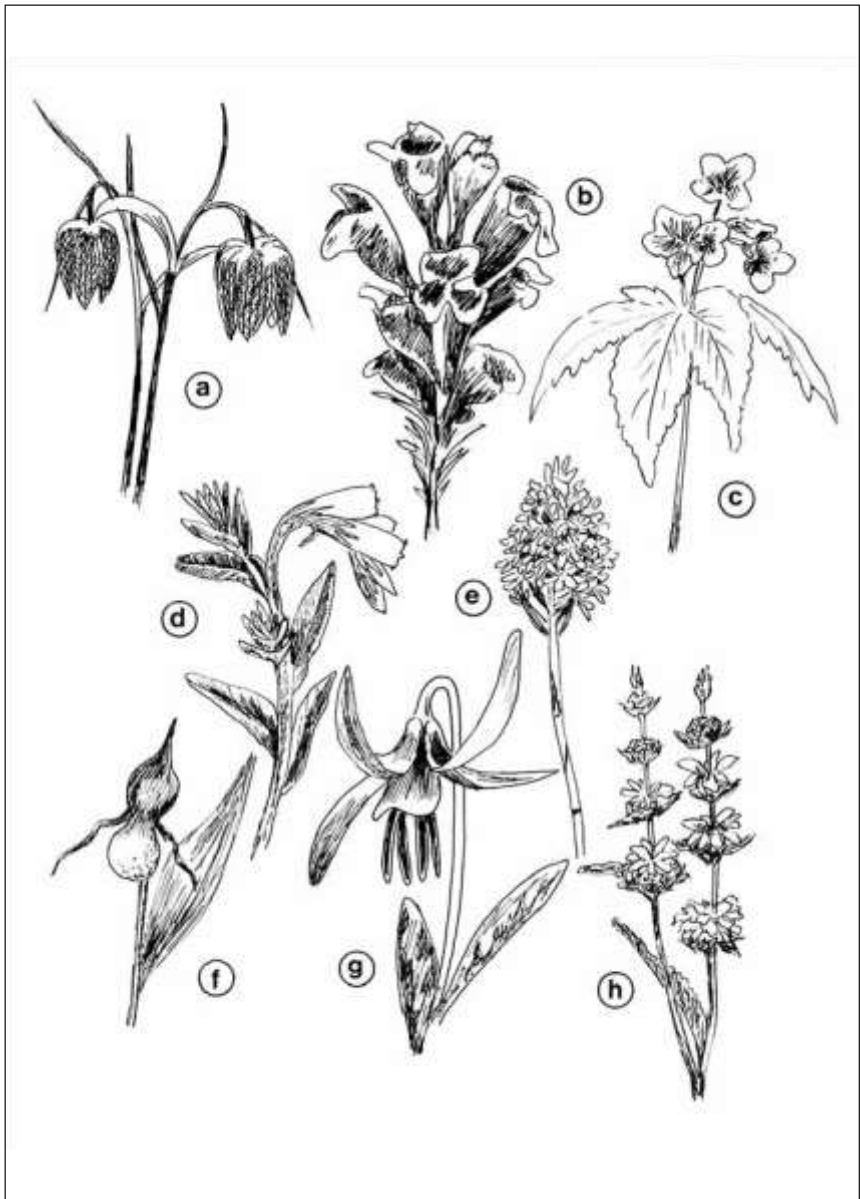
* = fokozottan védett

Az Északi és Szlovák Galyaság jellegzetes botanikai értékei a fentiek mellett még a kárpáti felvidéki kökőrcsin (*Pulsatilla salvica*) és a kárpáti kövér daravirág (*Draba lasiocarpa*). A Déli Galyaság jellegzetes és értékes botanikai ritkasága még a hüvelyes gyapjúsás (*Eriophorum vaginatum*), a lednek (*Lathyrus pisiformis*), sarlós gamandor (*Teuchrium chamaedrys*), a fehér pimpó (*Potentilla alba*), a hegyi sás (*Carex montana*),

a magyar bogáncs (*Carduus collinus*), a piros gólyaorr (*Geranium sanguineum*), a felemás levelű csenkesz (*Festuca heterophylla*), a sarlós gamandor (*Teuchrium chamaedrys*), a fehér pimpó (*Potentilla alba*), a hegyi sás (*Carex montana*), a sváb rekettye (*Genista germanica*). A Bódva folyosóé: a borzas fűzike (*Epilobium hirsutum*), a réti legyezőfű (*Filipendula ulmaria*) és az acsalapu (*Petasites hybridus*).

A védett növények a Galyaság olyan értékei, amelyet a helyi népességnek (elsősorban a fiatal korosztálynak) meg kell ismernie. Meg kell ismernie azért, hogy meg tudja védeni ezeket a ritka, értékes fajokat. Meg kell védeni, hogy fennmaradjanak a vadvirágok. Nem öncélú természetvédelem ez! Amikor az ország és a világ más részein a sűrű népesség, az ipari, közlekedési szennyezés és a mezőgazdasági termelés már jórészt kiirtja Isten eme csodálatos kis alkotásait, az erdei vadvirágokat, legyen a Galyaság az egyik olyan szerencsés hely, ahol ezek fenn tudtak maradni! Ahol ezeket, mint egy természetes múzeumban megcsodálhatják az idelátogató turisták és a tudósok. Mire a vadvirágok az ország és a világ más tájékain eltűnnek, akkora lesz az értékük, hogy súlyos pénzeket fizetnek majd sokan a láthatásukért, tudományos konferenciákat rendeznek az élőhelyeik közelében. Akkorra már a jólét olyan foka köszönt be az Európai Unióban, hogy a kézzel nem fogható immateriális érték, vagyis egy védett vadvirág megpillantásának az öröme is eladható áruvá válik. És akkor a Galyaság “helyzetben” lesz. Mert pont az, ami ma csapás (a periférikus helyzet, a tőke vonulási irányából való kiesés, az ipari telephelyek hiánya, a ritka lakónépesség), az ellenkezőjére fordul és áldássá válik. Csak élve ki kell bírni addig ..., és felkészülten kell várni a változást – ami hazánk Európa Unió csatlakozásával immár látható közelségbe kerül.

4. ábra

Néhány a Galyaság környékének legértékesebb, védett növényfajai közül:
 a=kockás liliom, b=osztrák sárkányfű, c=ikrás fogasír, d=tornai vértő, e=vitézvirág,
 f=boldogasszony papucsja, g=kakas mandinkó, h=macskahere

5. ábra

Néhány, a Galyaság környékének legértékesebb, védett állatfajai közül:
a=fűrészlábú szöcske, b=nagyfülű denevér, c=foltos szalamandra, d=kövirigó, e=kis apollólepke, f=parlagi sas, g=hiúz

Védett állatfajok

A Galyaságra talán legjellemzőbb védett fajok listáját Horváth Róbert természetvédelmi szakértő és Balogh Sándor, az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság zoológiai szakfelügyelője állította össze:

<i>tudományos név</i>	magyar név	eszmei érték (Ft)
<i>Pholidoptera transsylvanica</i>	erdélyi kurtaszárnyú szöcske	50 000
<i>Saga pedo</i>	fűrészlábú szöcske	10 000
<i>Arcyptera fusca</i>	szép hegyisáska	10 000
<i>Duvalius hungaricus</i>	magyar vakfutrinka	nem védett
<i>Mesoniscus graniger</i>	barlangi vak ászka	nem védett
<i>Parnassius mnemosyne</i>	kis apollólepke	10 000
<i>Aricia artaxerxes issekutzi</i>	bükki boglárka	2 000
<i>Aricia (Eumedonia) eumedon</i>	gólyaorr boglárka	10 000
<i>Melitaea telona kovacsi</i>	magyar tarkalepke	10 000
<i>Sadleriana pannonica</i>	patakcsiga	2 000
<i>Eudontomyzon danfordi</i>	erdélyi ingola	2 000
<i>Barbus meridionalis petényi</i>	Petényi márna	50 000
<i>Salamandra salamandra</i>	foltos szalamandra	10 000
<i>Ablepharus kitaibelii</i>	magyar gyík	50 000
<i>Aquila heliaca</i>	parlagi sas	500 000*
<i>Tetrastes bonasia</i>	császármadár	250 000*
<i>Crex crex</i>	haris	250 000*
<i>Strix uralensis</i>	uráli bagoly	100 000*
<i>Cinclus cinclus</i>	vízirigó	100 000 *
<i>Monticola saxatilis</i>	kővirigó	250 000*
<i>Emberiza cia</i>	bajszos sármány	50 000
<i>Rhinolophus euryale</i>	kereknyergű patkós denevér	100 000*
<i>Myotis bechsteini</i>	nagyfülű denevér	100 000*
<i>Myotis emarginatus</i>	csonkafülű denevér	100 000*
<i>Barbastella barbastellus</i>	pisze denevér	100 000*
<i>Felis lynx</i>	hiúz	250 000*
<i>Canis lupus</i>	farkas	50 000

* = fokozottan védett

A fentiekén kívül jellegzetes, igen ritka és értékes galyasági állatfajok még: a futócincér, a nagy fenyvescincér, a jajgató rétisáska, az uhu, a vörös vércse, a holló, a borz, a nyuszt és a nem régen betelepített, újratenyésztett ősi lófajta, a hucul.

A Torna-patak, a Jósva, a Szuha, a Bódva és a Sajó halai közül meg kell említeni az alábbi fajokat: kövi csík, fenékjáró küllő, fűrge eselle, szivárványos pisztráng, sebes pisztráng, sujtásos kűsz, fejes domolykó, nyúldomolykó, rózsás márna, német buckó, felpillantó küllő. A kétéltűek közül említést érdemel az erdei béka, a gyepi béka, a sárgahasú unka, a levelibéka, a kockás sikló, az erdei sikló, a rézsikló, a fűrge gyík, és a zöld gyík. A madarak közül a hegyi billegető, a jégmadár, a vizi-tyúk, a tőkés réce, a szárcsa, a függő cinege, a billegető cankó, a réti tücsökmadár, a szürke küllő, a fehérhátú fakopáncs, a kis légykapó, a kormosfejű cinege, a barátcinege, a búbos cinege, a fenyőcinege, a csöppnyi királyka, a karvaly, a törpe kuvik, a szürkebegy, a süvöltő, a fenyőszajkó, a fekete fakopáncs, a héja, a macskabagoly, a fehér gólya, a császármadár, a sisegő füzike, a zöldike, a vörösbegy, a meggyvágó, az erdei pinty, a kerti poszáta, a karvalyposzáta, a feketerigó, a léprigó, a fülemüle, a lappantyú, az erdei pacsirta, a szürke légykapó, az erdei sármány, a kerecsensólyom, a kékes rétihéja, a gatyásölyv, a kígyászölyv, az egerészölyv, a darázsölyv, a békászó sas, a füstifecske, a molnárfecske, a búbosbanka, a gyöngybagoly, a rozsdafarkú és a kis őrgébics fordul elő leggyakrabban. Az emlősök közül a Galyaság jellemző állatfajai még: a vízcickány, a pézsmapocok, az erdei cickány, a mogyorós pele, a vakond, a menyét és a nyest.

Az állatvilág ugyanolyan jellegzetes galyasági kincs, mint a növényritkaságok csoportja, s megvédését, fenntartását a jövőben realizálódó beruházásként kell felfogni.

Gyógynövények, erdei gyümölcsök és gombák

Gyógynövények

A Galyaság ligetes erdei, legelői és rétjei igen gazdagok gyógynövényekben. A gyógynövények gyűjtése és feldolgozása országos viszonylatban is „kiaknázatlan nemzeti kincs”. A gyógynövények gyűjtési lehetősége nem elsősorban turistacsalogató adottság. A helyi lakosságnak jelent ez kiegészítő kereseti forrást. Amennyiben a szárítás, csomagolás, forgalmazás üzletágait a térségbe tudná vonni a tőke, már a népességmegtartó erő visszatéréséhez is hozzájárulna ez a természeti adottság. Egy figyelemre méltó kezdeményezésen kívül (Gulybán 1999) jelentősebb helyi tőke erre úgy látszik nincsen. Egy galyasági térségmenedzser dolga lenne tehát a külső avagy külföldi tőke értő módon való idecsalogatása, hogy valamely galyasági településen épüljön ki az üzletág. Térségmenedzsereknek is híján van azonban a régió, s ha akadna is innen elszármazott közgazdász, az talán már nem is tudja, hányféle gyógynövény tenyészik a Galyaságban, milyen mennyiségben és mi mindenre javallottak ezek. Meg kell ismertetni a galyasági fiatal generációt ezzel a tudásanyaggal, s ezzel is több esélyt adunk annak, hogy egyszer megvalósul a munkahelyet adó tőke betelepülése a gyógynövény szektorba. A Galyaság gyenge termőképességű talaján és az erdőirtások időleges újrahaznosításaként a gyógynövénytermesztés és -szárítás kedvező adottságot jelent.

A gyógynövények gyűjtési idejéről, szárításának és egészségügyi alkalmazásának módjairól számos szakirodalom áll rendelkezésre (Rápóti J. – Romváry V. 1980, Geiger, F. 1992, Tózsza I. 1994), ezért ehelyütt csak a felsorolás szintjén említjük meg a Galyaságban legjellemzőbb fajokat:

Aranyvesszőfű (*Solidago gigantea*). Erdőszélen, ligetekben él. Vízajtó hatású, epe-, hólyag-, májbántalmaknál és ízületi fájdalmakra javallott. Gyűjtése: május–június.

Bodzavirág (*Sambucus nigra*). Elsősorban köhögésre, hűléses megbetegedésekre tekintént, szirupként javallott. Virágzás: május–június.

Cickafarkfű (*Achillea millefolium*). Legelőkön, réteken tenyészik, júniustól szeptemberig gyűjthető. Epe- és májműködést serkentő, bélhurutra javallott.

Csalánlevél (*Urtica folium*). Erdőkben utak, ösvények mentén, és a kertek alatt él. Gyűjtése: júniustól szeptemberig tarthat. Teája vércukorszintet csökkent. Bél-, gyomor-, hólyaghurut gyógyítására javallott.

Csipkerózsa bogvyó (*Rosa cynosbati fructus*). Erdőszéleken, legelők szélein gyakori. Szeptembertől novemberig szedhető. Szörp, tea, lekvár formában

6. ábra

Néhány jellemző gyógynövény és erdei gyümölcs a Galyaságból: a=csalán, b=csipkeróza, c=kakukkfű, d=kamilla, e=fagyöngy, f=cickafarkfű, g=aranyvesszőfű, h=zsurlófű, i=kökény, j=szeder, k=mogyoró

fogyasztható; C-vitaminban igen gazdag, emésztőrendszeri panaszokra is ajánlható.

Fehér fagyöngy (*Viscum album*). Hársfákon, nyárfákon gyakori növény. Novembertől áprilisig gyűjthető. Vérnyomáscsökkentő, görcsoldó hatású, vérkeringési panaszokra javallott.

Fehér mályva (*Althaea officinalis*). Patak partokon tavasztól őszig gyűjthető. Légző- és emésztőszervi panaszok esetén ajánlható.

Galagonya (*Crataegus monogyna*). Erdők szélén, ligetekben tenyésző rózsaféle. Május–június folyamán gyűjthető. Magas vérnyomás és vérkeringési panaszok esetén javallott.

Hársfavirág (*Tilia flos*). Május–június hónapokban gyűjthető. Teája izzasztó, köhögéscsillapító hatású.

Kakukkfű (*Thymus serpyllum*). Száraz, napos domboldalak rétjein, sziklás hegytetőkön fordul elő. Májusban és nyár elején virágzik. Köhögéscsillapító, fertőtlenítő hatása van.

Kamillavirág (*Chamomillae flos*). Június–júliusban száraz legelőkön virágzik. Fertőtlenítő, görcsoldó, gyulladáscsökkentő hatása a legismertebb.

Körömvirág (*Calendula officinalis*). Kertekben is gyakran nevelt növény, júniustól őszig virágzik. Bél- és gyomorfekély esetén ajánlott.

Málnalevél (*Rubus idaeus*). Erdei irtásokon gyakori. A leveléből készített tea izzasztó hatású, cukorbetegség, vesebántalmak esetén javallott.

Ökörfarkkóró (*Verbascum phlomoides*). Erdei tisztásokon, köves domboldalakon terem, s június–augusztus folyamán virágzik. Izzasztó, vértisztító, vizelethajtó hatású.

Pásztortáska (*Capsella bursa pastoris*). Bárhol előfordul, április–május hónapokban gyűjthető. Belső vérzések esetén alkalmazták.

Szederlevél (*Rubus caesius*). Patakpartok, erdőszélek növénye. Tavasztól őszig gyűjthető. A leveléből készült izzasztó hatású tea bélpanaszok, cukorbetegség, nátha esetén alkalmazható.

Tölgyfazuzmó (*Evernia prunastri*). Az év bármely szakában gyűjthető tölgyfák oldaláról. Légzőszervi panaszok esetén ajánlható.

Vízimenta (*Mentha aquatica*). Főleg patakpartokon él. Júliusban gyűjthető, étvágyfokozó, illatosító, nyugtató hatású növény.

Zsurlófű (*Equiseti arvense*). Nyirkos rétek lakója, májustól késő őszig gyűjthető. Vizelethajtó, vértisztító gyógynövény, mely epe- és ízületi bántalmak esetén is javallott.

(Erdei) gyümölcsök

A gyógynövények között már említett **málna, csipkebogyó, galagonya** és **szeder** mellett a Galyaságban gyakori növény az erdők szélein a **kökény, som** és a **mogyoró**. A legelőkön a **szamóca** mellett sokszor megtalálható a **vadalma, vadvadkörte, vadcesznye** is. A karsztos részek ételízestítő bogyója a boróka bokor termése. A Galyaság igen gyakori gyümölcse volt egyrészt a **szőlő**, másrészt a szilva. Mindkettő színvonalas művelése ma már a múlté. A Galyaság központi részén sok az elvadult szőlő és szilvaskert. Pedig az erdei gyümölcsök terméséből szörp, lekvár, ill. aszalt gyümölcs készíthető, ennek a térségben nagy hagyománya volt.

A mesterséges élelmiszer-színezékekkel, ízfokozó és zselésítő vegyi anyagokkal terhelt, kívánatos külsejű szupermarketi dzsúszok és dzsemek élettani hatása megkérdőjelezhető. Ezért ma már sok ember szívesen vevő lenne a kizárólag természetes anyagokból készített, garantáltan vegyszermentes, friss erdei gyümölcskészítményekre. Ezek a biotermékek azonban egyelőre képtelenek megjelenni a szupermarketek választékában, pedig a nagyvárosok lakói között ezekre is, akár a pasztörizálatlan tehéntejre vagy a kecsketejre, lenne fizetőképes, erős kereslet. Befektetőre, vállalkozóra vár az erdei gyümölcsök (málna, szeder, som, kökény) aszalt, szörp és lekvár formában történő piacra vitele. Vállalkozóra vár a galyasági szilva, aszalt szilva, szilvalekvár és tiszta szilvapalinka formában való márkanévvé tétele is, vagy az egykor neves galyasági (varbóci, szőlősardai) fehér borszőlő újjáélesztése. A szlovákiai oldalon az egykori Gömörben, az Alacsony-Tátrához közeledve tömegesen látni a helybéli – főleg roma – lakosságot, akik az utak mentén az autósoknak megvételre kínálják a frissen szedett, pompás minőségű és hihetetlen mennyiségű áfonyát, szedret, gombát. Ezzel az áruval Nyugat-Európában akár megélhetést is biztosíthatnának maguknak – a mai Szlovákiában azonban jövedelempótlásra sem elég. Hiányzik a térségmenedzser, aki a begyűjtést szervező, a feldolgozást végző tőkét a térségbe csalogatná, amely azután a vállalkozók segítségével az erdei terméket áruvá tehetné, valódi piacra juttathatná. A Természet a Galyaságban sem volt szűkmarkú az erdei gyümölcsök terén, s ahogy a mondás is tartja, tulajdonképpen nincsen lehetetlen, csak tehetetlen (ember).

Gombák

A Galyaság Észak-Magyarország egyik legkiválóbb adottságokkal rendelkező gombázó helye, annak ellenére, hogy az ózdi vaskohászat és a Sajó-völgyi vegyipar évtizedeken át kénvegyületekkel szennyezte a levegőt, amely a délies szelekkel sokszor elérte a Galyaságot is. Az ipari szerkezetátalakítás, amely oly sok munkanélkülit eredményezett a megyében, ugyanakkor a vaskohászat leépülésével és a vegyipar korszerűsítésével csökkentette a légtérbe jutó szennyeződések, jobb környezeti adottságokat biztosítva – többek között – a gombáknak is. Gombászati szempontból

a legértékesebb területet a mézskedvelő lombos erdők avarral borított, nehezen kiszáradó talajai, a nedves – de nem vizes – talajú lapos völgyek legelői, a hegy- és domboldalak északi, mohás, lankás lejtői jelentik. A nedvesség és a magas páratartalom ugyanis jótékonyan hat a gombák fejlődésére. Nem jó gombatermő terület viszont a kopár, sziklás, nyílt karsztos vidék, a meredek, délies kitettségű, szárazabb hegyoldal, az aljnövényzettel sűrűn benőtt erdő és száraz hegyi legelő. Az alábbiakban Bogsán Gyula (1994) nyomán tekintsük át röviden a Galyaság legjellemzőbb gombáit.

A nem kalapos, nyitott termőtestű gombák közül a taplófélék, a korallgombafélék, a róka-gombafélék (pl. csemegének számító sárga róka-gomba és a kevésbé ismert sötét trombitagomba), csészegombafélék és kucsma-gombafélék (pl. az ízletes kucsma-gomba) fordulnak elő.

A nem kalapos zárt termőtestű gombák közül a pöfetegfélék a leggyakoribbak a Galyaságban. Az igazi érdeklődés azonban a kalapos gombák irányában mutatkozik. Sajnos a lemezes kalapos gombák között a galócafélék nagyon gyakoriak, így a halálosan mérgező gyilkos galóca és az enyhébben mérgező légyölő galóca. A csiperkefélék közül a réti csiperke a leggyakoribb. Az őszi erdők „slágere” a Galyaságban is a nagy özlábgomba és a gyűrűs tuskógomba, melyet a helyiek potypinka néven ismernek. A döggombafélék közül a tövisalja gombát gyűjtik. A pereszkefélék között a lila, a szürke és a fenyőpereszke gyakori. Tömegesen fordulnak elő a galambgombafélék ehető és nem ehető fajtái is. A legelőkön olykor tömegesen fordul elő a mezei szegfűgomba. A tejelőgombák legismertebb képviselője az ízletes rizike. Előfordulnak még harmatgombafélék, kénvirággombák, susulykák, nyálkásgombák is.

A nem lemezes kalapos gombák legkeresettebb képviselői a tinórufélék (pl. az ízletes vargánya, vagy a helyiek által kozák gombaként ismert vörös érdesnyelű tinóru- és a fenyőalja gombának nevezett szemcsésnyelű édestinóru). A tinórufélék közül a nem ehető a sátán- és farkastinóru is tömegesen fordul elő.

A gombák a Galyaság olyan vonzó természeti értékei, amit tudatosítani kell mind a helyi lakosságban, mind a térséget megismerni kívánó látogatókban, hiszen a nagyvárosok szomszédságában, a sűrű úthálózatú vidékeken, az ipari füstökkel és a kipufogógázzal szennyezett erdőkben ma már hazánkban is ritka a gomba, kicsi a fajgazdagsága. Ez tehát a Galyaság egyik kihasználatlan kincse. Amikor a gombászást – mint vonzó idegenforgalmi adottságot – hirdeti a galyasági turiszticásalató, akkor mindig szólnia kell arról is, hogy a területen hol lehet (és kell) a leszedett gombákat gombavizsgálóval megvizsgáltatni! A gombaszárítás pedig, mint sok közül az egyik újjáélesztendő tradicionális termelő ágazat, szerepet kell hogy játszon a térség népességmegtartó erejének visszaszerzésében.

7. ábra

Néhány, a Galyaság gyakori gombái közül:

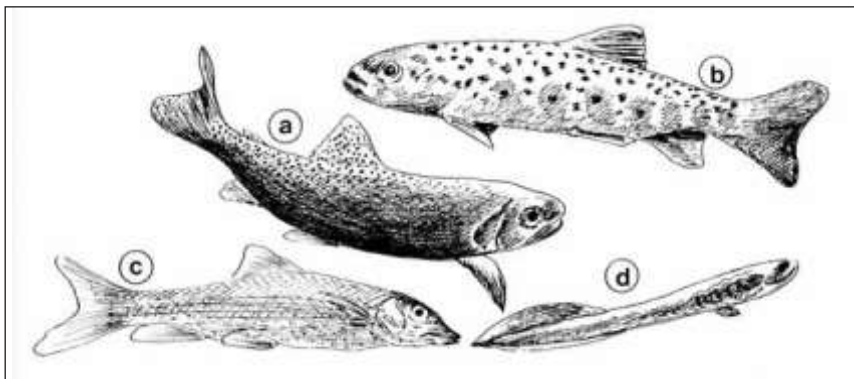
- a=gyilkos galóca, b=ízletes vargánya, c=szegfűgomba, d=barna susulyka, e=farkastinóru, f=lila tölcsérpereszke, g=gyűrűs tuskógomba (potypinka), h=nagy őzlábgomba

Vadak és halak

A Galyaság tágabb környéke jellemzően nagyvadas vadászterület, de az utóbbi időben az apróvad állomány is gyarapodik. A Galyaság központi részén három vadász-társaság is osztozik: délen az Aggtelek és Vidéke Vt. (Ragály, Trizs, Imola, Kánó, Felsőtelekes külterületei), északon az Aggteleki Nemzeti Park Bérkilövő Vt. (Égerszög, Teresztenye, Aggtelek, Jósmafő vidéke), végül keleten a Perkupai Egyetértés Vt. (Perkupa, Varbóc, Alsótelekes, Szőlősárdó és Tornakápolna környéke). Északra még az Északerdő Rt. Szin üzemi vadászterülete található (Szin, Szinpetri, Szögliget és Bódvaszilas külterületei tartoznak ide). Ezenkívül kistulajdonosok alkotják Szőlősárdón az Égervölgyi Vadásztársaságot.

A vadászturizmus legismertebb fogadó központja az Északerdő szelcepusztai komplexuma Szin külterületén. A vadászmarketing terén viszont a rudabányai központú Aggtelek és Vidéke Vadásztársaság kínálata volt a legnagyobb 1999-ben: gímszarvas, őz és vaddisznó tekintetében.

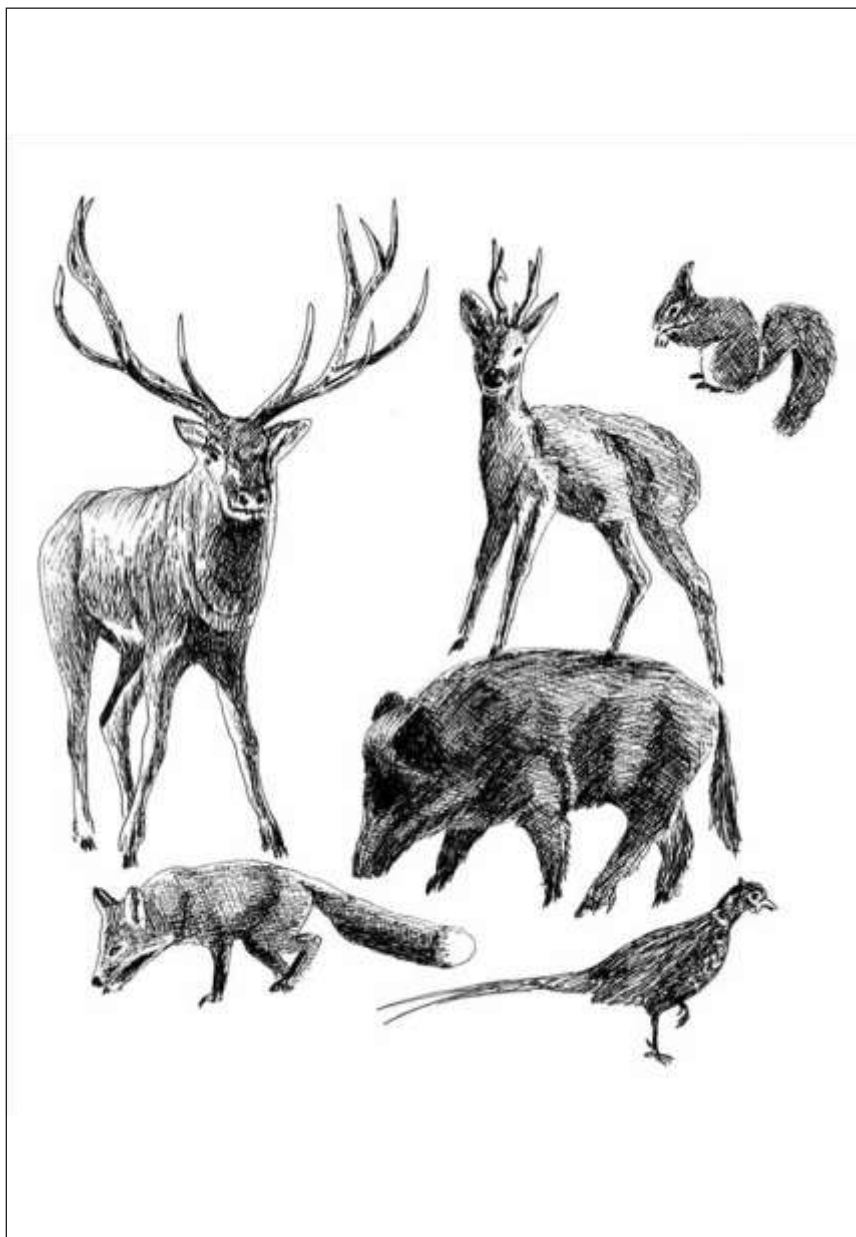
A Galyaság szomszédságában horgászati lehetőséget nyugati irányban Szlovákia felé a Sajó kínál, kelet felé pedig a Bódva és a Rakacai-tó. Magában a Galyaságban egyedül a Jósva-patak, ill. attól északra a Ménes-völgyi-patak jelent megfelelő természeti adottságot a pisztrángtelepítéshez, horgászathoz, ill. a pisztráng nevelésre. Szinpetrin látszik kibontakozni a legjobb adottság, a Varga-féle idegenforgalmi centrumnál, ahol többek között étterem, felújított papírmalom és pisztránghorgászati lehetőség jelenik meg.

8. ábra

A Galyaságban otthonos, jellemző halfajok:

- a=szivárványos pisztráng, b=sebes pisztráng, c=Petényi márna (védett),
- d=erdélyi ingola (védett)

9. ábra

Néhány, a Galyaság vadon élő állatfajai közül

A Galyaság településeinek tradícionális értékei

A Galyaság néprajzi érdekességeiről, szűkebb értelemben vett falvainak történelmi áttekintéséről Siskáné Szilas B. (1999) ír. Az alábbiakban egy rövid összefoglaló szerepel a tágabb értelemben vett galyasági településekről.

Aggtelek. Az egykori Gömör vármegyei község ma az Aggteleki Nemzeti Park turistaközpontja, innen indul a legtöbb barlangi túra a Baradlába, nemzetközi közúti határátkelőhely a szlovákiai Galyaság felé. Aggtelek a legrégebben lakott galyasági település: a bükk kultúra kőkorszaki emberének eszközei, vonaldíszes cserépedényei nagy számban kerültek elő az aggteleki barlangbejárat környékén. A kőkorszaki emberek nem a barlangban, hanem annak bejárata közelében éltek, s csak veszély esetén „költöztek” a Baradlába. A X. században vasolvasztással és -megmunkálással foglalkoztak szláv lakói, erről a régészek által feltárt vasolvasztó kemencék maradványai tanúskodnak Aggteleken. Nevét 1348-ban említi először egy okirat (Og). A régi magyar *og* jelentése „agg, öreg”. A *telek* pedig eredetileg „szántásra alkalmas” helyet jelentett. A falu ref. temploma a XIII. sz.-ból való, műemléki jellegű. Közeli földvár maradványt tártak fel. A falu kulturális életét az évente június utolsó hétvégéjén megrendezett Aggteleki Kőrystalálkozó és a Baradlában időszakosan rendezett barlangi hangversenyek fémjelzik. A barlangbejárat közelében 1974-ben nyílt meg a Barlangmúzeum az egykori turistaházban, ahol ma az Aggteleki Nemzeti Park kiállítás és a Naturinformációs központ működik. Aggteleken található a Galyaság legnagyobb szállodája a Cseppkő Hotel. A település határa karsztfarmákban (dolina tavak, karr-mezők, víznyelők) igen gazdag. Aggtelek külterülete az országhatár mentén magába foglalja a Ménes-völgyet és a Haragistya tömbjét. Hozzá tartozik még Szelcepuszta, egy vadban gazdag erdőség központja, ahol a vadászturizmus rendelkezik igen kedvező adottsággal. Szelcepuszta szintén ősi, vasműves település: a vassalak leleteken kívül ezt a helyi völgyek, hegyek neve is bizonyítja: Verő-tető, Verő-oldal, Patkós-völgy.

Alsótelekes. A Rudabányai-hegységben, az egykori Borsod vármegyében, a Telekes-patak partján található ez a kis falu. Rudabánya és Szendrő között. Neve a *telek* szóból származik, „szántásra alkalmas” föld jelentéssel. 1272-ben Telekus néven említik először írásban – Felsőtelekessel együtt. A közeli Rudabánya külszíni vasércbányái egykor a falu határáig húzódtak. XVIII. sz.-i r.k. harangtorna műemléki jellegű. Lakossága az 1900. évi 317-ről, mára a felére csökkent. Jelenleg a kinczincbarcikai kistérséghez tartozó, a fő közlekedési útvonalaktól elzárt falu. Környezeti értékét éppen az elzártságából adódó rekreációs, pihenési adottság, a kellemes természeti környezet, a Telekes-patak vadregényes völgye jelenti. A közelmúltban városossá avatott Szendrő, valamint Rudabánya fejlődése meghatározó lehet Alsótelekes üdülőfaluvá válásában. A Perkupán bezárt gipsz (pontosabban anhidrit) bánya helyett Alsótelekesen kezdték meg a nyersanyag-kitermelést, ez némi munkalehetőséget biztosít. A lovasturizmus szempontjából is kedvező a település fekvése.

Arдово (Pelsőcardó). Pelsőchöz igen közel fekvő kicsi település, egy kis völgykatlanban, az aggteleki határátkelő felé vezető út mentén. Kis lélekszáma, kellemes környezete, a műemléki településközpontú Pelsőc közelsége a rekreációs turizmus szempontjából jelent kedvező adottságokat. Innen, akárcsak Pelsőcről, könnyen elérhető a többi öt szlovákiai galyasági település, valamint a távolabbi környék szlovákiai látnivalói.

Bódvaszilas. A Galyaság legnyugatibb települése a Bódva-völgyben, az egykori Torna vármegyében. 1283-ban említi először egy oklevél Zilas néven. A falu nevének eredete a *zil* ill. *szil*, ami a folyót kísérő szilfa ligetekre utal. A falu népessége az 1900-as évek elejétől nem csökken, s mintegy 1200 lakosával a galyasági régió magyar részén a legnépesebb település. XII. sz.-i r.k. temploma műemléki jellegű. Értékes épületei még a plébániaház és az Eszterházy-kastély (1780-ból), valamint a magtár (1820-ból) és a XVIII. századi eredetű, festett famennyezetes ref. templom (1804-ből). Jelentős az 1961-ben felfedezett Meteor-barlang Bódvaszilas határában. A szűk, függőleges víznyelőjáráttal induló barlangban található a baradlai Őriások terme után Magyarország második leghatalmasabb barlangterme, a 100 m hosszú, 20 m magas Titánok-csarnoka.

Dlhá Ves (Gömörhosszúszó ill. Hosszúszó) A Gömör szó a régi török *gumor*, *kömür* = „szén” szóból ered. A Baradla szlovákiai ágát, a Styx-patak földalatti medrét rejtő Domicá-barlangot, Hosszúsóról lehet megközelíteni Plešivec felől. A 7 km hosszú domicai ág éppen olyan szép, cseppkövekben gazdag, mint a Baradla magyar része. Ezen a szakaszon a Styx vizén barlangi csónaktúra is várja a látogatókat. A Domicát 1926-ban fedezték fel. A bejáratnál barlangi múzeum van. Hosszúszó volt a 70-es években a környező falvak termelőszövetkezeti központja, így tradicionális lakóházakban szegényebb, lakásállománya is modernebb.

Égerszög. A honfoglalás idején valószínűleg vasfeldolgozással foglalkozó szlávok Kovács nevű faluja állt ezen a helyen. Mai nevén 1321-ben említik (Egurzeg), mint a Tornai nemzetség birtokát. A falu nevében az éger szó a patakpartot övező égerfákra utal, a „szög, szeg” pedig zugot, sarkot, szegletet jelent. Torna vármegye Borsoddal és Gömörrel határos szegletében épült a falu, amelynek lakossága a XIX. sz. vége óta 420-ról mára közel 80-ra esett vissza. A XIV. sz.-i alapokra 1791-ben épített késő barokk stílusú, felvidéki fakazettás ref. temploma műemlék jellegű. Temetőjében ősi, jellegzetes galyasági faragott, kopjafás fejfák láthatók. Égerszögön rendszeres Falunapokat is szerveznek. A falu a külvilágtól elzárt település, ideális adottságokkal rendelkezik a rekreációs, természetjáró, kerékpáros turizmus szempontjából. Határában található az igen szűk folyosójú, 1954-ben feltárt, majdnem 3 km hosszú Szabadság-barlang (az ország harmadik leghosszabb barlangja), amely azonban természetvédelmi megfontolásból a nagyközönség számára nem látogatható. A barlangbejárat közelében, Égerszögtől 2,5 km-re az erdőben, a volt bányász-üdülő ma panzió – ideális rekreációs hely, *non plus ultra*, azaz a „világ végén”, ahonnan sehová tovább út nem vezet.

Felsőtelekes. Alsótelekessel egyidős, azonos eredetű, ősi magyar, borsodi település. Lakossága a környék többi, galyaságinak számító kis településétől eltérően a XX. sz. eleje óta nem csökkent, hanem lassan nőtt, 552-ről 895-re. A Rudabányai-hegység és a Putnoki-dombság közötti kis völgymedence közepén helyezkedik el, viszonylagos központi helyen Rudabánya, Kánó, Alsótelekes és Szuhogy között. A község délkeleti részén a rudabányai felhagyott vasércfejtések találhatóak, köztük a világhírré méltán igényt tartó, de e tekintetben elfeledett Rudapithecus lelőhely is, ami óriási kihasználatlan erőforrása nem csak Felsőtelekesnek és Rudabányának, hanem az egész régióknak. A tetővel védett lelőhely alatt a volt bányaudvar lépcsőzetes sziklafalakkal körbevett tágas völgykatlanában a szulfáttól zöldes színben játszó, igen mély (50 m) és hideg tó csodálatos látvány és igen kellemes üdülési környezetet jelenthet. Helyzeténél fogva a falu ideális adottságokkal rendelkezik a szendrői, kazincbarcikai, edelényi, sajószentpéteri, putnoki falusi és lovasturizmus szempontjából.

Imola. Az Imola-patak völgyében, a Galyaság déli szegélyén, gyönyörű természeti környezetben található ez a gömöri törpefalu. Határában ipartörténeti műemléket, a kora középkori vaskohászatra utaló kezdetleges vaskohókat, ún. bucakemencéket tártak fel. Először 1344-ben említik írásban (Imo). A név régi szláv eredetű: *imola* = „hínár, mocsár”. 1631-ből származó református temploma műemléki jellegű. Híres lakója volt 1859-68 között a lelkésze, Sáfrány Mihály, az 1848-49-es szabadságharc legendás tűzére. Az anekdota szerint Kossuth Lajos egy alkalommal megdicsérte ilyen formán: „Úgy lössz fijam, mint Sáfrány.” Mire Sáfrány így válaszolt a kormányzóknak: „Jelentem alássan, én vagyok az.” A településen már a IX. sz.-től működtek szláv vasolvasztó műhelyek – a közeli rudabányai vasérclelőhely okán –, amint azt az Imola határában feltárt ún. buca-kemencék leletei tanúsítják. Ezért Imola valószínűleg a legősibb galyasági falu. Ókori földvárának, sáncainak nyomait Bak-bány várnak nevezik.

Jósvafő. Az egykori Torna vármegyében, a Kecő- és a Tohonya-patakok találkozásánál, festői környezetben, hegyek között terül el a kis falu, mely nevét az itt eredő, a Baradla még feltáratlan Alsó-barlangjából kifolyó Jósva-patakról kapta („Jósva-fej”). A Jósva, Jolsva szláv eredetű elnevezés a *jelsava* = „égerfával benőtt hely” kifejezésből. A falut írásban először 1340-ben említik (Ilsvafeu). A falu területe az Aggteleki Nemzeti Park központi részét öleli fel. Középkori eredetű, festett, kazettás mennyezetű temploma és harangtornya műemléki jellegű. Itt található az ország egyik legszebb fekvésű szállodája, a Tengersizem. Tájházát 1994-ben alakították ki az 1890-ben épült Szakál-házban. Erős civil szervezetei a Jósvafőért Baráti Kör és a népdalkör. Rendszeres Falunapokat is rendeznek Jósvafőn. A bővizű patak évszázadokon át malmokat és kendertörököt hajtott, vashámort is működtetett. Így a faluban paraszti eszközöket előállító vasipar is volt. A templom mellett álló – egykor szégyenfának is használt – hársfa állítólag 500 éves. Jósvafőn ipar- és kézművészeti kiállításoknak helyet biztosító galériák is találhatóak: a Balda és a Baradla. A falu környezeti értékét a karsztvidék, elsősorban a barlangok jelentik: a télen is langyos, ún. szubtermális vizet adó Tohonya-forrás a még nem teljesen feltárt, félig víz alatti Kossuth-barlangból folyik ki. Tőle nem messze nyílik a Vass Imre-barlang bejárata,

amely mellett jól felszerelt kutatóház is működik. A Komlós-forrás a Béke-barlangból folyik ki, ahol 1967 óta lehetőség van az asztmás betegek kezelésére is. Végül a Baradla jósvafői bejáratához van közel az Óriások terme, amely 120 m-es hosszával az ország legnagyobb barlangterme. A Lófej-völgyben az újra meghonosított ősi magyar fajtájú (hucul) lovacskák ménese tanyázik. Jósvafő Aggtelek mellett az egész Galyaság idegenforgalmi adottságokkal és kész attrakciókkal legjobban ellátott települése. Nem a természet bőkezűségén múlik, hogy Jósvafő mégsem az ország legtehetősebb polgárainak a lakhelye.

Kánó. Az Égerszög, Imola és Felsőtelekes által határolt háromszög közepén elhelyezkedő gömői törpefalu neve a szláv *kalnov* = „sáros” szóból származik. Egy 1272. évi oklevél említi először Kalnou néven. Az igen régi, valószínűleg szláv település határában a IX-X. századból származó vassalakat tártak fel, ami a korai vasiparra utal. 1596-ban épített ref. templomát állítólag maga Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem tervezte. A templomot 1802-1804 között barokk stílusban átépítették, s ma műemléki jellegű. Kánó temetőjében műemléki jellegű védelem alatt állnak a faragott galyasági fejfák. Történelmi érdekessége a falunak, hogy az egri hős, Bornemiza Gergely 1553-ban kánói birtokos lett, s családja fel is vette a kánói előnevet.

Kečovo (Kecső) régi gömör megyei kis falu. A Plešivec–Dlhá Ves– Aggtelek útvonalon a Dmica-barlang bejáratánál északra forduló bekötő út végén fekszik a kicsi falu. A világtól elzárt, határmenti Kecső a falusi turizmus szempontjából igen értékes, de néhány cseppkőbarlang (pl. a Milada) is található a területén, ami speleológiai adottságait emeli ki.

Perkupa. A Bódva-völgyben elterülő tornai falu a Galyasági Település-szövetség székhelye. A Galyaság „fővárosa” a falusi turizmusra rendelkezik kedvező környezeti adottságokkal. Jó közlekedési kapcsolatai (27-es főút és a 103 éves Bódva-völgyi vasút is érinti) révén innen könnyen eljuthat a turista a Bódva-völgy látványosságaihoz: Boldvától Tornanádaskáig ill. Hídvégardóig. Az ország egyetlen gipszbányája működött sokáig Perkupán. A falu nevét írásban először 1332-ben említik (Precupa). Az elnevezés eredete a régi szláv *priekopa* = „árok”. Érdekes történet fűződik az 1332-ből származó, műemléki jellegű ref. templom harangjához: amikor a Rimaszombaton öntött harangot 1916-ban elvitték ágyúnak, a harang megmenekült a beolvasztástól, s máig is az Iparművészeti Múzeum őrzi Budapesten. A falu műemléki védelem alatt álló utcarészletét barokk, copf és klasszicista jegyekkel keveredő népi építészetű parasztházak képviselik (Petőfi u. 15, 20, 22, 24, 38, 48, 57, 61).

Plešivec (Pelsőc). A gömői település magyar elnevezése a régi szláv *ples* = „kopár, csupasz, sziklás hely” elnevezésből ered. 1243-ban említik először írásban (Plesuck). A XIX. század közepéig Pelsőc volt Gömör vármegye székhelye. Az 1720-ból származó megyeháza műemlék épület. Ugyancsak műemlék a gótikus stílusú ref. temploma, Bebek László sírjával. Pelsőc a Galyaság nyugati peremén ugyanolyan logisztikai központ szerepét töltheti be, mint Perkupa keleten. Pelsőc a Sajó kiszélesedő völgyében fekszik és innen ágazik el az a négy útvonal, amely a szlovákiai Galyaságot összeköti más régiókkal. Ezek: a Murány-völgy, a Csetnek völgye és

a Sajó felső szakasza Rozsnyó, Dobsina irányában, valamint Szilice felé a Torna-völgy és a Szádelő-völgy.

Ragály. Az egykori gömri falu a Csörgös-patak völgyében található. Neve a szláv *rog*, szerb *rogalj*=„szarv” szóból ered. 1216-ban említik először írásban (Rogal). Az ebből az időből származó, többször átépített ref. temploma műemléki jellegű. A templom festett fakarzata és szószéke a népi barokk stílust képviseli, műemléki jellegű. Két kuriózuma is van a templomnak: az 1548-ban készült, legidősebb magyar úrhímzés és az 1480-ból származó úrasztali kehely. Műemléki jellegű épület Ragályban a jelenleg eklektikus stílusjegyeket viselő volt Balassa-kastély. Egressy Béni nagyapja, Egressy Mózes ragályi lelkész volt. A falutól délkeletre, az Aranyos-tető nyárral, fenyővel telepített oldalán egy védett fa, a 22 m magas, 630 cm törzskerületű „ragályi kocsiányos tölgy” található, valószínűleg Észak-Magyarország legidősebb tölgyfája. Ragály a falusi turizmus szempontjából rendelkezik kiváló adottságokkal.

Silica (Szilice). Torna a település magyar elnevezése a cseh *szedlice*=„falu, település” szóból ered. Nevét először 1340-ben említi egy okirat (Zednyche). Szilice határában emelkedik a Galyaságot északról határoló Szilicei-fennsík, ami számos karsztképződményéről ismert és karsztkutatás szpeleológia szempontjából igen értékes. Maga Szilice a falusi turizmus szempontjából értékes adottságokkal rendelkező település. Innen az út nem visz tovább, ill. csak rossz minőségű úton lehet átjutni kelet felé a Torna-patak völgyébe. Szilice a szomszédos Szádvárborsa mellett a karsztnahorkai váruradalomhoz tartozott. Ez a két település a palócság legkeletibb falva.

Silická Brezová (Szádvárborsa ill. Borzova) az egykori Torna vármegye kis faluja. A falu régi magyar nevének eredete: *szád*=„nyílás, száj, sziklahasadék” ill. a *borsa*=Borsé, vagyis a Bors nemzetsége. Szádvárborsa Plešivec és Szilice között fekszik, a Szilicei-fennsík nyugati pereme alatt. Ez a település palóc népi hagyományairól ismert. Kis lélekszámú falu, kiváló környezeti adottságokkal rendelkezik a rekreációs turizmus szempontjából. A falu határában számos, mély és még nem teljesen megismert cseppkőbarlang, jégbarlang és zomboly vár további kutatásra, így a település szpeleológiai értéke is említést érdemel.

Szin. Az egykori Torna vármegyei falu neve a tradicionális falusi gazdasági épületet, a *szín*-t jelenti: az ukránban ez lombsátor, árnyék, kunyhó, a szlovákban előcsarnok, fészter volt az eredeti jelentése. A falut 1340-ben említik először írásban (Zeyn). Műemléki jellegű ref. templomát 1804-ben kezdték építeni. Az eredeti, már 1399-ben álló templomát, a Bécs alól hazatérő és a kurucok által védett Szádvárát sikertelenül megostromló Sobieski János lengyel király romboltatta le. A falu fő jövedelemforrása egykor a bortermelés volt. A régi kendertörő malom maradványa ipartörténeti érdekesség. További műemléki jellegű épületei: a XVIII. sz.-i barokk Gedeon-kúria, és két népi lakóház (Szabadság u. 9., 11.). A cigány lakónépesség a galyasági települések közül Szinben a legmagasabb, meghaladja az 50 %-ot. Nagy jelentősége lenne a szakképzetlen, vagy betanított munkásokat foglalkoztatni tudó

vállalkozási formák itteni elterjedésének: pl. lovasturizmus, bértartás, erdei gyümölcsök begyűjtése, aszalása, kosárfonás, zsákvarrás, gyógynövény begyűjtő- és szárító hely.

Szinpetri. A falu neve a szomszédos Szinhez hasonló eredetű, azzal a különbséggel, hogy a *petri* a régi magyarban a Péter birtokos alakja volt, tehát Péteré, azaz „Péter színe”. Bár már a bronzkorban is lakott hely volt (az András-hegy, vagy más néven Csapás-tető barlangjában bronzkori település nyomait tárták fel), írásban először 1340-ben említik (Petri). Kazettás famennyezetű ref. temploma műemléki jellegű, 1793-ban épült. A falu korábbi neve Gálospetri volt. A község fekvése folytán a vadász-, a lovas- és a falusi turizmus szempontjából rendelkezik kedvező adottságokkal. Foglalkoztatási és szociális problémát jelent a cigány lakosság nagy (30 % körüli) aránya.

Szögliget. A falu román stílusú ref. temploma 1250-ben épült, de többször átépítették. A r.k. templommal együtt műemléki jellegű védelem alatt áll. Az egykori Torna vármegye területén, a Bódva-völgyhöz közeli település a Ménés-patak kiszélesedő völgyében terül el. Külterületén, a falutól északra található egy 460 m magas hegyen az egyetlen galyasági vár, a Szádvár impozáns romja. A várat 1241-64-ben építette az Aba család. A várat történelme legfényesebb idejében egy asszony, Patócsy Zsófia védte az ostromló németek ellen, miként Zrínyi Ilona Munkácsot. Szögligeten élt a mesemondó Bobaly István, aki Szádvár környékének híres mondagyűjtője volt. Patócsy és Bobaly alkalmas személyiségek lennének a falu történelmi-kulturális arculatának kialakítására. A falu nevét 1430-ban említik először írásban (Zeglegeth). A *szeg*, *szög* sarkot, kiszögellést jelent, s a falu határában áll, a Bódva-völgy felé kimagasló Záboz-hegyre (406 m) utal. A faluban népdalkör is működik. Szögliget határában található egy falurom, ahol az egykori háznak már csak az alapraja és néhány falmaradványa fedezhető fel: ez Derenk. Az egykori falu neve szláv eredetű: *dren* = „som”, *derm* = „somos” hely. 1430-ban említik először írásban (Deryn). Derenk 110 házát egy összefüggő vadászterület kialakítása céljából sajtátították ki és rombolták le 1943-ban. Derenk kulturális jelentősége újabbán az, hogy 1990-től a lengyel kisebbség rendezvényeinek egyik színtere.

Szölőscárdó. A Rét-patak völgyében az egykori Torna vármegyei falu kedvező adottságokkal bír a falusi turizmus szemszögéből. Első említése 1270-ből származik (Hordo). Első lakói valószínűleg a tornai királyi uradalom erdőőrei, az erdő-óvók voltak, s ez adta később a falu nevét: *erdő óvó* = „árdó”. (Hasonló eredetű a Bódva-völgyi Hídvégárdó és a szlovákiai Pelsőcárdó, vagy a hegyaljai Végárdó neve is.) Az 1400-as években messze földön híres volt fehér boráról, s innen kaphatta a szőlős, ill. szőlős előnevet. A szőlőtermelést a XIX. sz.-i filoxéria járvány szorította háttérbe. A falu temetőjében a népi jellegű, faragott református fejfák együttese és az eredetileg már 1324-ben is álló (azóta többször átépített) ref. templom műemléki jellegű védelem alatt áll.

Teresztenye. Az egykor Torna vármegye területén fekszik, az egyik legkisebb galyasági település. Külterületének nagy része a Nemzeti Parkhoz tartozik. Itt

van a híres Galya-erdő és a Vizetes töbör. Felfedezetlen, vélhetőleg hatalmas forrás-barlangja a falu nyugati szélén nyílik: ez a Kinizsi-barlang, amelyből a Teresztenyei-fennsíkron összegyűlt víz folyik ki. A falu neve szláv eredetű, *trstené* = „nádas”. Okiratban először 1272-ben említik (Terestene). Teresztenye egy kis katlanban terül el a karsztvidék szélén. A barlangból kifolyó, egykor malmot hajtó víz a falu keleti szélén szétterül, és valóban egy nádist hoz létre napjainkban is. Teresztenye egy kicsiny völgykatlanban fekszik és a rekreációs turizmusra kedvező környezeti adottsággal rendelkezik. Külterületének határa északon egészen a Jósza-völgyig húzódik. A Teresztenyei-fennsíkron található a Galya-erdő, a Galyaság névadója és központja. A falu műemléki jellegű, fakazettás mennyezetű ref. temploma 1743-ban épült. Temetőjében faragott fejfák láthatók.

Tornakápolna. Jelenleg a legkisebb galyasági település megelőzve Teresztenyét, Varbócot és Égerszöget is. 1324-ben Kapulna néven említik először. A rekreációs turizmus számára igazán kedvező környezeti adottságokkal bír, gyönyörű hegyvidéki fekvésével. Csak a Jósza-völgyből, Szinpetriből közelíthető meg, Égerszöghöz, Varbóchoz, Teresztenyéhez hasonlóan *non plus ultra* település, azaz tovább út nem vezet belőle sehová. A falu neve középkori kápolna léteére utal, amely a tornai uradalomhoz tartozott. Jelenlegi ref. temploma 1801-1802-ben épült, műemléki jellegű. Temetőjében a faragott fejfák figyelemre méltóak.

Trizs. A falu neve a szláv *Sztrezs* személynévből ered. Írásban először 1275-ben említik (Sztiriz). Ref. temploma műemléki jellegű. Az egykori Gömör megyei település a Csörgös-patak völgyében, az Aggteleki Nemzeti Park határán fekszik magyar oldalon, a Sajó völgyét Aggtelekkel összekötő út mentén, éppen úgy, mint Ragály. Trizs környezete a falusi turizmusnak kedvező adottságokkal rendelkezik. 1902-től Ragállal közös irányítás alatt állt, és 1950-től egy 16 éves önállóságot lezártva így is maradt 1990-ig, amikortól újra önálló lett.

Varbóc. A falu nevének eredete a szláv *vrbovac* (*szerb*), *verbovec* (*orosz*) = „füzes patak”. Nevét először 1298-ban említik írásban (Vrbina), majd 1346-ban is, immár Veorbolch néven. Ref. temploma műemléki jellegű. Varbóc kicsiny, tornai, galyasági falu, amely a rekreációs turizmusnak kedvező környezettel rendelkezik. Varbóc déli külterülete tartozik a Nemzeti Parkhoz, annak is a Rudabányai-hegységet érintő részéhez. Határában található Lászi-pusztá, egy erdélyi főpap (1448-1523) szülőhelye, az egykori Lázó nevű falu helyén. Varbóctól nyugatra, a Borház-tetőről igen szép kilátás nyílik a galyasági tájra. A falutól délre a Perkupa-Szőlőssárdó közötti keskeny út mentén, még Varbóc határában, a Rét-patak völgyében található az egyetlen galyasági Ifjúsági táborhely. A XIX. sz. elején a varbóci „mészes fehér” bor a legjobb magyar fajták közé tartozott.

A Galyaság tágabb környékének műemléki, kulturális, tradícionális, természeti nevezetességei:

Abod: ref. templom, gör. k. templom.

Alsószuha: ref. templom **Bánréve:**

Vay-kastély, híd.

Bódvalenke: ref. templom (XVII. sz-i úrasztali edényekkel), Lenkey-Gedeon kúria.

Bódvarákó: R.k. templom, híd.

Boldva: bencés apátsági templom (ahol a Pray-kódexet írták az 1150 körül keletkezett Halotti beszéddel – az első magyar szövegű írással), r.k. templom, Szathmáry-Király-kastély, műemléki jellegű lakóházak. **Borsodszirák:** Bartók-család sír-emléke, r.k. templom és plébánia **Dubicsány:** Vay-kastély, vadászterület, ref. templom.

Edelény: Borsodi-földvár, Szatmáry-Horkay múmlékház (Borsodi Helytörténeti Múzeum és Tájház), borsodi ref. templom, edelényi ref. templom, r.k. sírkápolna, a barokk, rokokó L'Hullier – Coburg-kastély, Edelényi hetek kulturális rendezvény minden év május utolsó hetében, Bódva-völgyi dalos találkozó.

Felsőkelecsény: ref. templom, őskohó.

Felsőnyárad: ref. templom, kápolnarom

Gömörszőlős: ref. temető faragott fejfák, Helytörténeti és Néprajzi Gyűjtemény (az egykori Gömör vármegye ma Magyarországhoz tartozó 21 falujáról),

Kisgaléria.

Hídvégardó: r.k. templom, Gedeon-kastély, Papp-kúria, ref. templom, híd, Helytörténeti Gyűjtemény **Izsófalva:** ref. templom

Kazincbarcika: barokk templom, ref. harangláb, berentei Szepessy-kastély, Kazincbarcikai Nyár kulturális rendezvények, Városi Kiállító terem, Kisgaléria, Egressy Béni Művelődési Központ

Kelemér: Mohos-tavak, országos jelentőségű természetvédelmi terület, Tompa Mihály Emlékház, Mohos-földvár, Alsó Tuba és Basa (műemlék lakóházak), ref. templom, faragott fejfagyűjtemény.

Komjáti: ref. templom.

Kurittyán: Pallavicini-kastély, Pálos-kolostorrom

Ládbesenyő: ref. templom

Martonyi: pálos kolostorrom, ref. templom.

Múcsony: gör.k. templom.

Putnok: r.k. templom, Seres-ház (Holló László Galéria), Serényi-kastély és park, Gömöri Múzeum, Tóth Ede szülőháza, ev. templom, Kakasvár.

Rakacszend: Árpád-kori *műemlék* templom

Rudabánya: festett fatáblás mennyezetű műemlék ref. templom, Országos Ércés Ásványbányászati Múzeum és a Földvári Aladár kiállító terem, Gvadányi József szobor, Óshominida lelőhely (Rudapithecus hungaricus , Bodvapithecus altiplus) védett terület.

Sajógalgóc: népi lakóház, földvár, augusztusi nemzetközi folk-piknik, májusi Benkő-Dixieland koncert

Sajókaza: ref. templom, Radvánszky-kastély.

Serényfalva: ref. templom.

Szalonna: Árpád-kori *műemlék* körtemplom (Antiochiai Szent Margit vértanú temploma), Rakacai-víztároló (1,5 km²) üdülőhely

Szendrő: Szendrői várhegy, Kékfestőház és Helytörténeti Gyűjtemény, ref. harangtorony, r.k. ferences templom, Oktatástörténeti Gyűjtemény a Csáky-kastélyban, ev. templom, Nep. Szt. János szobor, klasszicista műemlék jellegű lakóház (Petőfi u. 16).

Szendrőlád: r.k. templom.

Szuhogy: Csorbakői várrom, ref. templom.

Tornanádaska: Hadik-kastély és parkja (természetvédelmi terület), ref. harangtorony, r.k. templom.

Tornaszentandrás: *műemlék* r.k. templom, Esztramos-hegy (Rákóczi-, Földvári- és Surrantós-barlangokkal), gör. k. templom, **Tornaszentjakab:** *műemlék* r.k. templom, ref. templom.

Zádorfalva: ref. templom, kisenemesi lakóházak, népi műemlék jellegű ház, védett juharfasor (tatár- és ezüstjuhar)

Ziliz: ref. templom, 500 éves védett kocsányos tölgy. **Zubogy:** ref. templom és harangláb.

A Galyaság területén a honfoglalás előtt vaskohászattal is foglalkozó szlávok éltek, ahogy a vidék jó néhány település nevének (Imola, Jósfafő, Kánó, Perkupa, Ragály, Teresztenye, Trizs, Varbóc) eredete is ezt bizonyítja. Még az olyan, első látásra igazán magyarnak tűnő helységnév, mint Szalonna is szláv eredetű (*slaná* = „sós víz”). A szláv hagyományok sokáig fennmaradtak és a magyarral való sajátos keveredésük alakította ki a „galyasági” népi stílust. Még a XX. sz. közepén, végén is élő példái ennek a vidék népköltészetének olyan alig alig ismert alkotásai, mint:

Rásztóczki András, Mikolcsány 1973:

<i>Cso boja mo robity</i>	<i>Milyen dolog ez?</i>
<i>Ti ma zsena mi</i>	<i>Asszonyokat hívni,</i>
<i>Ha megyünk kocsmába</i>	<i>Kocsmába menni,</i>
<i>Oni za na mi</i>	<i>Velük ott jót mulatni.</i>

<i>Mink parancsolunk</i>	<i>Mi rendelünk,</i>
<i>Oni vipiju</i>	<i>Ők megisszák,</i>
<i>Hogyha kell fizetni</i>	<i>Ha fizetni kell:</i>
<i>A te pokriju</i>	<i>Letagadják.</i>

Csák András, Rozsnyó, 1973:

<i>Hol voltál, gyesei bol?</i>	<i>Hol voltál, hol voltál?</i>
<i>Keresztúri juhász!</i>	<i>Keresztúri juhász!</i>
<i>Mér nem jöttél hozzánk,</i>	<i>Miért nem jöttél</i>

Csera vecser doma?

*Ha eljöttél volna,
Csera do kosztola,
Megláttad volna a
Béli ho szokola.*

Haza este?

*Ha eljöttél volna,
A templomba este,
Nézhetted volna
Béla karvaly orrát lesve.*

Loska Ferencné ,Tornal'ja 1975:

*Sárga uborkának zeleni liszt má,
Ennek a kislánynak frajera nyemá:
Ha nincs, estye bugye maty,
Jó az Isten, bugye pomáhaty.*

*Sárga uborkának zöld a levele,
Ennek a kislánynak nincsen szeretője:
Ha nincs néki, majd lesz néki,
Jó az Isten, majd ad néki.*

Manga János, Gemer 1981:

*Dine duna dobrá guba
netreba mi pálenky, vína
Ja chcem vína, peèienku,
na noc èerstvú mladú ienku.*

*Dine duna, de jó guba
nem kell nekem bor, pálinka
Ha kell nekem bor, peccsenye,
éccakára friss menyecske.*

Mivel a felvidéki ősi szláv, szlovák rokonság a helyi népszokásokra, tradícionális lakóházakra, kézműiparra is rányomta a bélyegét, a Galyaság marketingje során megengedhetetlen egyrészt, hogy a szlovákiai, de szinte teljesen az ottani kisebbségi magyar nemzetiség által lakott „galyasági” falvakat ne egyenrangú partnerként próbáljuk kezelni, másrészt, hogy a Galyaság tágabb környezetéről beszélve, csak a Sajó és a Bódva által határolt magyarországi területek értékeiről, látványairól beszéljünk. A Galyaság tágabb környéke észak felé magába foglalja a Slaná (Sajó) és a Bódva völgyét, sőt Szlovákiában az Alacsony-Tátra felé vezető út mentén a Galyaságból még könnyen elérhető látványosságokat.

A Galyaság tágabb, szlovákiai környékének műemléki, kulturális, tradicionális, természeti nevezetességei:

Behynce (Beje): Szent-Ivány-kastély.

Betliar (Betlér): Andrásy-kastélymúzeum.

Chanava (Hanva): Tompa Mihály lelkészlak, emléktábla.

Ěi (Csizfördő): Gyógyfürdő, az egykori gömői Anna-bálok székhelye. **Dobšina** (Dobsina): Jégbarlang, Városháza 1870-ből, r.k. templom, ev. templom.

Drieněany (Derencsény): műemléki templom, harangtorony, várrom.

Drienovec (Somodi): Termálfürdő, cseppkőbarlang.

Gemer (Sajógömör): Az egykori vármegye névadó települése. Várrom, Mátyás király szobor (a „Mátyás Gömörben” c. legenda helyszínén), Cinka Panna (Rákóczi zenészenék unokája) cigányprímás síremléke.

Gemerské Teplíce (Jolsvatapolca): Termálfürdő, Samo Tomášik költő, az egykori szlovák himnusz: a „*Hej, Slováci*” („Hej, szlovákok,”) írójának szülőhelye.

Háj (Áj): Hájaska dolina (Áj-völgy) Háj és Haèava (Ájfalucska) között természetvédelmi terület (sziklakanyon, az Ördöghíd, barlangok, vízesések, darázkövek).

Hodejov (Várgede): Gedővár romja, gyógyfürdő, múzeum, Kubinyi-ház. **Jasov** (Jászó): Premontrei prépostság, Szlovákia egyik legértékesebb egyházi könyvtárával, francia park, Kőszáli-cseppkőbarlang színes cseppkövekkel. **Jelšava** (Jolsva): Az egykori „jolsvai kolompok” gyártóhelye. Koháry-kastély, klasszicista uradalmi épület, r.k. templom, ev. templom, Városháza, fürdő **Král'** (Sajószentkirály): Barokk kastély.

Krásna Hôrka (Krasznahorka = szép erdő): Műemlék várkastély.

Krásnohorské Podhradie (Karsznahorkaváralja): Andrásy-mauzóleum, gótikus templom, uradalmi épületek.

Medzev (Mecenzél): A jelenlegi (1999) szlovák köztársasági elnök és volt kassai polgármester, Rudolf Schuster szülőfaluja, jellegzetes mánta (német) nemzetiségi falu.

Moldava nad Bodvou (Szepsi): Csombor Márton, az „*Europica varietas*” c. 1620-ban Kassán megjelent útikönyv szerzőjének szülőhelye. Ásványvizet fürdőhely.

Murào (Murány): Várrom, Koháry-kastély, neogótikus templom, természetvédelmi terület.

Muránska Dlhá Lúka (Murányhosszúrét): Hegyi ménés, versenyló-tenyészet.

Ochtiná (Martonháza): Gótikus templom, aragonit barlang.

Pokoradz (Nizná és Vyšná = Alsó- és Felsőpokorágy): Kmetty György tábornok szülőfaluja, a „kőjankós” Paláska-hegy.

Revúca (Nagyróce): Gótikus templom, Kohút (Kakas) Szálló, Városháza, az első szlovák nyelvű gimnázium 1862-ből.

Rimavské Janovce (Jánosi): Bencés monostortemplom, klasszicista kúriák. **Rimavská Sobota** (Rimaszombat): Plébániatemplom, püspöki templom (a Ferenczy síremléssel), megyeháza, a Tatra (egykori Három Rózsa) Szálló, Gömöri Múzeum, Városkert, Szabatka-puszt (üdülőhely).

Rozòava (Rozsnyó): Főtéri középkori óratorony, barokk Diáktemplom, Városháza 1810-ből, Fekete Sas Szálló, Kamaraház (a Rákóczi-féle réz-libertások pénzverdéje), copf stílusú Püspöki palota 1777-ből, az 1304-es eredetű gótikus püspöki székesegyház, franciskánus kolostor és templom, barokk harangtorony 1733-ból. Premontrei rendház és gimnázium épülete, régi ispotály, lőportorony és a Bányamúzeum, Tichy-féle képgaléria.

Širkovce (Serke): Gömör-kúria, várrom.

Štítník (Csetnek): A csetneki vert csipke, a „*klöpli*” hazája. Ev. templom Szlovákia legrégebbi orgonájával 1492-ből.

Štos (Stósz): Fábry Zoltán hazája. Az egykori híres késgyártó kézműipar székhelye.

Štos-kúpele (Stószfürdő): Klimatikus üdülőhely.

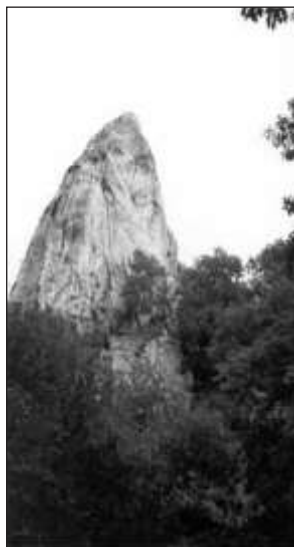
Teplý Vrch (Meleghegy): Koháry-vadaskert.

Tornal'a (Tornalja): Tornallyay-kúria, csevice-forrás, termálfürdő.

Turna nad Bodvou (Torna): Várrom, XIV. századi plébániatemplom. **Velký Blh** (Nagybalog): Koháry-Kóburg-kastély, kastélypark, vadaskert, Balogvár romjai, ref. templom, faragott fejfák.

Zádiel (Szádelő), **Zadielska dolina** (Szádelő-völgy): mészkőtornyokkal, barlang-beszakadásokkal szegélyezett sziklakanyon, természetvédelmi terület.

A Galyaságot érintő területfejlesztési koncepciók mind számolnak a szlovákiai térséggel (Vöröss L. 1980). Ezek néhány sürgető fejlesztési javaslata, mint pl. az Aggteleki határátkelőhely nemzetközivé tétele, vagy a Dél-szlovák karszt és az Aggteleki karszt „egyesítése” már meg is valósult (a Világörökség cím közös, szlovák – magyar elnyerésével és az aggteleki határátkelőhely korszerűsítésével). A továbbiakban a Galyaság településeinek – beleértve a szlovákokat is – gazdasági jellemzőit tekintjük át. Ezt a területet nyugaton a Sajó völgy bal oldala, keleten Bódvaszilás és Szendrő között a Bódva-völgy jobb oldala, északon a Torna-völgy jobb oldala, délen a Szuha-völgy, pontosabban a Zubogy – Rudabánya – Szendrő vonalig a Csörgőspatak völgyének bal oldala jelenti, ill. határolja.

„A mily nevezetes helyet foglal el a természeti ritkaságok sorában Aggtelek Baradlája az ő földalatti termeivel, boltozataival, folyosóival s a cseppkő-alakulások csodás változataival: éppen oly nevezetes csodaműve a természetnek a föld színén a szádelői völgy, mely szintén állandó meglepetésben tartja a szemlélő lelkét, egymást váltó, s mindig különböző ezerféle alakú szikla-csoportzataival.” (Nagy M. 1870) A képen a Szádelői völgy (Zádielská dolina) bejárata látható az 1870-es években (Greguss János rajzán) és ma. A völgy oldalán az elmúlt 120 év alatt akkora erdőség növekedett, hogy ma az alant sétáló (a Cukorsüveg nevű sziklatorony kivételével) szinte egyetlen sziklatornyot és alakzatot sem tud megcsodálni ...

Galyasági református templomok

A szlovákiai Borzova templomának harangtornya (fent balra), a szilicei erőd-templom (fent jobbra), valamint a pelsőcardói templom (lent). A galyasági protestáns templomok jellegzetessége a festett fakazettás mennyezet, amelyet gömöri medaillos stílusúnak neveznek. A templomok tartozéka a fa harangláb és/vagy a fagalériás harangtorony is. A legszebb festett kazettás mennyezetű templom a Galyaságban a jósvafői, a tornakápolnai és a bódvaszilasi ref. templom.

Galyasági református templomok és régi temetők

A perkupai templom (fent balra) és a trizsi templom (fent jobbra), valamint régi galyasági kopjafák (lent)

Kopjafák

A Galyaság hagyományos kopjafás temetői mára pusztulófélben vannak, elsősorban Teresztenyén, Szőlősardón, Égerszögön, Tornakápolnán, Varbócon, Aggteleken és Jósvafőn. A kopjafák faragásai beszélnek: olykor faluról falura változó helyi „nyelven” fejezik ki az elhunyt életkorát, nemét, vagyoni helyzetét. A Galyaság közelében Keleméren a régi temetőben Dr. Faggyas István kopjafagyűjteménye a leglátványosabb emlék. (A kopjafás felvételek a szőlősardói és a teresztenyei régi temetőkben készültek.)

*Vadregényes várromok
a Galyaságban*

*A Bódva-völgyi legfontosabb kővár
impozáns romjai közül szép a kilátás:
Szádvár (fent). A Szögliget
arculatépítésében kissé méltatlanul
elfelejtett Patócsy Zsófia a magyar
történelemben csupán a „munkácsi”
Zrínyi Ilonához hasonlítható
hősiességgel védte 1567-ben Szádvárat
a németek ellen. 1683-ban pedig a
szádvári kurucok a Buda alól hazatérő
lengyel hadseregek álltak ellen
sikeresen. Szuhogy és Alsótelekes
között vadon nőtte be az egykori
hamispénzverő fészket: a romantikus
Csorbakő várát (lent).*

Szőlőszárdó látképe (fent) és Árpád-kori (Antiochiai Szent Margit) műemlék templom Szalonnán (lent). Bogsán Gyula felvételei

Népesség, gazdaság

Az előző fejezetekben 18 települést soroltunk a Galyaság tágabb környezetébe, s ehhez még 6 szlovákiai települést csatlakoztattunk, ha elfogadjuk, hogy a Galyaság tágabb térségét keleten a Bódva-völgy észak-déli tengelye jelenti úgy, hogy a folyó jobb parti települései (vagyis a folyótól nyugatra eső falvak) tartoznak ide. Délen a Szuha-patak völgye jelentheti a határt, úgy, hogy a Zubogy, Rudabánya és Szuhogy tengelytől északabbra fekvő településeket tekintjük „galyaságinak”. Nyugaton és északnyugaton a Slaná (Sajó) völgye, vagyis a folyó bal parti települései sorolhatók a térségbe, északkeleten pedig a Turòa (Torna) patak völgyének jobb oldalán elhelyezkedő települések tartozhatnak ide (Szlovákiában) a Bódva-völgy észak-déli tengelyének a meghosszabbításával bezárólag. (10. ábra).

Ezek a települések három város vonzáskörzetébe sorolhatók az Európai Unió statisztikai-tervezési körzetbeosztásához (vagyis a Nomenclature des Unités Territoriaux Statistiques = NUTS regionalizáláshoz) idomított, ún. kistérségi rendszerben:

2. táblázat

A Galyasághoz sorolható települések kistérségi besorolása

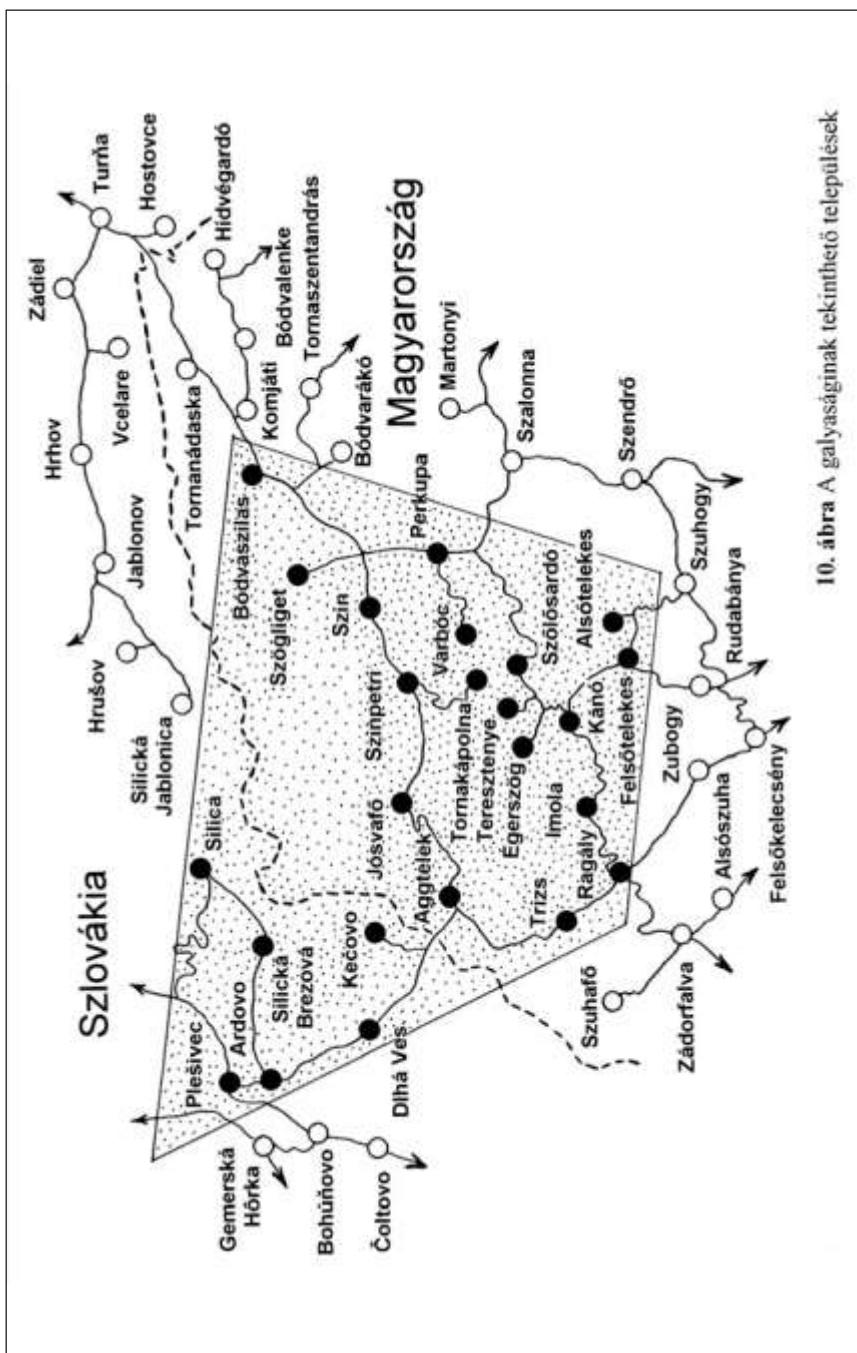
Edelényi kistérséghez:	Kazincbarcikai kistérséghez:	Ronavai (rozsnyói) kistérséghez:
Bódvaszilas Égerszög Jósvafő Perkupa Szin Szinpetri Szögliget Szőlősardó Teresztenye Tornakápolna Varbóc	Aggtelek Alsótelekes Felsőtelekes Imola Kánó Ragály Trizs (A vastagon szedetttek tagjai a Galyasági Település-szövetségnek)	Ardovo (Pelsőcardó) Dlhá Ves (Gömörhosszúszó) Kečovo (Kecső) Plešivec (Pelsőc) Silica (Szilice) Silická Brezová (Szádvárborsa)

A térség népességszáma fogy. Jelenleg a szlovákiai Plešivec (Pelsőc) a viszonylag legnagyobb lélekszámú település több mint kétezer lakossal. A magyar részen Bódvaszilas (kb. 1200 fő), Perkupa, Felsőtelekes (kb. 900 fő), ill. a Bódva-völgyhöz közelebb fekvő két másik település: Szögliget (kb. 800 fő) és Szin (kb. 700 fő) Aggtelekkel és Ragállal (kb. 600 fő) számít még úgynevezett kistérségnek. A többi mind 500 főnyi lakosság alatti törpefalu.

3. táblázat

A Galyaság településeinek lélekszáma

település	népességszám (az állandó lakosok száma)											
	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200
Bódvaszilas												1270
Égerszög	87											
Jósvafő			342									
Perkupa									937			
Szin							721					
Szinpetri	260											
Szögliget								861				
Szőlősdó	162											
Teresztenye	38											
Tornakápolna	10											
Varbóc	80											
Aggtelek						624						
Alsótelekes	178											
Felsőtelekes								895				
Imola	130											
Kánó	232											
Ragály						661						
Trizs	305											
Ardovo	190											
Dlhá Ves						657						
Kečovo				454								
Plešivec											2415 >	
Sílica						623						
Silická Brezová	197											

10. ábra A galyaságnak tekinthető települések

A Galyaság határoló két nagy térszerkezeti folyosó: nyugaton a Sajó, keleten a Bódva völgye. A mára újból tiszta vízűvé vált Sajó folyó (fent) és a Bódva (lent). A Rakacai-tó (a túloldali képen).

A Galyasági Település-szövetség tagjai közül Perkupa, Szögliget a legnépesebb, ill. a Jósva-völgyben Szin és idegenforgalmi okok miatt talán Jósmafő, a többi település elnéptelenedő. A Bódva-völgy galyasági jellegű települése, Bódvaszilas a legnépesebb. A déli galyasági szegélyen Felsőtelekes a “központ”. Szlovákiában Plešivec a legnépesebb, Ardovo és Silická Brezová számít igazán kis falunak, de a másik három szlovákiai galyasági falu is átlagon alul népesedett, amennyiben a rozsnói körzetben a falvak átlagos népességszáma 993 fő. Borsod-Abaúj-Zemplénben a községek átlagos lakónépesség számához képest megállapítható, hogy mind a Galyaság, mind tágabb környéke gyéren lakott, alulnépesedett régió.

A térség gazdasági potenciálját néhány mutatóval szemléltethetjük: az egy személygépkocsira jutó állandó lakosok száma, az egy telefon fővonalra jutó lakosságszám, az egy főre eső átlagos villamosenergia-felhasználás, az egy főre jutó átlagos vezetékes vízfogyasztás, a helyi vállalkozások száma a lakosság arányában, valamint az egyéni vállalkozók aránya. Azért érdemes ezeket a mutatókat vizsgálni, mert a gazdasági fellendülés egyik legerősebb motorja az **innováció, az újításra való fogékonyság**. Az innováció azokon a területeken jelenhet meg, ahol egyrészt a **kommunikáció** (a hírközlés és a közlekedés) **mobilitás**, mozgékony, jó adottságokkal bír. Másik előfeltétele az innovációnak a **magas vállalkozói kedv** a helyi lakosság körében. Végül hozzátartozik az egy főre jutó **magas lakossági fogyasztás** (pl. a víz és az áram tekintetében is). A személygépkocsi és a telefonfővonal a lakosság anyagi helyzetéről és kommunikációs adottságáról nyújt tájékoztatást:

4. táblázat

A Galyaság településeinek személygépkocsi állománya

település	személygépkocsi ellátottság (átlagosan hány lakosra jut egy gépkocsi)																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Bódvaszilás																	
Égerszög																	
Jósvafő																	
Perkupa																	
Szin																	
Szinpetri																	
Szőgliget																	
Szőlőszárdó																	
Teresztenye																	
Tornakápolna																	
Varbóc																	
Aggtelek																	
Alsótelekes																	
Felsőtelekes																	
Imola																	
Kánó																	
Ragály																	
Trizs																	
Ardovo																	
Dlhá Ves																	
Kečovo																	
Plešivec																	
Silica																	
Silická Brezová																	
a térség átlaga:																	
Szendrő, mint a közeleli város:																	
Miskolc, mint nagyváros:																	

Szőlőszárdó, Tornakápolna, Kánó, Imola igen kedvezően “mobilizálható” helyzetben van, nagyvárosi szinten. Szin, Égerszög, Teresztenye, Alsótelekes van kedvezőtlen helyzetben, ami helyi lakosok anyagi helyzetére is utal. Azt is észre kell venni, hogy ehhez a meglévő idegenforgalmi adottságnak nincsen kapcsolata, vagyis a világörökségi karszt és abban szinte kizárólag a Baradla-barlang által biztosított idegenforgalmi vonzóerőnek nincs különösebb megélhetést, vagy gazdasági sikert biztosító hatása – jelesül: Jósvafőn. A szlovák oldalon Silická Brezová a legkedvezőbb, Ardovo a legkedvezőtlenebb ellátású település, de kelet-szlovákiai viszonylatban még így is átlagon felüli, hiszen a rozsnyói körzet falvaiban 23 főre jut egy személygépkocsi!

5. táblázat

A Galyaság településeinek telefon állománya

település	telefon ellátottság (átlagosan hány lakosra jut egy telefon fővonal)																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Bódvaszilás	■	■	■	■	■	■	■	■									
Égerszög	■	■	■	■	■	■	■	■									
Jósvafő	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■							
Perkupa	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■				
Szin	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■			
Szinpetri	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Szőgliget	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Szőlőszárdó	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Teresztenye	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Tornakápolna	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Varbóc	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Aggtelek	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Alsótelekes	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Felsőtelekes	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Imola	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Kánó	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Ragály	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Trizs	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Ardovo	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Dlhá Ves	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Kečovo	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Plešivec	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Silica	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
Silická Brezová	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■		
a térség átlaga:	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Szendrő, város:	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Miskolc, város:	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

A kommunikációt illetően Szin a legkedvezőtlenebb helyzetű, de kirívó Perkupa viszonylag szegényes ellátottsága is. Méltatlan ez a helyzet a Galyasági Település-szövetség központjához. A többi település telefonellátottsága jó, sőt igen kedvező. A Galyaság szlovákiai részén Kečovo van a legkedvezőtlenebb helyzetben: a rozsnyói körzet falvainak átlagánál (ahol 4 főre jut egy telefon fővonal) több mint kétszer rosszabb telefon ellátottsággal.

A lakosságszámmal súlyozott energia és a vízfogyasztás a műszaki infrastruktúra helyzetéről ill. kihasználtságáról tájékoztat:

6.táblázat

A Galyaság településeinek villamosenergia-fogyasztása

település	éves villamosenergia felhasználás (10 kilowattóra per fő-ben)															
	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90
Bódvaszilás	77															
Égerszög	49															
Jósvafő	59															
Perkupa	59															
Szin	45															
Szinpetri	46															
Szőgliget	80															
Szőlősárdó	66															
Teresztenye	47															
Tornakápolna	66															
Varbóc	71															
Aggtelek	73															
Alsótelekes	66															
Felsőtelekes	69															
Imola	56															
Kánó	56															
Ragály	64															
Trizs	52															
a térség átlaga:																
Szendrő, mint a közeli város:																
Miskolc, mint nagyváros:																

A szőligeti, bódvaszilasi, aggteleki lakosság és a tornakápolnai hobbikertek fogyasztják – egy főre vetítve – a legtöbb energiát. Trizs, Tereszténye, Szin, Szinpetri, Égerszög lakosai pedig átlag alatt fogyasztanak villamosenergiát.

7.táblázat

A Galyaság településeinek vezetékes vízfogyasztása

település	vezetékes vízfogyasztás (köbméter per fő-ben)																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Bódvaszilas																	22 >
Égerszög																	
Jósvafő																	
Perkupa																	
Szin	0																
Szinpetri	0																
Szőgliget																	
Szőlősardó																	43 >
Teresztenye	0																
Tornakápolna																	
Varbóc																	37 >
Aggtelek																	
Alsótelekes																	
Felsőtelekes																	
Imola																	
Kánó																	
Ragály																	
Trizs																	
Szendrő, mint a közeli város:																	
Miskolc, mint nagyváros:																	40 >

A helyi lakosság számához viszonyított gazdálkodó szervezetek és az egyéni vállalkozók száma pedig a jelenlegi vállalkozási lehetőségekről, a vállalkozói kedvről tudósít, bár a kényszervállalkozások miatt ez nem nyújt teljesen reális képet:

8.táblázat

A Galyaság településeinek vállalkozói „kedve”

település	vállalkozói kedv / lehetőség (hány lakosra jut egy jogi személyiségű /fekete tónus/ illetve egy jogi személyiség nélküli egyéni vállalkozás /szürke tónus/)										
	0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
Bódvaszilás					41	50					
Égerszög				43-43							
Jósvafő				31				68			
Perkupa					41		58				
Szin									80	90	
Szinpetri						52-52					
Szögliget					36	41					
Szőlőszárdó									81		162>
Teresztenye			19		38						
Tornakápolna	10-10										
Varbóc		13			26						
Aggtelek				19-23							
Alsótelekes									89-89		
Felsőtelekes								56	74		
Imola	0										
Kánó				33	38						
Ragály				33	41						
Trizs				33			61				
Ardovo						47	63				
Dlhá Ves						50					
Kečovo			24							90	
Plešivec			24								
Plešivec			25						73		
Silica				34					69		
Silická Brezová			19						65		
a térség átlaga:					38	41					
Szendrő, mint a közeli város:				30	39						
Miskolc, mint nagyváros:	13	22									

Ebben a tekintetben Miskolc, de legalább Szendrő színvonala lenne a kedvező érték, vagyis legalább 30 lakosonként szükséges egy-egy vállalkozás. A térségben ezt a szintet Tornakápolna, Varbóc, Teresztenye, Aggtelek felülmúlja, Jósvafő teljesíti. Szögliget, Kánó, Ragály, Trizs alig marad el a szendrői szinttől. A többiek a térségi átlag körül vannak, míg Alsótelekes, Szőlőszárdó és Szin mutatja a legkedvezőtlenebb értékeket, ahol 80 vagy annál több helyi lakosra jut csak egy-egy vállalkozás. Perkupa – mint a galyasági térség központi, kapu szerepére

A települműködtetésre fordítható erőforrások megoszlásáról realisabb kép alakul ki, ha elosztjuk a lakosság számmal:

10. táblázat

A galyasági települések 1 főre vetített éves önkormányzati költségvetése ezer Ft-ban, 1997-ben)

kis mozgástér: 50 >	közepes mozgástér: 50 - 70	relative magas mozgástér: 70 <
Szinpetri (27) Szögliget (31) Alsótelekes, Égerszög (38) Kánó, Trizs (42) Imola, Jósfafő (43) Felsőtelekes (46) Perkupa (48)	Szin (52) Ragály (54) Szőlősardó (56) Teresztenye (66)	Varbóc (76) Aggtelek (78) Bódvaszilas (90) Tornakápolna (152)

A szlovákiai galyasági településeket szinte nagyságrenddel kisebb mozgástér jellemzi – de nem hasonlíthatjuk őket a magyar viszonyokhoz, hiszen ott mások a makrogazdasági körülmények. A Ft-ra átszámolt 1 főre jutó éves költségvetés Kecson a legkisebb (3 ezer), Hosszúszón és Szilicén 12 ezer, Borzován 14 ezer, Pelsőcön 17 ezer, míg Pelsőcardón aránylag a legmagasabb (21 ezer).

Az Éger panzió – egykor bányászüdülő – Égerszög külterületén a Pitics-tető alatt, a Szabadság-barlang bejáratánál. (Fotó: Bogsán Gyula.)

Az ingatlanokban, járművekben, berendezésekben és részesedésben megtestesült ill. lekötött önkormányzati vagyon is az önkormányzatok gazdasági lehetőségeiről tudósít. Ez az adat is az 1 főre vetített bontásban nyújt realis képet:

Ezen a három kulcsfontosságú galyasági településen településirányítási gondokat lehet feltételezni.

A Galyaság tradicionális háziiparát és mezőgazdaságát elveszítette, amikor a II. világháború után a térség déli határain elhelyezkedő szénbányák nagy arányú fejlesztése elszívta a munkaerejét, s ezzel egyidejűleg a nagyüzemi mezőgazdaság is megjelent. A rendszerváltás utáni évtizedben, az 1990-es években a szénbányászat csökkenésével, megszűnésével, a mezőgazdasági nagyüzemek szétesésével milyen lehetősége maradt a gazdaságnak? Nehézipar, bányászat gazdaságosan nem fejleszthető. A terület gyenge mezőgazdasági adottságokkal bír, s a földprivatizáció elvileg szabad utat nyitott a mezőgazdaság, állattenyésztés előtt. Ezeket azonban kedvezőtlen körülmények bénítják meg: egyrészt a terület a nagyvárosoktól és a főközlekedési útvonalaktól távoli, kedvezőtlen fekvésű, ezért piaci ártermelése eleve esélytelen. A Galyaság északi, és központi részén a természetvédelem állami tulajdonú földjei nem is tették lehetővé a földprivatizáció kibontakozását. A mezőgazdasági jellegű vállalkozások útjába mindezekon túl még az alább ábrázolt piaci viszonyok is akadályt gördítenek:

felvásárlási árak csökkennek	
hitelhez való hozzáférés csökken	termelési költségek emelkednek
állami dotáció csökken	

Nem csoda tehát, hogy a mezőgazdasági vállalkozó kedv is csökken, nem csoda, hogy a hajdan szépen megművelt földek között fekvő kis falvak határában ma a gaz uralkodik, az egykori szilvasok, szőlők elvadultak, az egykori falusi háziipar szinte nyomtalanul eltűnt, s a falvak előregedő népessége között a munkaképes korúak többsége munkanélküli. Látszólag nincs is kiút ebből a helyzetből, csak az elvándorlás. Reményt lehet fűzni ugyan az ország uniós csatlakozása után elérhetővé váló mezőgazdasági támogatáshoz és a térségfejlesztési uniós alapok segítségével, azonban a Galyaságnak a saját lábán is meg kell tudnia állnia újra. Ezt meg kell tanulnia újra, hiszen a segélyekből való élet hosszú távon tarthatatlan – még ha be is következik a jövőben. Ez az életben maradási akarat szerencsére megvan. A térségben 1991 szeptember 15-én alakult meg a Galyasági Település-szövetség, amelynek programja éppen ebbe az irányba mutat. Közvetlen szomszédságában is település-szövetségek alakultak: a Csereháti (1990) és a Tornai (1990). Az abaúji régióban pl. az elnéptelenedett Szanticska 1992-ben Európai Falufelújítási Díjat is kapott. Mindegyik faluszövetség természetesen és érthető módon keresi az együttműködést a szlovákiai szomszédos régiókkal, ez azonban a szándéknyilatkozatok kinyilvánításán túl egyelőre – gazdasági értelemben – nem sok sikert hozott (G. Fekete É. 1998). A két ország gazdasági szabályozói, vámpolitikája, a határ átjárhatósága, sőt napjainkig a nemzetiségi politikája is olyan, hogy az egymástól csak pár km-re fekvő, valójában egymást gazdaságilag kedvezően kiegészíteni képes magyar–szlovák falvak között a legrövidebb út Budapesten, illetve Bratislaván keresztül vezet, ha vezetne egyáltalán. Ebben a tekintetben is csak mindkét ország uniós csatlakozása hoz majd – egyszer – változást.

A szlovákiai Galyaság a magyarnál is sokkal kedvezőtlenebb gazdasági helyzetben van. Borzován úgy fogalmazott néhány idős ember, hogy a szocializmus az

oka a jelenlegi áldatlan állapotnak, amikor a fiatalok vagy Rozsnyóra mennek dolgozni, de nagyobb részt otthon maradó, semmittevő munkanélküliek. Ahogy Magyarországon, itt sem éri meg, mezőgazdasággal, állattartással foglalkozni, holott a terület illetően eltartó képessége teljességgel kihasználatlan. A szocializmus előtt természetesen volt, hogy az állam nem segítette a hagyományos paraszti, részben önellátó gazdálkodást, s az emberek beleszülettek a paraszti gazdaságok munkájába. A szocializmus a teljes körű foglalkoztatás, a nagyüzemi mezőgazdasági termelés és az ipartelepítés jegyében azután államilag támogatott ágazatokat hozott létre. Ezek azután a 90-es évek demokratizálódásával járó piacgazdaság idején sorra tönkrementek, bezártak, s a munkanélküli segély rendszere köti gúzsba a hagyományos paraszti gazdálkodást, amibe – még a 30-as években is – beletartozott a határon átjáró gazdálkodás: Borzováról például Szinbe, Szinpetribe jártak gyümölcsösökbe, kaszálókra dolgozni az emberek, s a kőművesek Perkupáról jártak át dolgozni ...

Nyilvánvaló, hogy sem Magyarországon, sem Szlovákiában a hagyományos, önellátó paraszti gazdálkodás nem fog visszatérni, de a mezőgazdaság, az állattartás a gazdák újszerű, piacképes szövetkezetekbe tömörülésével ismét megjelenhet. Ezzel együtt tartós munkanélküliségre kell számítani, amit egyrészt az idegenforgalom különböző formáihoz kapcsolódó szolgáltatások (a háziipart is beleértve), másrészt a távmunka elterjedése tud majd enyhíteni. Míg a magyarországi Galyaságon az idegenforgalom, s különösen a falusi turizmus vajúdik – jó értelemben, azaz a megszületésének nehézségeit próbálja legyőzni –, addig a szlovákiai Galyaságban szinte nyoma sincsen az idegenforgalomnak. Különösen a vendégéjszakás turizmus hiányzik, hiszen az egyetlen turisztikai látványosság, az egy óra alatt megtekinthető Domica, nem vonz a térségbe sem vendégéjszakát, sem külföldieket. Rozsnyó falusi turizmus iránti igénye sem mutatkozik, legalábbis ebben a régióban. Talán Kassa felől várható a távolabbi jövőben idegenforgalmi kereslet, tőke és távmunkahely. A szlovákiai Galyaság gazdasági reménye a határok valódi átjárhatósága esetén leginkább a magyar oldallal való együttműködésben rejlik ... Különösen, ha az uniós csatlakozás során a magyar oldal hamarabb rátalál a fejlődés útjára, s ez nem okoz további politikai feszültséget a két állam között.

11. ábra

Galyaságinak tekinthető népviselet a hajdani Gömör (jobb) és Torna (bal) vármegyékből. A hosszú kötény, a *surc* és a mellény, a *lajbi*, mind a hétköznapi, mind az ünnepi viselethez hozzá tartozott. A Galyaságban jelenleg nem fedezhető fel a hajdani ünnepi ruházkodás. Ha valaha életre kel a régió és megjelennek a tradicionális háziipari, kézműipari ágazatok, a népviselet is megelevenedhet.

A Galyaság a harmadik évezred küszöbén

Hogyan reagál az idegenforgalom a Galyaság értékeire?

Az előző fejezetekben áttekintettük azokat a környezeti értékeket (természetvédelmi területeket, a leghíresebb védett növény és állatfajokat, gyógynövényeket, gombákat, vadakat és halakat, egyedülálló népi és kulturális adottságokat), amelyek gazdagsá teszik a Galyaságot. Ez a gazdagság azonban egyelőre – amint azt a falvak gazdasági adataiból és elkeserítő helyzetéből is kitűnt – még nem érzékelhető az ott lakók számára. Érzékelik-e vajon ezt a gazdagságot szerte az országban és külföldön a turisták például? Magyarországot 27 turisztikai körzetre osztja a statisztika. A Galyaságot ezek egyike, az „Aggtelek és környéke” elnevezésű turisztikai régió fedi le. Ha az idelátogató vendégek számát tekintjük (évente mintegy 20 ezer fő), akkor a 27 régió közül a Galyaság csak a Rába-Marcál vidékét, Dél-Zalát, Belső-Somogyot és a Ráckevei-Dunaágot előzi meg. Ha viszont az idelátogató vendégek közül csak a külföldieket vesszük (mintegy 2500 fő), akkor hazai viszonylatban az utolsó előtti helyen áll a Galyaság, mindössze a Rába-Marcál vidékét előzi meg. Még beszédesebb mutató a vendégéjszakák száma, azaz, hogy az idelátogató külföldiek összesen hány éjszakát töltenek a Galyaságban. Nos, ebben a tekintetben országosan az utolsó helyen áll a Galyaság a magyarországi turistarégiók között a maga mintegy 3000 külföldi vendégéjszakájával. Ezek az adatok azonban nem mindig nyújtanak valósághű képet, hiszen a Balaton-felvidéken pl. 111 település produkálja a vendégéjszakák számát, a Mecsek–Villány régióban 112, a Cserhátvidéken 108, míg Aggtelek környékén csupán 21 település adataival számol az idegenforgalmi statisztika. Ha a települések számának megfelelően súlyozzuk az adatokat, a **12. táblázaton** ábrázolt kép alakul ki:

12. táblázat

Magyarország turisztikai régiói a (régió egy településére átlagosan jutó) külföldi vendégek száma szerinti sorrendben

régió neve	külföldi vendégek átlagos száma településenként	az országos átlaghoz* viszonyítva
Budapest	1 434 000	2 868,0-szor több
Balaton-part	11 000	22,0-szer több
Velencei-tó	2 100	4,2-szer több
Sopron–Kőszeg térsége	1 890	3,8-szor több
Tisza–Körös-vidék	1 500	3,0-szor több
Szigetköz	1 340	2,7-szer több
Mátra–Bükk	1 200	2,4-szer több
Balaton környéke	900	1,8-szor több
Vértes–Gerecse	700	1,4-szer több
Mecsek–Villány	650	1,3-szor több
Közép-Tiszavidék	600	1,2-szer több
Budapest környéke	500	egyenlő
Dunakanyar	420	0,84-szerese
Szolnok–Tiszavidék	400	0,80-szorosa
Alsó-Duna-völgy	400	0,80-szorosa
Nyugati határszél	250	fele, 0,50-szöröse
Ráckevei-Dunaág	200	0,40-szerese
Kapos-völgy	200	0,40-szerese
Belső-Somogy	200	0,40-szerese
Bakony	150	0,30-szorosa
Dél-Zala	130	0,26-szorosa
Göcsej	130	0,26-szorosa
Aggtelek	100	ötöde, 0,20-szorosa
Zemplén	60	0,12-szerese
Felső-Tiszavidék	50	0,10-szerese
Cserhátvidék	40	0,08-szorosa
Rába–Marcal	20	0,04-szerese
*Országos átlag (Budapest, a Balaton-part és a Velencei-tó, valamint az üdülőterületeken kívüli települések adatai nélkül): 500		

13. táblázat

Magyarország turisztikai régiói a (régió egy településére átlagosan jutó) külföldi vendégéjszakák száma szerinti sorrendben

régió neve	külföldi vendégéjszakák településenként	az országos átlaghoz* viszonyítva
Budapest	3 832 000	1 916,00 szorosa
Balaton-part	68 000	34,00 szerese
Velencei-tó	14 570	7,30 szorosa
Sopron–Köszeg térsége	8 460	4,20 szorosa
Balaton környéke	7 100	3,50 szerese
Közép-Tiszavidék	4 430	2,20 szorosa
Mátra–Bükk	3 500	1,75 szöröse
Tisza–Körös-vidék	3 500	1,75 szöröse
Vértes–Gerecse	3 330	1,66 szorosa
Mecsek–Villány	2 780	1,39 szerese
Szigetköz	2 250	1,12 szerese
Szolnok–Tiszavidék	1 850	0,92 szerese
Budapest környéke	1 150	0,57 szerese
Dunakanyar	1 130	0,56 szorosa
Kapos-völgy	970	0,48 szorosa
Belső-Somogy	960	0,48 szorosa
Alsó-Duna-völgy	920	0,46 szorosa
Ráckevei-Duna	770	0,38 szorosa
Nyugati határszél	550	0,27 szerese
Bakony	490	0,24 szerese
Göcsej	480	0,24 szerese
Dél-Zala	290	0,14 szerese
Aggtelek	140	0,07-szerese
Felső-Tiszavidék	130	0,06 szorosa
Zemplén	130	0,06 szorosa
Cserhátvidék	120	0,06 szorosa
Rába-Marcal	90	0,04 szerese

*Országos átlag (Budapest, a Balatonpart és a Velencei-tó, valamint az üdülőterületeken kívüli települések adatai nélkül): 2 000

A legigényesebb idegenforgalmi mutatók tekintetében, a külföldi látogatók és a külföldi vendégéjszakák száma alapján Aggtelek térsége (a régió egy településére vetítve) hátulról az ötödik helyet foglalja el az ország turisztikai régiói között. A vendégek száma az országos vidéki átlagnak csak az egyötöde, a vendégéjszakák száma pedig csak 7 század része az országos, vidéki átlagnak! Ez még akkor is igen méltatlan helyezés a világszép karsztvidék számára, ha ezzel az eredménnyel a Galyaság megelőzi a szintén világhíres Tokaj-hegylajai borvidéket magába foglaló zempléni régiót és – Hollókő révén – az építészeti világörökséggel dicsekedhető Cserhátvidéket is. Ha még azt is számításba vesszük, hogy ez a szegényes vendégforgalom is szinte kizárólag Aggteleken (és kisebb részben Jósvafőn) jön létre és szinte kizárólag a Baradla-barlangban, akkor megállapíthatjuk, hogy az igényes turizmus szempontjából a Galyaság teljesen szűz terület. Ez a háborítatlanság előny-e, vagy hátrány a települések versenyében indulni kényszerülő galyasági falvaknak? A bevezető fejezetben volt róla szó, hogy a posztfordista kereslet mindenben a minőségre vevő elsősorban. Nem csak a tömegtermelés, de a tömegturizmus napja is leáldozik ebben a korszakban. Az egyedi, a különleges helyet, attrakciót és élményt fizetik meg. Ebből a szempontból úgy is fogalmazhatunk, hogy a galyasági táj zavartalansága fel fog értékelődni azon fejlesztők (tőkések) és operátorok (vállalkozók) körében, akik ilyet keresnek – és akik tudomást is tudnak szerezni a Galyaság hollétéről, milyenségéről. Ha a galyasági értékek a helyi lakosság körében is felértékelődnek, ők is vevők rá, a táj népességmegtartó ereje nem csökken tovább. Ha a helyi lakosság szemében felértékelődnek a helyi természeti, környezeti értékek, az garancia rá, hogy azok fenn is tudnak maradni, meg lesznek védve – s ennek a természetvédelem csak örülhet, hiszen a helyi lakosság nem csak károkat, de a hivatalos természetvédelemnél ezerszer hathatósabb védelmet is tud nyújtani a tájnak –, ha jól felismert érdeke úgy kívánja.

A Galyaság környezeti értékeinek térszerkezete

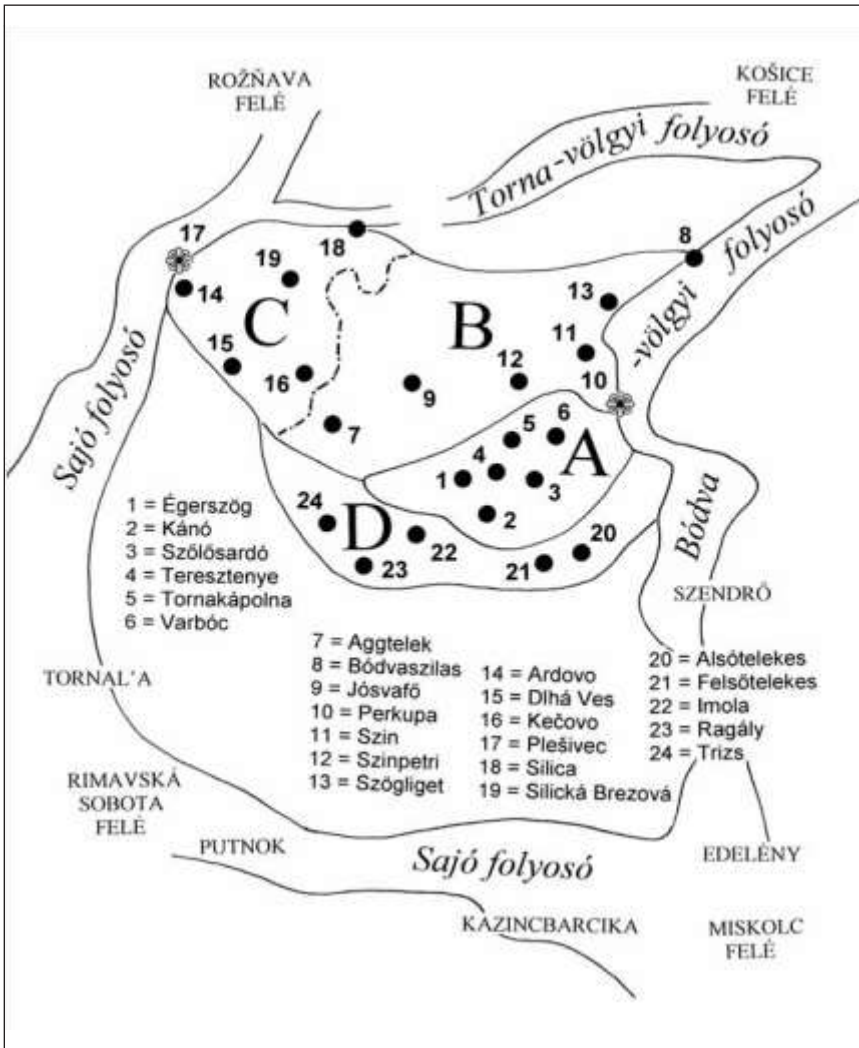
A Galyaság tágabb környékét hat részre tagolhatjuk (**12. ábra**). A régió szíve az Aggteleki-karszt és a Borsodi-dombság határán elhelyezkedő, „kihalófélben” lévő aprófalvak vidéke: Égerszög, Kánó, Szőlősardó, Teresztenye, Tornakápolna és Varbóc. Értéküket a zavartalanságuk, a háborítatlanságuk, az elzártságuk garantálja, ami együtt jár a kis forgalommal, a jó levegővel, a csenddel, a (fedetlen és fedett karszt eltérő tájképi arculata miatti) változatos felszínnel. Ezt az elzárt tájrészt nevezhetjük **Központi-Galyaságnak**.

Egy másik eleme a Galyaságnak a fent említett falvaktól északra található: az idegenforgalom által már régen felfedezett Aggteleki-hegység területe ez. A Központi-Galyaság **Északi szomszédságában** találjuk Aggteleket, Jósvafőt, Szint, Szinpetrit, Szögligetet, Bódvaszilast és Perkupát. Ezt a területegységet az országos és a világhírű cseppkőbarlangok és a karsztos formákban gazdag hegyvidék jellemzi. A Világörökség cím is emeli tekintélyét, hírnevét. Bemutatóhelyekben, idegenforgalmi látványosságokban ez a terület a leggazdagabb. Népessége viszonylag életerős. Két pólusa van: egyrészt a központjával már a Bódva-völgyben elhelyezkedő Perkupa

(egyben a Galyasági Település-szövetség központja is), másrészt az idegenforgalmi úti cél és központ: Aggtelek. Az Északi-szomszédság elsődleges logisztikai és kommunikációs centruma – fekvéséből adódóan – Perkupa: itt vezet a 27-es főútvonal, ahonnan az Északi-szomszédság tengelyét, a Jósza-völgyet és Aggtelek–Jósfaő térségét el lehet érni. Itt vezet a vasútvonal is. Perkupáról elérhetők a Központi-Galyaság kis falvai is. A **Bódva folyosó** (Bódva-völgy) révén Perkupa az a pont, ahonnan a Galyaságból megközelíthető Tornaádaska és a szlovák határátkelő, Komjáti, Martonyi, a Rakacai-víztároló, a Szendrői- és a Szalonnai-hegység, Szalonna, Szendrő és Edelény, Sajószentpéter és a Sajó-völgy, Boldva és a legközelebbi nagyváros, Miskolc is. Az Északi szomszédság másodlagos kommunikációs központja Aggtelek, ahonnan – a határok igazából átjárhatóvá válásának boldog korszakában majd útlelél nélkül – könnyen megközelíthetővé válik a Szlovák szomszédság és a Déli szomszédság.

A **Szlovák szomszédság** a Szilicei-fennsíknek a Sajó és a Torna völgyével határolt részét jelenti. Idegenforgalmi látóponthoz, csakúgy, mint az Északi szomszédság, gazdag vidék. Itt találjuk: Dlhá Vest (Hosszúszót), Kečevót (Kecsőt), Ardovát (Pelsőcardót), Silicka Brezovát (Borzovát) és Silicát (Szilicét). A Szlovák szomszédság kapuja, kommunikációs és logisztikai galyasági centruma Plešivec (Pelsőc) lehet, ahonnan a **Slaná (Sajó) folyosó**ban (Sajó-völgyben), ill. a **Turòa (Torna) folyosó**ban (aTorna-patak völgyében) futó szlovákiai 50-es főközlekedési útvonalon elérhetők a távolabbi szlovákiai látóponthoz a Szlovák szomszédság településeiből, de Aggteleken keresztül az Északi szomszédság, a Központi-Galyaság és a Déli szomszédság településeiről is. Ezek egyrészt a közelebbi úti célok, mint Silická Jablonica (Jablonca), Jablonov nad Turnou (Szádalmás), Hrhov (Tornagörgő) és Turòa nad Bodvau (Torna), valamint a távolabbi úti célok: Rimavská Sobota (Rimaszombat), Tornaľa (Tornalja), Tisovec (Tiszolc), Muraò (Murán), a Vepor-hegység, Revúca (Nagyroce), Dobšina (Dobsina), a Nýzkie Tatry (Alacsony-Tátra), Roòava (Rozsnyó), Brzotín (Berzété), Spišská Nová Ves (Igló), a Rudohorie (Érchegység), Krasnohorské Podhradie (Krasznahorka-váralja) és Košice (Kassa).

Végül a Galyaság **Déli szomszédság**ához tartozik Imola, Ragály, Trizs, Felső- és Alsótelekes. Innen érhető el Rudabánya, a Rudabányai-hegység, Kelemér és Putnoki-dombság többi települése. Ez a határrégió köti össze a Galyaságot a Sajó-völgy (a **Sajó folyosó**) magyarországi szakaszával, Putnokkal, Ózddal, a bánrévei határátkelővel, az Upponyi-hegységgel és magával a Bükk-hegységgel. A Déli szomszédság azért jelentős térszerkezetileg, mert Szendrőn, Rudabányán át a **Bódva folyosó**hoz is csatlakozik, így délről szinte körbeveszi az Északi szomszédságot, a Szlovák szomszédságot és a Központi-Galyaságot.

12. ábra

A Galyaság környezeti térszerkezete

A = Központi Galyaság (közlekedés-földrajzi „árnyék”)

B = Északi szomszédság (a karsztvidék kb. a Ménes-patak völgyéig északra)

C = Szlovák szomszédság (az országhatár által megosztott karszt)

D = Déli szomszédság (keskeny átmenet a karszt és a Borsodi (Putnoki) – dombság között)

= logisztikai és kommunikációs (szervezési és közlekedési) központi szerepőr

A Galyaság tágabb térségének térszerkezete tehát mintegy garantálja a Központi-Galyaság aprófalvainak a zavartalanságát (legfőbb értékét), azáltal, hogy azt északról az Aggtelek–Jósvafő nevével fémjelzett, idegenforgalmi látnivalókkal, bemutatható helyekkel kiépített karsztvidéki nemzeti park, valamint a szlovákiai Silicce planina (Szilicei-fennsík) ugyancsak nemzeti parkkal és a magyar oldalhoz hasonlóan ugyancsak Világörökség címmel gazdagított térség határolja. Dél felől a Putnoki-dombság néhány települése határolja a Központi-Galyaságot egészen a Szuha-patak völgyéig. Ez egyrészt a viszonylagos háborítatlanságával, elzártságával szintén kiaknázatlan térség, másrészt útjain megközelíthető a Rudabányai-hegység, a Sajó-völgy és a Bükk. A környék közlekedési folyosói: délen a Sajó-völgy, keleten a Bódva-völgy, északon a Torna-völgy és a Sajó-völgy (Slaná), nyugaton pedig szintén a Sajó-völgy. Ezek kötik össze a Galyaságot szállítási, közlekedési szempontból Észak-Magyarország és Dél-Szlovákia közeli és távolabbi látnivalóival, nevezetességeivel, városaival. A térség elsődleges logisztikai (szervezési, irányítási) és kommunikációs (szállítási, közlekedési, hírközlési) központja Perkupa a Bódva folyosón és (a közeli tomanádaskai – host’ovcei határátkelő révén) a szlovákiai Torna folyosón is. Így Perkupa fekszik a legkedvezőbb helyen a Központi-Galyaságból nézve, hogy kelet, dél és észak felé a „kapu” (gateway) szerepét betöltse a térségben. A másodlagos központi szerep Aggteleké lehet, amely határátkelőhelyével elérhetőséget nyújt a Slaná (Sajó) folyosó és a szlovákiai karsztvidék felé, vagyis a nyugati és részben az északi „kapu” szerepét vállalhatja.

Területfejlesztési koncepció az ezredfordulón

A Galyaság legnagyobb értéke tehát a viszonylagos zavartalansága. Ezt természeti csodák, értékek, szépségek fűszerezik, amint ebben a kis könyvben is érzékelhető. A Galyaság nemzetközi régió lehet, minthogy a szlovák–magyar határ „átjárhatósága” az uniós korszakban várhatóan javulni fog. A Galyaság természeti adottságainak „eladása” elsőként a helyi lakosság részére kell, hogy megtörténjen. Ha a helyiekben tudatosul természeti környezetük értéke, az ezzel kapcsolatos tulajdonosi szemlélet, akkor ez biztosítja a táj fenntartható fejlődését, a természeti értékek megőrzését. A helyi lakosságot az őt vezető képviselői testületeknek, vagy a belőlük szerveződő egyesületeknek, szervezeteknek kell ráébreszteniük a Galyaság értékeire. Az így kialakuló vállalkozásbarát társadalmi környezet marketingjét kell ezután a galyasági önkormányzati testületeknek, társulásoknak és a civil szervezeteknek a piacra vinniük. A hazai és természetesen a külföldi, uniós fejlesztők (tőkések) és operátorok (vállalkozók) által látogatott piacokon kell kifejteni a Galyaság értékeit propagáló tevékenységüket. Ha az illetén reklám után valóban sikerül tőkét vonzani a térségbe, az garantálja a Galyaság gazdasági fellendülését.

14. táblázat

A magyar – szlovák Galyaság gazdasági felzárkóztatásának folyamata

<p>1. piaci feladat:</p> <p>a galyasági természeti adottságok és értékek fel- és elismertetése</p>	<p><u>eredmény:</u></p> <p>1. a természeti környezet fenntarthatósága és</p> <p>2. a vállalkozásbarát társadalmi környezet megjele- nése</p>	<p>2. piaci feladat:</p> <p>a természeti értékek és a települések marketingje</p>	<p><u>eredmény:</u></p> <p>1. attrakciók, tőkebeáramlás, beruházások</p> <p>2. új szolgáltatások, új munkahelyek, új fogyasztók megjelenése.</p>
<p>felelősök:</p> <p>önkormányzatok, társulások, civil szerveződések</p>		<p>felelősök:</p> <p>önkormányzatok, társulások, civil szerveződések</p>	
<p>közeg: a helyi lakosság (vevők)</p>		<p>közeg: európai uniós és hazai fejlesztők, operátorok (vevők)</p>	<p>GAZDASÁGI FELLENDÜLÉS, NÉPESSÉG MEGTARTÁS ill. VONZÁS</p>

Milyen konkrét lehetőségek és adottságok szerepelhetnek a galyasági település-marketing palettáján? Mivel a térség természeti értékek tekintetében nevezhető gazdagnak, ezért az immateriális, a pihenéshez, rekreációhoz, az egészséges életmódhoz kötődő szolgáltatások intézményrendszere, műszaki és humán infrastruktúrájának megteremtése jelentheti a marketing tevékenység tartalmát. Hogy ez miben nyilvánulhat meg, arra – a teljesség igénye nélkül –

15. táblázat nyújt tájékoztatást:

A Cseppkő Szálló, a Galyaság legnagyobb idegenforgalmi szálláshelye

15. táblázat

A turisztikai marketing néhány lehetséges területe a Galyaságban

fejlesztési kínálat	kedvező adottságok
1. Barlanglátogatás	Baradla (túrák, hangverseny), Domica, Dobšina (jégbarlang), Gombasecká jaskyna (Gombaszögi-barlang)
2. Konferencia turizmus	Szpeleológia (barlangkutatás: Aggtelek, Jósmafő, Égerszög, Dlhá Ves, Keèovo) Karsztmorfológia (karsztjelenségek kutatása: mint fent, + Szögliget, Bódvaszilas, Silica) Régészet (Aggtelek, Rudabánya, Imola, Tornaszentandrás) Botanika (növénytan: Kelemér)
3. Gyógyturizmus	Béke-barlang
4. Rekreációs turizmus	Izolált települések: Alsótelekes, Égerszög, Keèovo, Teresztenye, Tornakápolna, Varbóc,
5. Ökoturizmus	Birdwatching (madárles: mindenütt a régióban) Fotosafari (védett növény- és állatfajokat fényképező kirándulások: mindenütt a területen) Gombászkirándulások, gyógynövénygyűjtő túrák, erdei gyümölcsgyűjtő kirándulások (mindenütt)
6. Természetjárás	Országos Kék Túra útvonala mentén és Rudabánya–Jósmafő, Bódvaszilas–Jósmafő, Perkupa–Szalonna, Tornanádaska–Bódvaszilas útvonalakon
7. Falusi turizmus	Szőlőszárdó, Kánó, Felsőtelekes, Imola, Ragály, Trizs, Szin, Szinpetri, Silická Brezová, Silica, Keèovo
8. Lovasturizmus	Szalonna, Perkupa, Bódvaszilas, Komjáti, Szin, Tornanádaska, Plešivec, Ardovo
9. Horgászturizmus	Bódva, Jósva-patak, Rakacai-víztároló
10. Vadászturizmus	Szin, Szinpetri, Szelcepuszta, Lázi-tanya, Trizs, Imola, Ragály, Alsótelekes, Felsőtelekes, Kánó
11. Kerékpáros turizmus	<i>Északi kör:</i> V.á. (Jósmafő–Aggtelek)–Szin–Szinpetri–Jósmafő–Aggtelek–Dlhá Ves–Ardovo–Plešivec–Silica–Silická–Jablonica–Jablonov nad Turòou–Tornanádaska–Komjáti–Bódvaszilas V.á. <i>Déli-kör:</i> V.á. (Jósmafő–Aggtelek)–Szin–Szinpetri–Jósmafő–Aggtelek–Trizs–Ragály–Imola–Kánó–Felsőtelekes–Szuhogy–Szendrő–Szalonna–Perkupa V.á.
12. Vízi turizmus	Bódva, Rakacai-víztároló, Szinpetri
13. Műemléki lát-nivalók	Műemléki jellegű református templomok a legtöbb településen + Roðava (Rozsnyó), Jelšava (Jolsva), Plešivec (Pelsőc), Brzotin (Berzété), Gemerská Hórka (Özörény), Jovice (Jólész)

14. Vártúrák	Szádvár, Martonyi kolostorrom, Muraò (Murány), Krásnohorská (Krasznahorka), Gemer (Sajógömör)
15. Kastély-látogatók	Tornal' a (Tornalja), Edelény, Tornanádaska

Ragály látképe (fent). Jósvafő határában a Kossuth-barlang bejáratánál a Tohonya-forrás vize kis tavat formál, melynek langyos, szubtermális vize télen sem fagy be (lent)

Az előző táblázatban a fejlesztő tőkések és a vállalkozók részére felsorolt, számukra a piacon, a marketing során kínálható formákat az alábbi elképzelésekkel, javaslatokkal lehet kiegészíteni:

1. Barlangtúrák. A Baradlának, mint idegenforgalmi látványosságnak a fejlesztése érdekében a magyar vagy a domicaai szakaszon megfontolandó beruházások közé tartozik: az Acheron ill. a Stix barlangi patakok újbóli felduzzasztása, abból a célból, hogy (a) az egykori csónakázó tavat újból használni lehessen (b) és azért, mert a Baradla központi folyosóján a víztükörben tükröződő cseppköves barlangi mennyezet felerősíti az esztétikai élményt, kitágítja a barlang dimenzióját (jelenleg az év nagy részében száraz a patakmeder). Egy másik ilyen fejlesztés lehet egy kőkori telep rekonstrukciója Aggteleken, az ősembernek és használati eszközeinek élethű utánzataival. Végül az 1970-es években postojnai mintára már megtervezett barlangi vasút megvalósítását is újra kell gondolni. Ezek a fejlesztési elképzelések a múltban nagy vihart kavartak az idegenforgalom hívei és a természetvédők között. Az egyik oldalnak be kell látnia, hogy bármilyen fejlesztés csak akkor piacképes, ha a természeti környezet tulajdonos-szerű, szakszerű védelmével, fenntartásával párosul. A másik oldalnak pedig be kell látnia azt, hogy semmiféle természetvédelem nem életképes, ha az nem a helyi lakosság bevonásával történik. S ebből adódóan a természetvédelem is az ember, s elsősorban a helyi lakosság érdekeit kell, hogy szolgálja. Az nem lehet öncélú: a helyi lakosokat nem lehet kitiltani településük határából, éppen úgy, ahogy pl. a Balaton-parti lakosságot sem lehetne száműzni a tó természetvédelme érdekében, vagy nem lehetne megtiltani nekik azt sem, hogy a tóhoz kapcsolódó idegenforgalom ne jelentse megélhetési forrásukat. Mindezt a Galyaságban is szem előtt kell tartani.

2. A tudományos kutatásokhoz kötődő **konferencia turizmus** is nagy lehetőségek előtt áll a térségben: így a híresebb, kutatható objektumok (a Baradla Alsó-barlang, a jósvafői Vass Imre- és Kossuth-barlang, a bódvaszilasi Meteor-és az égerszögi Szabadság-barlang, valamint a még feltáratlan nagy barlangok közül a terezstenyei Kinizsi-, és az imolai Ördöglyuk-barlang – egyben a térség legdélebbi karsztjelensége) mind alkalmat kínálnak a kutatási lehetőség népszerűsítésére, s ezzel kapcsolatosan a barlangkutató táborok, konferenciák, tudományos műhely-megbeszélések szervezésére alkalmas, európai uniós színvonalú létesítmények kialakítására. Ugyanez érvényes a karsztos területek domborzati formakincsének (víznyelők, dolinák, töbrök, gipszkristályok, „ördögszántásnak” nevezett karr-mezők, időszakos karsztforrások stb.) kutatására is. A régészettel kapcsolatosan óriási kiaknázatlan kincs és adottság a rudabányai őshominoida lelőhely, amely világszenzáció, hiszen a földkerekségen talált fél tucat legősibb emberőslelőhely egyike. A „csupán” 300 évezredes vértesszőlősi ősember a *homo erectus paleohungaricus* olyan szép bemutatóhelyet kapott, amely – a régészeti leleteket jó marketinggel párosítva – hovatovább a kicsi dunántúli falu piaci arculatát

Teresztenye látképe (fent) és egy jellegzetes galyasági parasztház (lent)

teljességgel meghatározza. Rudabányán ezzel szemben nem volt annyi pénz és akarat, hogy az amatőr gyűjtőktől megvédjék a vértesszőlősinél több mint 40-szer (!) ősbibb csontok és kövületek lelőhelyét, ezért földdel betemették azt. Mondhatjuk azt is, jelképes volt ez a temetés: a vasércbányáját veszített Rudabánya jövőjét is eltemették vele együtt. Tipikus példája annak, hogy egy település lakossága és irányítói nem „vevők” a saját értékeikre, nem ismerik azt fel. Akkor pedig hogyan kínálhatják ezen adottságukat a jövő városversenyében? Hogyan hívhatnak tőkét, hogyan szervezhetnek majd a rudabányaiak régészeti parkot, világhírű bemutatóhelyet, paleológiai konferencia-központot erre az eltemetett, elfelejtett adottságokra? Óskori régészeti értékek jellemzik még Tornaszentandrás határában az Esztramos-hegyet (2,5 millió éves ősmérvé csontokkal), valamint Aggteleken, a Baradlát. Botanikai ritkaságot és igen nagy tudományos értéket képviselnek a Keleméri Mohos-tavak.

3. Gyógyturizmus. A Béke-barlang légúti megbetegedéseket gyógyító levegője a kezdetektől amatőr szinten lett hasznosítva. Nem mentség a jósvafőieknek és a nemzeti park menedzsmentjének, hogy szegények ők, szegény az ország, nincs mit tenni: nem épülhet tájba illő, világszínvonalú gyógyszálló erre az adottságra. 10 éve már szabad a „pálya”, nyitva az országhatár: a nagyvilágban közhírré tehetők volna ezt az adottságukat. Folytathattak volna olyan eredményes marketing tevékenységet, ami idevonzza a fejlesztőket a világ másik végéből is, hiszen az emberi egészség a legdrágább kincs, s van olyan hely, ahol ez minden fejlesztési pénzt megér... De „megvették-e” már maguk a jósvafőiek a Béke-barlang gyógyhatását? Meg tudták-e venni? Sajátjuknak érezhetik-e már? A sajátjukként vigyáznak-e már arra, hogy ez a gyógyhatás fennmaradjon, s ők megélhessenek ebből? Valószínűleg nem. S hogy miért nem? Ennek számos oka lehet és van, de ezek feltárása itt és most lényegtelen: a piacot nem érdekli az, hogy ami nincsen, az miért nincsen. Az anekdota szerint valaki megkérdezi egy atyafitól: „mondja bátyám, miért nem harangoznak ebben a faluban délidőben? Hja, annak ezer oka is van – így az atyafi. Hát mondjon kend egy okot. Hát, először is: nincsen harang ...” Ettől kezdve a többi ok érdektelen. Ha a Béke-barlang egyedülálló, gyógyhatású levegője nincs kint a piacon, akkor az elveszett a helyi lakosság számára, az egy forint hasznot nekik nem hoz. És nem csak a helyi lakosságnak, hiszen ha vendégeket fogadhatna egyszer egy ilyen gyógyszálló-szanatórium, az megnövelné egy sor más szolgáltatás iránt a keresletet, a fogyasztást, munkahelyeket teremtené a Galyaságban más településeken is.

4. A pihenést, kikapcsolódást szolgáló **rekreációs turizmus** szempontjából azok a galyasági falvak a legkedvezőbb adottságúak, amelyeken nincsen átmenő forgalom, amelyek „zsákutca” helyzetben vannak, lásd a **12. táblázat** 4. pontjában felsoroltakat. Lényeges, hogy az üdülőházaknak épített ingatlanok külleme magán viselje a galyasági népi építészeti jegyeit, hogy a tájba illeszkedő kicsiny falvak arculata, „imázsa” fennmaradhasson, nem úgy, mint

*Jósvald látképe (fent)
és a Barlang Szálló épülete
Aggteleken a barlang bejáratánál
(lent)*

például Tornakápolnán. Természetesen a pihenő házak belseje és felszereltsége olyan mértékben modern kell legyen, ami kielégíti az Európai Unióból érkezők igényeit is. Az úgynevezett tömegturizmus ideje a fordista gazdaság korát jellemezte, ennek ideje már Magyarországon is lejárt. Éppen ezért sajnálatos, és mindenképpen a helyi lakosság ellenszenvét váltja ki, ha némely vállalkozók a rekreációs turizmusra kedvező adottságokkal rendelkező elzárt kis falvakba iskolákkal szerződve gyermekcsoportokat hoznak. Amennyiben üdülésük minden egyes napjára nem szervez a vendéglátójuk egész napos kirándulásokat és elfoglaltságokat, ezek a csoportok unalmukban megzavarják, tönkreteszik a kis települések legnagyobb eladható kincsét: a csendet és nyugalmat. Ilyenre volt/van példa Teresztyén a Galyaságban. Gyermekcsoportban csak a természetvédelmi tevékenység iránt elkötelezettek szaktáborozása elviselhető teher a környezetnek. A tinédzsereket – csoportosan – olyan, elsősorban a szórakoztató iparral kapcsolatos attrakciók kötik le, amikbe nem fér bele az öko- és a rekreációs turizmus csendes szemlélődése, a természet apró kincseinek a felfedezése. Az iskoláscsoportok üdültetése a rekreációs turizmus égisze alatt a szomszédos Cserháti Település-szövetség egyik kis falvában, Abaújkéren valósult meg. Itt az egyház segítségével szerveztek olyan kikapcsolódásra, pihenésre vágyó teológusnak tanuló fiatalokból csoportokat, akik csendes viselkedésükkel hamar elfogadtatták, megkedveltették magukat a helybeliekkel, akik később már a – szintén egyházi közvetítéssel érkező – fogyatékos gyermekek üdültetését is elfogadták.

5. Az **ökoturizmus** létesítményei közül első helyen lehet megemlíteni az Aggteleki Nemzeti Park, ill. a szlovákiai részek bemutatóhelyét, amely programkínálatában mind a szakmai látogatók, mind az iskoláscsoportok igényeihez igazodik, formájában egy múzeum-gyűjteményt, egy öko-teleházat egy mini vadasparkot és a magyar–szlovák Galyaságnak egy bejárható, betonból megformált, 1:3000 méretarányú domborzati modelljét tartalmazhatja. Ennek a bemutatóhelynek célszerűen valamelyik „kapuban” kell elhelyezkednie, így kézenfekvő Perkupa a Bódva völgyének fő közlekedési útvonalán, míg a szlovák oldalon talán Plešivec lehetne a bemutató létesítmények gazdája. A bemutatóhely természetesen nem csak a nemzeti park szemszögéből jellemezni a Galyaságot, hanem történeti, népi, turisztikai adottságokra is kitérnie. Az ökoturizmus égisze alatt szervezendő állandó programokkal kapcsolatban tudni kell, hogy a madármegfigyelés (birdwatching) és a fotószafari az, amelynek óriási tábora van Nyugat-Európában. Ezekon kívül gombász, gyógynövény- és erdei gyümölcsgyűjtő túrák szervezhetők. Ahogy az egészséges életmóddal kapcsolatos szolgáltatások mindinkább eladható áruvá válnak Magyarországon is, úgy ezek iránt hazai igény is elképzelhető a piacon. Az ökoturizmus szolgáltató termékcsomagjában tehát ilyen tevékenységek szervezését lehet kínálni színes tájékoztató – ismertető füzetek formájában a kül- és belföldi ökopiacokon az összes galyasági településen, sőt a tágabb környéken is minden faluban.

*Védett falukép Égerszögön.
Fotó: Bogsán Gyula*

*Kilátó a Pitics tetőn (452 m)
Égerszög határában (igen ritka
panoráma csodálható meg innen:
teljesen körbetekintve egyetlen
falut, települést, házat nem látni
(hiszen a kicsiny falvakat elrejtik a
völgyek), s mintha hatalmas, ember
nélküli vadonban lennénk: körös-
körül csak a hegyek végtelen
hullámai látszanak*

6. Természetjárás. Az Országos Kék Túra útvonala Abaújából a Szalonnai-hegységben a Martonyi-kolostorrom érintése után Bódvarákónál éri el a Bódva völgyét, az Esztramos alatt. Ezután Bódvaszilason át az Alsó-hegyre kapaszkodik fel (Vecsem-bükk), majd a Bába-völgyön át érkezik Szádvárra. Innen Derenk romközség érintésével a Ménes-völgyben halad, majd délnek fordulva a Lófej-völgyben – a Lófej-forrás érintésével – érkezik Jósvafőre. Aggteleken át Trizstól és Ragálytól nyugatra haladva Zádorfalvánál éri el a Szuha-patak völgyét és hagyja el a Galyaságot (Martonyitól Zádorfalváig kb. 50 km). A Rudabánya–Jósvafő útvonal a Galyaság déli és központi részét járja be: A rudabányai vasútállomástól – piros jelzésen – a Rogálbérc és a Telekes-patak völgyén át érkezik Kánóra, s innen az Égerszög, Tót-völgy, Szabadság-barlang (Éger panzió, Pitics-tető kilátóhely), Almás-tető, Kajta-forrás útvonalon érkezik Jósvafőre (15 km, 4,5 óra). A Bódvaszilas–Jósvafő piros túrajelzés a bódvaszilasi vasútállomástól indul a Bükk-lápán keresztül a Szádvár romjához, majd a Ménes-völgy, Patkós-völgy, Szelcepuszta, Szelce-völgy útvonalon érkezik Jósvafőre (21 km, 5,5 óra). A Perkupa–Szalonna útvonal a Rakacai-víztorlót látogatja meg: a perkupai vasútállomásról induló zöld jelzés a Szalonnai-hegységet átvágva, a Martonyi romok érintésével érkezik a tóhoz, majd fordul nyugatra, s éri el a szalonnai vasútállomást (13 km, 3,5 óra). Végül a Tornanádaska–Bódvaszilas közötti kék jelzés – érintve az Országos Kéket is – a tornanádaskai vasútállomásról indulva a Pasnyag-forrás, a Vecsem-bükk kilátóhely és a Meteor-barlang érintésével érkezik a bódvaszilasi vasútállomásra (18 km, 5,5 óra). A fentiekben kívül szép gyalogtúra még Szalonnáról indulva és érkezve piros jelzésen a Rudabányai-hegységet átszelő út: a Telekes-patak szurdokvölgyét, az Ördög-gátat látogatja meg (12 km, 3 óra). A szlovákiai részekben a Silicából és Silická Brezovából kiinduló turistautak ajánlhatók. Felejthetetlen élményt jelent a Zádielská doliná (Szádelő-völgy) meglátogatása. A természetjárás szervezésénél törekedni kell a pihenőhelyek, esőbeálló, szalonnasütő helyek, hulladékátrolók, információs jelzőtáblák elhelyezésére, ill. karbantartására.

7. Falusi turizmus. Két tévhitet kell eloszlatani a hazánkban megkésve jelentkező, ezért valamiféle nyugati idegenforgalmi csodaszernek tekintett falusi turizmussal kapcsolatban: a falusi turizmus nem azonos a csendes pihenést célzó rekreációs turizmussal, másrészt pusztán a falusi turizmusból egyetlen település sem fog megélni, gazdasági problémáiból kilábolni. Azon falvak rendelkeznek a legkedvezőbb adottsággal a falusi turizmus szempontjából, amelyek nem túl aprók, vagyis még rendelkeznek valamilyen szintű népességmegtartó erővel, ugyanakkor a régió közlekedési főútvonalaitól (Bódva-, Szuha-, Sajó-, Torna-völgyek) távolabb esnek, s gazdaságilag hátrányos helyzetben vannak. Ez a feltétele sajnos ugyanis annak, hogy a helybeliek élni akarása fenntart, avagy újra létrehoz olyan hagyományos népi háztáji, háziipari tevékenységeket, amiket a falusi turizmusnak kötelessége lenne bemutatni a vendégeknek, s a vendégeknek illene ebben részt is venni. Ebbe a tehén- és kecskefejéstől a szilvalekvár főzésig bármilyen hagyományos falusi tevékenység

*„Szin, Petri, Perkupa,
Dernő, Hárskút, Váralja, Lucska,
Barka, Falucska:
Mind a kilenc egy kutya.” Gyenes Lajos (Bódvaszilás) 1990*

Perkupai vakolatdíszes lakóház (fent), valamint helyreállított, jellegzetes galyasági népi lakóházak paticsfallal és kontyolt nyeregtetővel a perkupai katolikus templom mellett (lent).

beletartozhat (méhészkedés, kosárfonás, gyógynövény- és erdei gyümölcsgyűjtés, faragás, gyümölcsszüret, favágás, gombászás, szénégetés, legeltetés, háztáji kertészkedés, disznótur, gombaszárítás, gyümölcscsalás, pálinkafőzés, tilolás, fonás stb.). Ilyen települések a Galyaságban azok, amelyek a **12. táblázat** 7. pontjában szerepelnek. A falusi turizmus ugyanis aktív pihenést jelent. Akik erre vállalkoznak, azok marketingtevékenységükben (prospektusaikban) erre hangsúlyt kell, hogy fektessenek. A település-szövetségek feladata lehet, hogy a helyi lakosságnak kiegészítő jövedelmet jelentő falusi turizmust szervezze, a vendéglátóhelyeket katalogizálja és a marketingtevékenységet felvállalja. A rekreációs turizmussal ellentétben az eredeti értelmezésű falusi turizmus szálláshelye nem kell, hogy európai uniós komfortot képviseljen, hiszen egy másik életformát megtapasztalni és – tulajdonképpen a munkában az ismerkedés szintjén – részt venni jönnek a vendégek. Csak a higiéniát, a tisztaságot kell biztosítani.

8. **Lovasturizmus.** Bár kétségtelenül hozzájárul egy-egy régió attrakcióinak színvonalához, ha olyan lovardákat talál az odalátogató vendég, ahol nyeregbe pattanhat és tereplovaglason vehet részt, nem ez jelenti az igazi üzletet a lovasturizmusban. Munkahelyet és jó jövedelmet manapság a bértartás biztosít. Egy-egy falu marketingarcúlatát tervező irányítóknak tehát a Galyaság körüli nagyobb városokban kell piacra vinniük azt a lehetőséget, hogy az ottani tehetősebb réteg (vállalkozók, bankárok, ügyvédek, orvosok) lótarását megszervezik, vállalják. Így Miskolc, Rođava (Rozsnyó), Košice (Kassa), esetleg Edelény és Szendrő úri társasága lehet a piac ezen a téren, s a **12. táblázat** 8. pontjában felsorolt galyasági falvak vannak kedvező pozícióban ehhez a tevékenységhez.

9. **Horgászturizmus.** A fejlesztők és operátorok, valamint a horgász-egyesületek lehetősége, hogy a Galyaság vizeiben honos halfajokat telepítsenek, azok sporthorgászati lehetőségét széles körben ismertté tegyék, s horgásztanyákat létesítsenek. Idetartozhat még a hajdánvult vízimalmok korhű újjáépítése akár halászcserda, akár horgásztanya céljából a Jósua-patakon vagy a Bódván. Idetartoznak továbbá az olyan lehetőségek, amelyekkel például Szinpetri rendelkezik: a Kopolya-völgyi-víztároló kialakítása kapcsán.

10. **Vadászturizmus.** Fogadóhelyei a nagyobb településektől távolabb, kiterjedtebb erdőségekben, vadászterületeken ideálisak. Színvonaluk európai uniós komfortot igényel. Feltételük a kilőhető vadállomány bősége, s a megélhetési bűnözéssel is kapcsolt orvvadászat alacsony szintje.

11. **Kerékpáros turizmus.** Mivel a térségben egyelőre hiányzanak a bicikliutak, a kerékpáros túraútvonalakat a közutakon lehet jelölni, s a meglátogatásra érdemes, kitüntetett helyekhez, látóvalókhoz a közutakról lehet kitérőt tenni földutak, gyalogutak segítségével. A településeken túl a területi

Fa- és kőornácos galyasági népi lakóházak Trizsen (fent) és a szlovákiai Pelsőcardón

érdekeltséggel rendelkező kerékpáros egyesületek, szövetségek is részt vehetnek abban, hogy a kerékpárútvonalakat regionálisan, több település vonatkozásában is kijelöljék, a megfelelő jelzőtáblákat kihelyezzék. A kerékpáros turizmus – ha egyszer

beindul – csodákra képes, példa erre a Fertő-tavat körülölelő bicikliútnak a magyarországi szakasz településhálózat fejlődésére gyakorolt jótékony hatása. Bár a Galyaságban egyelőre ilyesmi nem várható, a szlovák részek bekapcsolása fellendítheti az ökoturizmusnak ezt a speciális formáját. Fontos, hogy a kerékpárút vonalvezetése vasútállomástól vasútállomásig terjedjen, hogy a távolabbi vidékekről érkezők is igénybe vehessék, továbbá, hogy az útvonal tervezés során gondoljanak szálláslehetőségekre és bicikliszervizre ill. kerékpárszaküzletre is. Amennyiben ilyen utat kijelölnek, nagyon fontos még természetesen a marketingtevékenység, az új kerékpárútvonal hírének terjesztése a biciklis társadalomban. A Galyaság északi köre az alábbi útvonalon haladhat: a Jósvalfő–Aggtelek elnevezésű vasútállomásról kiindulva: Szin – Szinpetri – Jósvalfő – Aggtelek – Dlhá Ves – Ardovo – Plešivec – Silica – Silická Jablonica – Jablonov nad Turou – Tornanádaska – Komjáti – Bódvaszilas vasútállomás. A déli-kör: szintén a Jósvalfő–Aggtelek vasútállomásról: Szin – Szinpetri – Jósvalfő – Aggtelek – Trizs – Ragály – Imola – Kánó – Felsőtelekes – Szuhogy – Szendrő – Szalonna – Perkupa vasútállomás. Egy másik lehetőség a Kazincbarcika – Múcsony – Szuhakálló – Kurittyán – Felsőnyárad – Jákfalva – Dövény – Alsószuha – Zádorfalva – Ragály – Trizs – Aggtelek – Jósvalfő – Szinpetri – Szin – Perkupa – Szalonna – Szendrő – Szuhogy – Rudabánya (ill. Perkupa – Szőlősardó – Kánó – Felsőtelekes – Rudabánya változattal) – Izsófalva – Múcsony – Kazincbarcika. A bicikliút tervezésénél a településeken belüli kitérők biztosítják a helyi műemlékek megtekintését, a vendéglátóhelyek, szálláshelyek útba ejtését, ill. a településeken kívül a földutas kitérők az egyes természeti értékek meglátogatási lehetőségét.

12. **Vízi turizmus.** Magába foglalja a Bódván szervezhető csónaktúrák és a Rakacai-víztárolónál eltölthető vízparti üdülés lehetőségét. Megfelelő hírverés, marketingtevékenység nélkül természetesen ez sem működik, nem adható el. A Bódva a legnagyobb esésű magyar folyó, kilométerenként átlagosan 84 cm-rel. 110 km hosszából 56 km esik magyar területre. Elsősorban (a szlovák határ jobb átjárhatóságáig) ez ajánlható túrázásra. Ha vasúttal szállítják a csónakokat, akkor az indulásra Tornanádaska ajánlott, ha gépkocsival, akkor Hídvégardó. A folyó szélessége 8-14 m, mélysége csak 0,5-1 m, sebessége 2-4 km óránként. A túra közben figyelmet kell fordítani a régi malomgát- és hídmaradványokra, farönkökre, az alacsony építésű hidakra, éles kanyarokra és zátonyokra. Ez az a túraútvonal, amely érinti a Sajó torkolata előtt (az első összefüggő magyar nyelvű szöveg, a Halotti beszéd kapcsán híressé vált) Boldvát.

13. **Műemléki látnivalók.** Híres műemlék nincsen a Galyaságban, de sok a tradicionális építésű – nem műemlék – népi lakóház, és a XVIII – XIX. században épült, műemléki jellegű református templom. Közülük Árpád-kori részleteket őriz a szalonnai templom. Egy galyasági műemléki (autós)túra

Eredeti formájában felújított (fent) és vendégházzá alakított (lent) galyasági népi házak Varbócon. A Központi-Galyaság kicsi falvainak jelenleg az egyetlen reális fennmaradási esélye az, ha a „városiak” vagy a környékbeli vállalkozók megvásárolják az elhagyott házakat és saját célra, vagy a falusi turizmus égése alatt felújítják azokat. Így a falu állandó népességét szinte teljesen elveszíti, de eredeti formájában fennmarad, s egyszer életre kelhet. Addig is az üdülőház tulajdonosoknak – hogy a házakat megvédjék a megélhetési bűnözésre kényszerülő helyi, környékbeli lakosságtól és biztosítsák az üdülőfalu minimális szolgáltatásait – falugondnokokat kell majd fogadniuk, akik a jövőben (az állandó lakónépesség híján) várhatóan kiváltják a polgármesteri funkciót is.

útvonal szervezéséhez elengedhetetlen marketingtevékenység a templomok és egyéb építmények többnyelvű ismertető füzetének a megszerkesztése és terjesztése, megtekinthetőségükkel kapcsolatos információkkal. Mind a magyar, mind a szlovák oldalra, természetesen. A galyasági települések arculatával kapcsolatos igen fontos marketingtevékenység kellene, hogy legyen az önkormányzatok olyan törekvése, hogy – a falukép fenntartása érdekében – az új építéseknel a helyi építési szabályzatokban előírásként rögzítik néhány galyasági motívum szerepeltetését az épületek homlokzatán ill. a tetőszerkezet stílusán. Így elkerülhető lenne az, hogy a tájba harmonikusan illeszkedő, tradicionális épületek között megjelenjen egy-egy kozmopolita, posztmodern, ne adj’ Isten, lapos tetős lakóház vagy üdülő. A következetesen tájba illő, tradicionális házformákból összeálló aprófalvak képe igen fontos szempont, amikor egy egész régió történelmi tradícióját kell kínálni a települések piacán.

14. **Vártúrák.** A vadregényes várromok látogathatóságát az odavezető utak karbantartásával (turistajelzés, hulladékártó, pihenőhely), a romok minimális állagmegóvásával, a kilátás biztosításával kell fenntartani. (A romokat benövő bozót ugyanis nem csak a panoráma élvezetét rontja, de tovább lazítja, feszíti a régi köveket is.) A romok ismertetését szlovák-magyar relációban – a műemlékekhez hasonlóan – több nyelven, térképes és fényképes mellékletekkel piacra kell vinni.

15. **Kastélylátogatások.** Akárcsak a vártúrák esetében, a kastélyoknál is a Galyaság tágabb körét be lehet vonni az attrakciók körébe. A várromokhoz és műemlékekhez hasonlóan ismertetésük elengedhetetlen marketingtevékenység.

A fenti tevékenységek elkezdése az edelényi, kazincbarcikai és a (szlovákiai) rozsnyói kistérség egyes önkormányzatainak a társulásával, a Galyasági Település-szövetség részvételével talán garantálná a Galyaság kedvezőbb jövőjét. Azt, hogy ez a régió egy újszerű jövőképpel, szűkebb pátriájuk értékeire büszke és azt féltve őrző lakossággal lépne át a harmadik évezred küszöbét. Ebben az esetben a térség települései eséllyel indulhatnának a települések versenyében és nem a lenullázódás, hanem gazdasági jólét képe lebegne előttük.

Idegenforgalmi fogadókészség

A fentiekben jellemzett területfejlesztési elképzelések kivétel nélkül az idegenforgalomra – mint a legszembetűnőbb környezeti adottságokat kihasználó tevékenységre – épülnek. Jelenleg a Galyaság idegenforgalmi fogadókészségét a Galyasági Település-szövetség munkatársa, Pásztorné Hegedűs Csilla által összegyűjtött szálláshely adatok képviselik:

Szálláshelyek a Galyaságban:

Az Északi-Galyaságban:

Aggtelek	<u>Cseppkő Szálló</u> Tel: 48/343-026 <u>Baradla Turistaház</u> Baradla oldal 1. Tel: 48/343-073 <u>Baradla Kemping</u> Baradla oldal 1. Tel: 48/343-073 <u>Vendégház</u> Ady E. u. 22. Tel: 48/343-085 <u>Vendégház</u> Ady E. u. 12. <u>Vendégház</u> Kossuth u. 51. Tel: 48/343-143
Bódvaszilás	<u>Vendégház</u> Szabadság út 53. Tel: 48/454-046
Szin	<u>Szelcepuszta</u> külterület Tel: 48/464-004
Szinpetri	<u>Csepp Panzió</u> Dózsa Gy. u. 23. Tel: 48/464-069
Jósvafő	<u>Tengerszem Szálló</u> Tengerszem oldal 2. Tel: 48/350-098 <u>Vendégház</u> Rákóczi út 1. Tel: 48/350-084 <u>Vendégház</u> Dózsa Gy. u. 1. Tel: 48/350-053 <u>Jósvafői Kulcsosház</u> Petőfi u. 41. Tel: 48/343-165 <u>Jósvaparti Vendégház</u> Ady E. u. 5. Tel: 48/350-038
Perkupa	<u>Pető Vendégház</u> Kossuth u. 58. Tel: 48/462-034 <u>Lila Akác Vendégház</u> Őrhegy u. 13. Tel: 48/462-082 <u>Sebők Vendégház</u> Dózsa Gy. u. 27. Tel: 48/462-066 <u>Éva</u> <u>Vendégház</u> Őrhegy u. 8. <u>Mária Vendégház</u> Gyöngyvirág u. 6. Tel: 48/462-089 <u>Égervölgye Ifjúsági Tábor</u> Kossuth 12. Tel: 48/462-001
Szögliget	<u>Liget Vendégház</u> Széchenyi u. 25. Tel: 48/464-164 <u>Vendég-</u> <u>ház</u> Petőfi u. 32. Tel: 48/464-198
<p><i>A Központi-Galyaságban:</i></p>	
Égerszög	<u>Vendégház</u> Kossuth u. 2. Tel: 48/463-008 <u>Éger</u> <u>Panzió</u> Külterület Tel: 46/311-815
Szőlőszárd	<u>Jóakarati Ifjúsági Tábor</u> Széchenyi út Tel: 48/463-240 <u>Vendégház</u> Széchenyi út 27. Tel: 48/463-215
Teresztenye	<u>Galyaság Vendégház</u> Rákóczi út 8. Tel: 46/355-698 <u>Muskátli Panzió</u> Rákóczi út 12. Tel: 48/463-506 <u>Lukács Vendégház</u> Rákóczi út 22. Tel: 46/326-458 <u>Kopcsik István</u> Tel: 1/322-9241 <u>Vendégház</u> Kossuth u. 39. 48/463-013
Varbóc	<u>Bogsán Gyula</u> Dózsa Gy. u. 40. Tel: 48/463-713 <u>Vendégház</u> Dózsa Gy. u. 31. Tel: 48/463-711 <u>Turistaház</u> Petőfi u. 14. Tel: 48/462-001 <u>Vendégház</u> Petőfi u. 1. Tel: 48/462-266

A Déli-Galyaságban:

Imola Református Egyházi Parókia Kossuth u. 35. Tel: 48/354-002

A Szlovák-Galyaságban:

Plešivec Czakó Erzsébet 04911 Daxnerova 10. Tel: 421-942 / 7921 122

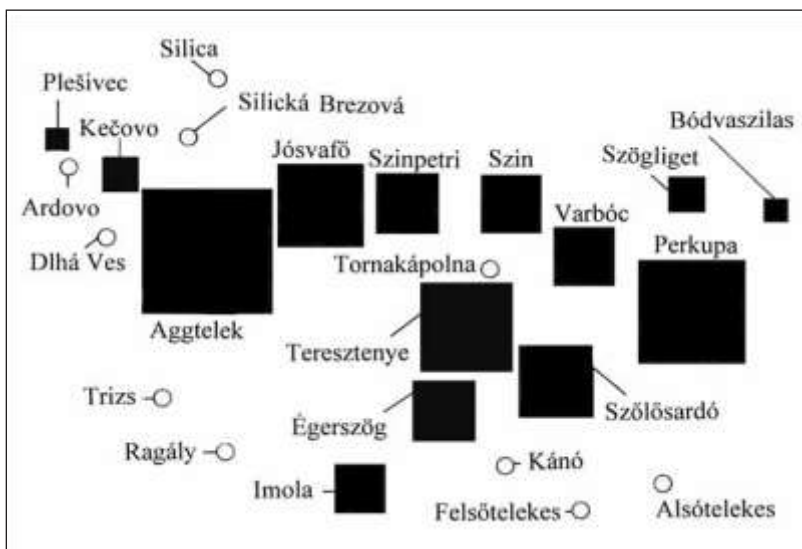
Kečovo Vendégház 04801 (Ročava) Kyjevská 4. Tel: 421-942 / 7343 352

A kereskedelmi szállások férőhelyeinek regionális eloszlását a **13. ábra** szemlélteti a galyasági térszerkezetbe vetítve. Megállapítható, hogy idegenforgalmi fogadókészsége a térségben a Baradla-barlang révén aránylag leginkább frekventált Aggtelek–Jósvafőnek van, vagyis az északi galyasági szomszédságnak. A Központi Galyaságban erős a falusi, pontosabban a rekreációs, pihenő turizmus jegyében kialakított fogadókészség, míg a szlovák és déli galyasági szomszédságban ez szinte teljesen hiányzik. Ez megint olyan hátrány, amiből előny kovácsolható a gazdasági környezet változásakor, hiszen eddig még „fel nem fedezett” területek kapcsolhatók majd be az idegenforgalomba – ez különösen a szlovák oldalra vonatkozik.

A legfontosabb feladat: a termelő munka

Mint az eddigiekből látjuk, a Galyaság eladható természeti értékei nagyrészt a turizmussal kapcsolatos beruházások, majd az ezek nyomán odaáramló fogyasztók révén járulhatnak hozzá a térség gazdasági fellendüléséhez. Ez azonban még mind nem elég: az idegenforgalmi szolgáltatások megjelenése önmagában még a legfejlettebb infrastruktúrával rendelkező és vadregényes magashegységgel övezett osztrák üdülőfalut, vagy kellemes tengerparti attrakciókkal megáldott görög üdülőhelyet sem képes eltartani. A kizárólag az idegenforgalomból megélni szándékozó településekre legtöbbször jellemző az évente egy vagy több hónapig tartó „szezon”, majd az azt követő „pangás” időszaka. Ez olyan „rablógazdálkodás” kialakulásához vezet, ahol az idegenforgalmi és azzal kapcsolatos vendéglátóipari szolgáltatást nyújtók a „szezonban” a csillagos égig srófolják az árakat, hiszen akkor kell megkeresniük egész évi bevételüket. Az ilyen üdülőhelyi „cápák” természetesen a település arculatát, imázsát rombolják és elijesztik az igényes vendégeket.

A gazdasági jóléthez mindenütt – így az idegenforgalmi adottságokkal rendelkező településeken is – szükség van a **termelés** és a magas szintű szolgáltatás valamilyen mértékű jelenlétére. Az idegenforgalom legtöbbször járulékos, jövedelemkiegészítő tevékenység egy-egy település viszonylatában. A turisztikai marketing mellett tehát a galyasági településeknek, csakúgy Szlovákiában, mint Magyarországon törekedniük kell a **termelő szféra** fejlesztőit (tőkéseit) magukhoz vonzani, olyan marketingpolitikát folytatni, hogy

13. ábra

A Galyaság idegenforgalmi fogadókészsége (1999)

A sematikus ábra a galyasági szálláshelyek településenként összesített férőhelyeinek nagyságrendjéről tájékoztat. Megállapítható, hogy a Baradla miatt régóta híres **Északi-Galyaság** minden településén van kereskedelmi szálláshely, a legtöbb természetesen Aggteleken és Jósmafőn. A perkupai férőhelybőségben a Rét-patak völgyében található Égervölgye Ifjúsági Tábort 110-es férőhelye tükrözteti, s ez természetileg valójában már a Központi-Galyaságban található. Valószínűleg a Galyasági Település-szövetség aktivitásának tudható be, hogy a **Központi-Galyaság** településein (a már csaknem teljesen „felvásárolt” Tornakápolna kivételével) szintén mindenütt bővül a szálláshely. Elsősorban Teresztenyén szembevető a férőhelyek nagy mennyisége, ami a „felvásárlók” idegenforgalmi elhivatottságáról tudósít. A **Déli-Galyaságban** csak Imolán találunk (egyházi) kereskedelmi szálláshelyet. Ez a helyiek szerint is periférikusnak tartott helyzetéből, az egymás közötti együttműködési szándék, a regionális kohéziós, összetartozást élesztő erő hiányából is adódik. Végül a **Szlovák-Galyaság** fogadókészsége is rendkívül rossz. Ezt a szomszédos ország makrogazdasági helyzete, a környezeti szépségek felértékelődésével járó posztfordizmus beköszönésének késlekedése magyarázhatja. Ennek a hat településnek (a Déli-Galyasághoz hasonlóan) az jelenthetne esélyt a turisztikai fogadókészség spontán kialakulásában, ha politikailag és gazdaságpolitikailag sima út nyílna a tradícióban még feléleszthető kohéziós, összetartó erők előtt: vagyis a magyarországi galyasági településekkel való szoros gazdasági együttműködésük előtt.

a beszállítókat kereső fejlesztők termelő tevékenységet telepítsenek ide, vagy termelő tevékenységre szerződjenek a vonzó környék, a tradicionális falvak, a történelmi értékek, a kedvező természeti adottságok miatt. A távmunka korszakának küszöbén ez nem álom csupán, hiszen a világhálón, az Interneten való munkavégzés a Föld másik oldalán már mindennapos jelenség. A galyasági településeknek tehát meg kell próbálniuk a kellemes (esztétikai élményt, csendet, nyugalmat, érintetlen, tiszta tájat biztosító) környezetük "hírét" eladni, s erre a jó hírnévre, erre a jó névre alapozva vonzani a térségbe a termelő szféra egyes elemeit (természetesen ne füstölő gyárkérményekre gondoljunk, ilyenek amúgy sem jönnének ide, még ingyen sem, hiszen a térség a gazdaság fő ütőerein kívül esik). **Elsősorban a szellemi alkotómunkát igénylő termelő szféra elemeit kell megcélozniuk a marketingtevékenység során, hiszen ezek számára valóban ideális a környezet, s ezek számára a távmunka is reális lehetőség, vagyis az elzártság nem akadály, hanem előny.** A tőkeerős, multinacionális nagyvállalatok, vagyis a multik piacán ilyen jellegű marketingtevékenységgel kell jelentkeznük a galyasági településeknek, mert a tőkeerős termelőerők itteni megjelenése tehetné igazán erőssé a régiót, vonzaná ide a tőkét működésbe hozó vállalkozókat, nyomukban pedig – kiegészítő erőforrásként – az idegenforgalom különféle válfajainak hódoló fogyasztókat is.

A termelést vonzó marketingnek arra is figyelemmel kell lennie, hogy a tradicionális háziipar újjáélesztése a fejlett országokban reneszánszát éli. Ezért a Galyaságban is érdemes lesz bátorítani – és a marketingben reklámozni – az ilyen kezdeményezéseket. **A méhészkedés, az erdei gyümölcsaszalás, a gombaszárítás, a gyógynövény begyűjtés, a szénégetés, a galyasági fehér bor (Varbóc, Szőlősdárdó) termesztésének, imázsának újbóli felélesztése, a kosárfonás, a szilvalekvár és a szilvapálinka főzés galyasági márkanévvé tétele tartozhat e körbe.**

Az önkormányzatoknak és a civil szervezeteknek erejükhez mérten el kell kezdeniük, ill. folytatniuk kell azokat a **szakképzést**, átképzést nyújtó tanfolyamokat, amelyek a helyi munkanélkülieket – különös tekintettel a cigány lakosságra (Szin, Szinpetri, Bódvaszilás és a szlovákiai galyasági településeken) – felkészíti a galyasági tradíciókhoz illő erdőgazdasági, állattartási, mezőgazdasági és háziipari munkák ellátására, megteremtve a helyi – immár szakképzettnek tekinthető – munkaerőbázist a vállalkozások, erdőbirtokosságok, lovas bértartás stb. számára. A szakképzés témái kiterjedhetnek a famegmunkálásra, faszénégetésre, méhészkedésre, a falusi vendéglátásra, helyi túravezetésre, erdősítésre, kecsketenyésztésre, nyelvtanításra, juhtechnésztésre, gyógynövénygyűjtésre, vállalkozói ismeretekre, pályázat-írással kapcsolatos ismeretek oktatására. A képzéshez, oktatáshoz tartozik a galyasági iskolákban a „helyi ismeret” című tantárgy bevezetése, amely alapvető fontosságú lenne abban, hogy környezeti tudati nevelés során a településirányítás az iskola közvetítésével „eladja” a falut a fiatal generációnak. A gyerekek megismerik, megszeretik szülőfalujukat, s később a településmarketing során az önkormányzat partnerei lesznek a falu további „eladásában” a bel- és külföldi tőkének, a vállalkozásoknak.

A szakképzés és a szemléletformálás mellett – a legfontosabb kincs, a tiszta, érintetlen természeti környezet megvédése érdekében még egy fontos feladat adódik a galyasági települések irányítóinak: a **hulladékgyűjtés** szakszerű, környezetvédelmi szempontból kívánatos megoldása, valamint a legtisztább energiahordozó fűtőanyag, a vezetékes (átmenetileg tartályos) **gáz** bevezetése. A **szennyvíztisztítással** összekötött csatornázás szintén igen fontos műszaki infrastrukturális tényező az értékes, de igen sérülékeny, a szennyvizekre különösen érzékeny karszterületek védelmében. A **csatornázás** azért is igen fontos, mert a galyasági településeken mára megoldották a vezetékes víz bevezetését. Ezzel ugrásszerűen megnőtt a vízfogyasztás. A szükség-szerűen megnőtt szennyvíz mennyiség viszont csatornázottság hiányában elszivárog a térség alatti, barlangokkal gazdagított karsztos kőzetekbe, ahol egyrészt a barlangok ökológiáját mérgezi, másrészt a közeli és távoli karsztos eredetű ivóvízbázisokat.

A Galyaság és környéke gazdasági fejlődésének erőforrásait, lehetőségeit, gyengeségeit és veszélyeit egy táblázatban lehet összefoglalni, amelyet az angol elnevezések kezdőbetűi után SWOT táblázatnak szoktak nevezni. Az ilyen táblázat talán hasznosan tájékoztathatja a térségről a területfejlesztési koncepciók készítőit, a területfejlesztésben részt vevő beruházókat, vállalkozókat, ill. a települések, település-szövetségek, civil szervezetek tagjait is:

A szlovákiai Galyaság helyzete a magyar oldalénál is kilátástalanabb. A falusi turizmus még nyomokban sem jelentkezik. Megroggyant ház Kecsőn

16. táblázat

A Galyaság gazdasági fejlesztését befolyásoló környezeti tényezők SWOT analízis szerinti csoportosítása

erőforrások, erősségek (strength)	gyengeségek, hátrányok (weakness)
tájképi szépség	előregedő népesség
zavartalanság, rekreációs adottságok	elvándorlás, települési funkcióhiány
természeti ritkaságok, védett értékek	a helyi természetvédelem aktivitása
viszonylag szennyezetlen környezet	megoldatlan hulladékkezelés
megalakult település-szövetségek	a helyi információáramlás hiánya
hasonló gazdasági, társadalmi helyzet	a szlovák határ gazdasági átjárhatósága
az egykori háziipar hagyományai	tőkehiány
az egykori mezőgazdaság hagyományai	a pályázati kultúra alacsony szintje
erős magyarországi önkormányzatiság	szlovákiai önkormányzatiság gyengesége
lehetőségek (opportunities)	veszélyek, kockázatok (threats)
táv munkahelyek kialakítása, vonzása	„megélhetési” bűnözés
harmónia a természetvédelemmel	konfliktus a természetvédelemmel
tőkevonzó településmarketing	galyasági településmarketing hiánya
lakossági tudatformáló marketing	a régió identitástudatának hiánya
településszövetségi kooperáció	település-szövetségek elszigetelődése
uniós csatlakozás	szlovák – magyar politikai feszültség
szlovák – magyar „tájuniós” kooperáció	a határok további nehézkes átjárhatósága
üdülőfalvak kialakulása	tradicionális falukép elvesztése
idegenforgalmi vállalkozások	a természeti tájkép elvesztése
hagyományos háziipar újjáélesztése	vállalkozásellenes gazdasági környezet
hagyományos mezőgazdasági ágak	az agrárvállalkozás lehetetlen helyzete

1997-ben egy mikrotérségi fejlesztési stratégia készült el (G. Fekete É.) a Galyasági Település-szövetség 11 falváról. Ennek fontosabb megállapításait ki lehet terjeszteni a jelenleg vizsgált tágabb térségre, vagyis a Központi Galyaságot, az északi, a déli és a szlovákiai galyasági szomszédságot alkotó 24 településre is. Eszerint a Galyaságban három térszervező erő található meg jelenleg. Első a civil szerveződés szférájában a Galyasági Település-szövetség (amelynek célszerű lenne kibővítenie legalább a jelen könyvben felsorolt településekkel), a kis falvakat összefogó közigazgatási erő a körjegyzőségek, valamint a természeti környezet egyensúlyát megőrizni kívánó közigazgatási hatóság: a nemzeti park úgy a szlovák mind a magyar oldalon.

17. táblázat

A térségben a potenciális munkahelyet nyújtó jelenlegi gazdasági szerkezetben az alábbi tényezők találhatók meg:

természetvédelem (magyar-szlovák nemzeti parkok)	termelőszövetkezetek és utódcégei (terepmunka, szolgáltatás)	erdőbirtokosság, fafeldolgozás
mezőgazdaság takarmánytermesztés, szilvatermesztés	erdei termékbegyűjtés gomba, gyümölcs, gyógynövény	háziipar kosárfonás, zsákvarrás, fafaragás
kőfeldolgozás	idegenforgalom szállás (szálloda, táborok, üdülőtábor), fizetővendéglátás falusi turizmus, nemzeti parki programok, falunapok	vadásztársaságok
állattenyésztés szarvasmarha, juh, kecske, méhészkedés		infrastruktúra vezetékes víz, gáz, csatorna, távközlési hálózat, falugondnokság

„Hid” Szlovákia felé.

A Bódva-völgyi vasút sínét Tornanádaska és a szlovákiai Torna között még nem szedték fel ugyan, de a rozsdás sínek tanúsítják az ésszerű határon túli munkamegosztás hiányát

Az előzőek alapján a galyasági mikrotérségben (lényegében a Központi Galyaságban és az északi galyasági szomszédságban) az edelényi székhelyű térségfejlesztési tanácsadó cég az alábbi SWOT analízist vázolja fel (G. Fekete É. 1997 nyomán):

Természeti erőforrás erősség:	Világörökség fémjelzésű karszt vidék Szennyezetlen, esztétikus tájképi adottság Jelentős erdőállomány Gyógybarlang Vadászható vadállomány Juh és kecsketartási, méhészkedési lehetőség Gipsz és anhidrit készlet (Alsótelekes, Perkupa) Erdei gyümölcsök, gyógynövények, gombák Ásványvíz palackozásra alkalmas karsztvíz Nemzetközi határátkelőhely
Kultúra, infrastruktúra	Romok (Szádvár, Csorbakő, Derenk) Népi építészeti emlékek Alkotótáborok Tájházak Népdalkörök Víz, telefon, gáz, csatornahálózat (ahol kiépült)
Gazdasági erőforrások	Nemzeti parkok Vadásztársaságok Juhászat, tehenészet Kereskedelmi szálláshelyek Gipsz- és anhidritbányászat Fafeldolgozás, gyógynövénybegyűjtés
Humán „gyengeségek”	Előregedő és csökkenő népesség Magas munkanélküliség Szakképzetlen cigány lakosság magas aránya
Gazdasági „gyengeségek”	Belső és külső tőkehiány Szolgáltatások hiánya Erdőműveléssel kapcsolatos szakképzetlenség Településmarketing hiánya Rossz minőségű köz- és mellékutak Hulladékkezelés megoldatlansága Csatornázottság, gázvezeték hiánya (ahol nincs)
Lehetőségek	Világörökség által generált turizmus Pályázati alapok, források Határmenti szlovák–magyar együttműködés Kereslet az immateriális értékek iránt
Veszélyek	Szlovák–magyar politikai feszültség Konkurencia a zöld turizmus immateriális javak terén A gazdasági „gyengeségek” uralkodóvá válása

A galyasági falvak fekvése kivétel nélkül szép.

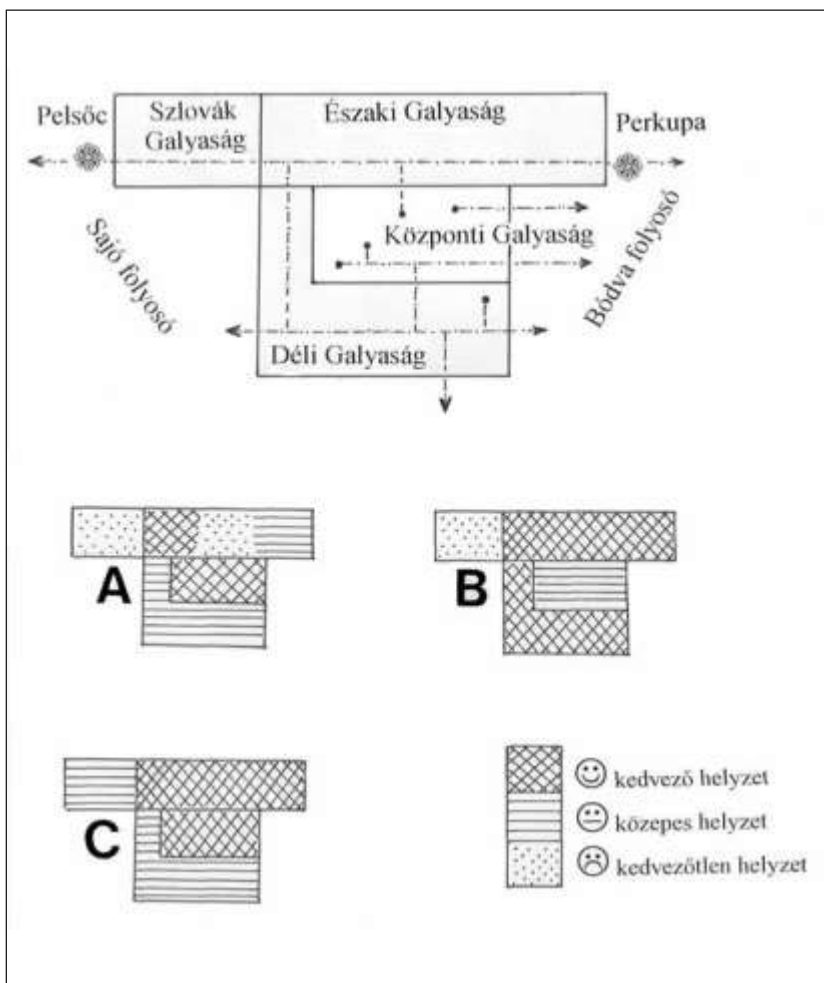
A képen: Alsótelekes (fent) és Imola (lent) látható. A galyasági falvakban a nemzeti park határain kívül az egyik területfejlesztési adu az erdőbirtokosságra alapuló erdőösítési program lehet, amely a felszámolt nagyüzemi mezőgazdaság után parlagon maradt földek hasznosítása mellett a táj rekreációs potenciálját is tovább javítaná.

Ha a két SWOT analízis táblázatait összehasonlítjuk, látható, hogy az utóbbi az erőforrásokkal részletesebben számol, míg az előbbi a lakosság tudati nevelésére és a természetvédelmi hatósággal való konfliktus elkerülésére helyez nagyobb hangsúlyt. Természetesen a térségben minden egyes település profiljának megfelelően mindkét analízis listáját figyelembe lehet és kell venni a településrendezési és -fejlesztési tervezés során.

A Galyaság területfejlesztésében – jelen könyv és a G. Fekete Éva által felvázolt stratégiát figyelembe véve — három tendencia körvonalazható (**14. ábra**). Ezek természetesen nem tisztán, hanem egymással keveredve jelenhetnek meg a tágabb értelemben vett Galyaság egyes térszerkezeti elemeiben, ill. a településeken. Az első változat (13. ábra „**A**”) a legkisebb lélekszámú, elnéptelenedő falvakat „fenyegeti”. Az őslakos, időskorú népesség kihalásával, ill. a fiatalabbak elköltözésével elnéptelenedő falu meghal, hacsak a miskolci, kassai vagy más városi lakosság (amely esetleg már fogékony a posztfordista immateriális értékekre) fel nem vásárolja a falu házeit. Jobb esetben a régi parasztházakat úgy modernizálják, hogy megtartják az eredeti népi külsőt. Így a falu „hibernálódik”, vagyis a házállomány életben marad addig, amíg a faluba a távmunka vagy más munkalehetőség ismét “letelepít” állandó lakosságot és a falu visszanyeri népességmegtartó erejét. Addig is a falu üdülőfaluvá alakul, közigazgatását (állandó lakónépesség hiányában) átveszi valamely szomszédos önkormányzat ill. a körjegyzőség és az üdülőtulajdonosok maguk választotta és fizette falugondnokra bízzák az ingatlanok őrzését, a közmű és az energia alapellátás fenntartását. Az ilyen „fejlődés” előtt álló galyasági falvak önkormányzatainak ma igen fontos feladata az, hogy a helyi építési szabályzatban rendeletileg kimondják: csak a faluképbe illeszkedő, hagyományos, népies megjelenésű lakóházra adhatnak ki építési engedélyt. A „városi felvásárlás” a tágabb értelemben vett Galyaságban elsősorban a központi részekben (Varbóc, Tornakápolna, Teresztenye) indult meg és várhatóan folytatódik, valamint az északi szomszédságban (elsősorban Jósvalfőn). Leggyengébb kereslet az elnéptelenedő porták iránt a szlovákiai Galyaságban tapasztalható (ahol még nem tapasztalható kereslet az immateriális értékek után), valamint az Északi-Galyaságban a cigánylakosság nagyságával egyenes arányban (Szin, Szinpetri esetében).

A regionális fejlődés egy másik lehetséges útvonala akkor jelentkezik, ha az illető településen valamely termelő ill. gazdasági ágazat képes erőteljesebben megjelenni, vagyis munkahelyek jönnek létre (13. ábra „**B**” variáns). Ebben a falusi turizmus és maga az idegenforgalom csak jövedelemkiegészítő szerepet képes játszani. Munkahelyeket teremthet a természetvédelem, a kereskedelmi és vendéglátóipari szálláshely, a gyógynövény kiszerező és gombaszárító telep, a rusztikus bútorokat előállító faipar, az erdőbirtokosság, a kőbánya, a lovas bértartás, a juhászat, kecsketejnyésztés, méhészet, karsztvíz palackozás, pisztráng tenyésztés, mész- és szénégetés és végül, de nem utolsó sorban az irodai és szellemi távmunka. Az önkormányzat feladata a településmarketing

14. ábra

Területfejlesztési lehetőségek

Fent: a Galyaság térszerkezetének sematikus ábrája a közlekedési útvonalakkal (szaggatott vonal), a tervezett logisztikai központokkal (csillag: Pelsőc, Perkupa), valamint a két közlekedési folyosóval (Sajó, Bódva). Lent: az egyes területfejlesztési tendenciák esélyei („A”, „B”, „C” változat). A=a galyasági térségek esélyei a „városi felvásárlás” szempontjából. B=a galyasági térségek esélyei a munkahelyteremtés szempontjából. C=a galyasági térségek esélyei a „természeti értékek áruba bocsátása” szempontjából.

során az, hogy szórólapokon, hirdetésekben, broszúrákban, az önkormányzati tulajdonok esetében pedig pályázatok kiírásával próbálja meg felhívni a fejlesztők (tőkésék) és az operátorok (vállalkozók) figyelmét a település környezeti adottságait jól hasznosítani képes ágazatokra. Ezzel egyidejűleg a saját lakosság környezeti tudati nevelésével is törődnie kell, hogy a munkahelyteremtő tőkét ne ellenséges társadalmi környezet várja, hanem a falu természeti környezetének és tradícióinak a fenntartását tudatosan vállaló lakosság. Az ilyen irányú területi fejlődésre legnyitottabb a Galyaságban az egész Északi-Galyaság és a Déli-Galyaság. Kedvezőtlen (rossz minőségű és keskeny) úthálózata miatt a Központi-Galyaság kevésbé esélyes az ilyen típusú fejlődésre, s ugyanez a magyarnál még kedvezőtlenebb makrogazdasági környezet miatt fokozottan érvényes a Szlovák-Galyaságra is. A szlovákiai galyasági településeken az segíthetne ebben a tekintetben, ha az országhatár a Magyarország felől kiáramló tőke előtt megnyílna, s ennek a szlovák–magyar kapcsolatok javulása, a két ország gazdasági integrációja a feltétele. Ez pedig csak mindkét ország EU tagsága esetén valósulhat meg.

A harmadik regionális fejlődési útvonal (13. ábra „C”) abban az esetben realizálódhat, ha a természeti értékek a Galyaságban „áruvá” válnak. Ez a folyamat a mai Magyarországon már megindult, elsősorban az északnyugati határszélen és Budapest környékén. Idő kérdése, hogy mikor éri el a galyasági, északkeleti országrészt. A Galyaság északi részén – hála a Baradlának – az idegenforgalmi kereskedelmi szálláshelyek alapjai már megvannak. A Központi-Galyaságban – hála a Galyasági Település-szövetségnek – erőteljesen fejlődik a falusi turizmus. A Szlovák- és a Déli-Galyaságban egyelőre csak a természeti környezeti feltételek adottak. Az önkormányzatoknak a területi fejlődésnek ezen az útján az alábbi feladatai lehetnek. Szórólapokkal, tájékoztatókkal, kapcsolatba kell lépniük a természeti értékekre „vevő” szférákkal: a turista-, lovas- és kerékpáros-szövetségekkel, vadásztársaságokkal, természetvédő egyesületekkel, az ökoturizmus utazási irodáival, tudományos központokkal, egyetemekkel (lásd: konferencia turizmus), itthon és külföldön (!) egyaránt. Broszúrákban kell ecsetelniük természeti környezetük szépségét, érintetlenségét, esetleges gyógyhatását, pihenésre, üdülésre való alkalmasságát – magyar, német és angol (!) nyelven. Különösen fontos ebben az esetben a helyi lakosság tudati nevelése: óvják, védjék környezetüket. Ezen a ponton kell megtalálni a közös nevezőt a nemzeti parkkal, hiszen a természetvédelem értékeinek a megőrzését azok konzerválásában hajlamos látni. Ez rosszabb esetben a látogatók kirekesztésével jár, „jobb” esetben pedig az idegenforgalmi és termelési célú fejlesztések, beruházások megakadályozásával. A természetvédelemnek igaza van: a védett értékeket meg kell őriznünk. Ugyanakkor a Nemzeti Természetvédelmi Alaptervben leírtaknak megfelelően a természetvédelem köteles a védett értékek megfelelő bemutatásáról és a fiatal generáció, a helyi lakosság körében azok ismertetéséről is gondoskodni. A helyi önkormányzatoknak viszont a település népességmegtartó erejének érdekében – mint láttuk – alapvető érdeke fűződik a működő tőke és a különféle turisták odacsalogatásához. Fel kell oldani a településirányítás és a természetvédelem e látszólagos ellentétét (Tózsá I. 1996), mert a helyi lakosság ellenében lehetetlen a természetvédelem (lásd: megélhetési bűnözés), viszont a saját településére, annak természeti környezetére „vevő”

lakosság nagyobb biztosítéka a sikeres természetvédelemnek, mint száz természetvédelmi ör együttvéve. A természeti értékek „áruba bocsátása” tehát csak a természetvédelemmel, a nemzeti park igazgatósággal egyetértésben képzelhető el.

Kérdés, hogy a térség önkormányzatai és civil szerveződései (köztük a Galyasági Település-szövetség tagjai) képesek-e és akarnak-e településmarketinget folytatni, ill. hogy a helyi lakosság felismeri-e, kívánja-e ennek a jelentőségét, szükségességét, elvárja-e képviselőitől az ilyen tevékenységet? A tudatos, tervezett településmarketing-tevékenység az első lépése annak, hogy a Galyaság erőforrásainak és lehetőségeinek megfelelő területfejlődés útján induljon el és elkerülje a gyengeségeiből, hátrányaiból, valamint a magyar gazdaság általános helyzetéből adódó veszélyeket. Ha a régió marketingjét elvállalják önkormányzati és civil vezetői, s ha a lakosság is felismeri ennek jelentőségét, akkor megvan az esélye a Galyaságnak a túlélésre és a népességmegtartó erejének a visszaszerzésére. Ha nem, akkor a jelenlegi, kilátástalanságot ígérő tendencia folytatódik a Galyaságban, s talán elvehető a régió addig, amíg a távolabbi jövőben az ország uniós csatlakozása folytán életben maradásához vagy feltámasztásához segítyeket kap...

Az eddigiekben említett és – természetesen – bármilyen más lehetőségek megvalósításával kapcsolatos feladatokat a település-szövetség kibővítésével, az önkormányzatoknak a Galyasági település-szövetségbe való erősebb integrálódásával, a szlovákiai oldal erőteljes bevonásával célszerű elkezdni. Természetesen nem csak a könyvben említett 18 magyar és 6 szlovákiai település csatlakozhat a szövetséghez. A szlovákiai kapcsolat már csak az uniós pályázatok miatt is stratégiaileg igen kívánatos lenne, hiszen a nemzetközi, határmenti projektek nagyobb valószínűséggel kapnak uniós támogatást. A legfontosabb: tudatosítani a galyasági lakosságban, hogy kik ők, hová tartoznak, milyen környezeti értékeik vannak, ezeket milyen veszélyek fenyegetik. Az identitástudat, a környezeti tudat és a lokálpatriotizmus megerősítése után közös rendezvények, közös pályázatok, közös marketingmunka szükséges ahhoz, hogy a cél – a régióba történő tőkebeáramlás, a munkahelyek létrejötte és a járulékos idegenforgalmi ágazatokhoz kapcsolódó szolgáltatások megjelenése – ne csak álom legyen.

Az üdülőfalu jövője: hagyományos (követendő) és újszerű (kerülendő) stílusban felújított házak Tornakápolnán (fent). Összeomlott régi galyasági ház (lent).

A Galyaság falvai közül a szlovákiaiak azok, amelyekben a háztáji művelés és az állattartás még nagyobb jelentőségű, mint a magyar oldalon. A falusi turizmusnak – ha erre Szlovákiában volna kereslet – itt lennének a legjobb adottságai a túlságosan „modernizálódott” Hosszúszó és a városiasodó Pelsőc kivételével, hiszen pl. az esztelente hazahajtott csorda 20-30 évvel ezelőtti emlékeket ébreszt a magyarországi látogatókban. A tehenek hazatérése Kecsön (fent) és a szintén jelentős tehenészettel rendelkező Pelsőcardó látképe (lent).

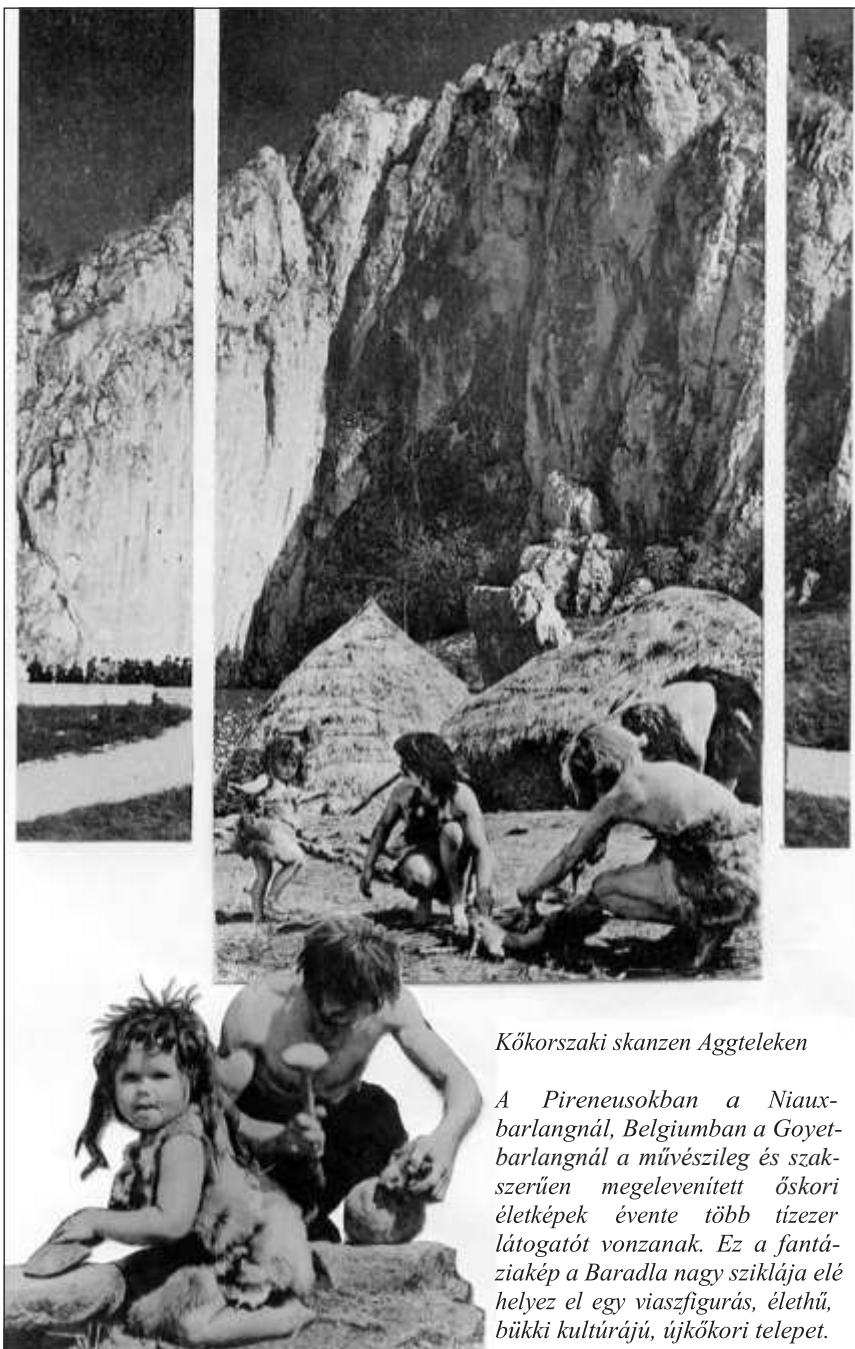
Galyasági értelemben „modernebb”, de a népi építés jegyeit még magukon viselő lakóházak Kánón (fent) és a szlovákiai Kecsón (lent). A még itt lakó népesség számára talán reménysugár lehet az is, hogy a helyi hagyományokra alapozható biokertészet, biogyümölcs-termesztés, méhészet, állattartás elvileg megnyithat egy-két távolabbi (elsősorban kassai és talán miskolci) posztfordista piacot, ahol a vegyszer nélküli zöldség és gyümölcs, a kecsketej, az aszalt gyümölcs és gomba, a házi szilvapálinka, lekvár és méz, a juhsajt, a mézeskalács már újra keresett áru.

A Központi-Galyaság titka

A teresztenyei Kinizsi-forrásbarlang bejárata. A Galya-fennsík alatt egy hatalmas, ez idáig feltárhatatlannak bizonyult barlangrendszer húzódik, melynek létét vízfestésekkel igazolták (Balázs D. 1960). Összeköttetésben áll a Vizesi-, a Keserű-tói-, Mátyás-kúti- és a Veszett árpás-víznyelőkkel. Ennek a barlangnak a kutatása vezetett a szomszédos Égerszög külterületén a Szabadság-barlang felfedezéséhez. A Központi-Galyaság nagy barlangjából kifolyó patak egykor malmot hajtott Tereztenyén.

Kőkorszaki skanzen Aggteleken

A Pireneusokban a Niaux-barlangnál, Belgiumban a Goytá-barlangnál a művészileg és szakszerűen megelevenített őskori életképek évente több tízezer látogatót vonzanak. Ez a fantáziakép a Baradla nagy sziklája elé helyez el egy viaszfigurás, élethű, bükki kultúrájú, újkőkori telepét.

Barlangvasút (Szenes Róbert fantázia rajza)

1968-ban a Budapesti Műszaki Egyetem három végzős hallgatója (Fekete József, Kerekes Kálmán, Ozorák Ottó) diplomatervként elkészítette az aggteleki barlangvasút tervét. A 2500 méter hosszú nyomvonal a Vörös-tői bejáratától az aggteleki bajárat közelében lévő Vaskapuig 44 hídon át, 9 m-es szintkülönbséggel kanyarog. Az elektromos meghajtású mozdonyra szerelt reflektorral világítják meg a cseppkőképződményeket. A terv részben tőkehiány, részben a természetvédelem ellenállásán hiúsult meg. A Baradlához mérhető barlangok közül a legközelebbiben, a szintén világhírű Postojnai-barlangban is működik ilyen vasút.

Településirányítói vélemények, programnyilatkozatok a jövőről

A Szerző kérésére a – szerinte – galyaságinak tekinthető települések irányítói közül többen is küldtek programnyilatkozatot településük jövőjét illetően. Ezek beérkezési sorrendben szerepelnek:

Kecső (Kečovo)

„Mint Kecső község polgármestere, hivatalomat ez év január 15-től töltöm be. Községünknek 451 lakosa van. Ez a létszám, sajnos, népességünk csökkenését bizonyítja. A közelmúltban még 500 lelken túl számláltak falunkban. Választási ígéretemhez tartozik két fontos dolog, ami elősegítheti községünk fejlődését.

A **villanyhálózat** átépítése, megerősítése. Falunkba 1959-ben vezették be a villanyt és azóta semmilyen munkát nem végeztek a vezetéken. A kassai villamosművektől ígéretet kaptunk, hogy két-három éven belül átépítik, megerősítik villanyhálózatunkat. Így lehetőség fog nyílni, hogy egyes házakban villanyáram segítségével fűtsenek. Mivel községünk határa Szlovákia védett területeihez tartozik, így jobban tudnánk védeni érdeinket a kipusztulástól.

A gázművek poprádi igazgatósága ez idáig elutasító álláspontra helyezkedett falunk **gázbevezetési** kérvényével kapcsolatban. Mivel községünk és határa a Domica-i-barlang környékével a Világörökség részévé vált és felsőbb szerveink nemzeti parkká akarják nyilvánítani a határ szélén fekvő védett területet, reméljük, hogy a közeljövőben a gázművek igazgatósága is változtatni fog álláspontján.

A képviselő-testülettel karöltve szeretnénk még további lépéseket tenni a **falusi turizmus** fellendítése érdekében is. Jelenleg falunkban csak egy családi ház van átalakítva turisták befogadására. Ha lehetséges, szeretnénk ezt kibővíteni.

Községünkben nincs kiépítve a **csatornahálózat**. Ennek a megvalósítására nagyon csekély esélyt látunk, tekintettel a nagyon köves, dimbes-dombos területünkre. Terveink között szerepel még egy egyszerű halottas ház felépítése is. Reméljük, hogy még a tél beállta előtt a megkezdett korcsolyapályánkat be tudjuk fejezni.

Mindezek elérése nagyon sokban függ Szlovákia politikai, gazdasági stabilizálásától és a községnek nyújtott **állami támogatástól**.” 1999 augusztus 25.

Jozef Garaj polgármester

Aggtelek

„ ... A két világháború közötti időszak nem hozott fejlődést Aggtelek életében. A nehéz gazdasági helyzet, a fiatalok elvándorlása következtében a népesség sem növekedett. A község gyenge termőföldje végig Aggtelek történelme folyamán inkább a hegyi állattenyésztés, mészégetés és a szövő-fonó háziipar fejlődését segítette elő. A község életében nagyobb változás az 50-es években a településhez közel eső szénbányák megnyitásával és a különféle ipari üzemek telepítése után következett be. A mezőgazdaságban változás nem történt, mert Aggteleken továbbra is egyéni gazdálkodás folyt, annak ellenére, hogy két esetben is szövetkezetet szerveztek, de ezek életképtelennek bizonyultak. Jelenleg a lakosság nagy része az iparban, az idegenforgalmi és vendéglátóipari munkahelyek alkalmazásában találja meg a számítását.

Aggtelek különleges adottsága, földrajzi helyzete következtében kiemelkedik a vele hasonló lélekszámú kis települések közül. Az egymással vetekedő, s a világon csak nagyon kevés helyen előforduló felszíni és a földalatti ritkaságok találkozásainak egyik helye Aggtelek.

A község infrastruktúrája a mai követelményeknek megfelelően van kiépítve (szennyvíz, gáz, telefon stb.). A szlovák – magyar határon nemzetközi átkelő van, amely május 1-től szeptember 30-ig 8-tól 20 óráig, október 1-től április 30-ig 8-tól 16 óráig tart nyitva.

A Baradla-barlang 1995 december 6-tól a **Világörökség** részévé lett nyilvánítva és remélhetőleg ez a község fejlődésére is pozitív hatással lesz majd, amely a helyben töltött napok számának növekedését eredményezi majd. Aggtelek területén a különböző igényeknek és fizetőképességnek megfelelően jelenleg 310 szálláshely van, amelyhez még hozzá lehet számítani a 200 férőhelyes kempinget is. **A helyi önkormányzat és az Aggteleki Nemzeti Park vezetői is a turizmus fejlődésében látnak nagy lehetőséget a település jövőjét illetően.**

Azon vagyunk, hogy a hagyományos gazdálkodás mellett egyre nagyobb teret nyerjen a **biogazdálkodás**. A környéken megtalálható nagyszámú **gyógynövények** begyűjtését és felvásárlását a lakosság életszínvonalának emelése érdekében is elő kell segítenünk a turizmusból származó bevételek mellett úgy, hogy a természeti értékek ne károsodjanak.

Többféle elképzelésünk van, de mivel ezek még nincsenek eléggé kidolgozva és az anyagi háttérük sem biztosított még, így azokról most még nem tudok konkrétan nyilatkozni, de ezek is elsősorban a turizmus és a környezetre nem káros **kézműipar fejlesztésére** irányulnak.”

1999 szeptember 23.

Éles Miklós polgármester

Kánó

„Kánó község 240 lakosú település a történelmi Gömör vármegyében. Erre vezetett egykor a legrövidebb útvonal Gömör felől az ország belsejébe. A török időkben elpusztult templom helyén a XVIII. század elején építettek újat a reformátusok. Teme-tőjében jellegzetes, faragott fejfák érdemelnek figyelmet. Kánót a 60-as években a kihalásra ítélt falvak között tartották számon, lakossága folyamatosan csökkent.

Szerencsére ez a folyamat megállt, a lélekszám lassú emelkedés után stabilizálódott, s az utóbbi években látványosan fejlődött a település: ma a vidék egyik leg-szebb, leggondozottabb és lakóinak a legnagyobb kényelmet nyújtó községe. A kör-nyező erdők kiváló gombázó helyként ismertek.

A település jövőjét borúsnak látom, mivel a fiatalok nagy része elvándorol. Munkalehetőség Kánón nincs, a szomszédos községben lévő bánya, ahol az aktív korú lakosság jelentős részét foglalkoztatták, bezárt.

A település népességmegtartó erejének megerősítése érdekében az önkor-mánynak kevés lehetősége van. A fiatal családok első lakáshoz jutását tudja támo-gatni, valamint a családoknak évenként beiskolázási támogatást nyújt iskolakezde-skor, ami érinti mind az általános-, mind a középiskolásokat.

A jelenlegi helyzeten az önkormányzat nem tud változtatni, mivel anyagi le-hetősége nincs rá. Változást jelentene, ha a környéken, például Rudabányán a **bányá-szat** újra beindulna, vagy pedig **ipar** létesülne, ami **munkalehetőséget** jelentene a környék lakosságának. A községben működő vállalkozók a lakossági igényeket ki-elégítik.

Az önkormányzat lehetőségeihez mérten igyekszik az **infrastruktúráját** fej-leszteni. Jelenleg a **szennyvízcsatorna**-hálózat kiépítése megtörtént, az üzembe he-lyezés a legfontosabb feladat. A tervek között szerepel a **gázhálózat** kiépítése a köz-ségben.” 1999 szeptember 23.

Kovács István polgármester

Pelsőc (Plešivec)

„Az évszázadok során a hadak útjában elterülő község rengeteget szenvedett és ez kihatással volt jelenlegi helyzetére is. 1328-ban városi rangot, 1788-ban országos és hetivásár jogot nyert. Pelsőcön épült fel 1716-ban Gömör megye megyeháza. 1883-ban településünkötl Rimaszombat nyerte el a megyeszékhelyi kiváltságot. A polgárosodás és iparosodás időszakában Pelsőc vasúti csomóponttá vált és sorra épültek határában a helyi adottságokat kihasználó ipari létesítmények. Trianon után határmenti övezetben, az új állam keretén belül másodlagos figyelmet sem érdemlő, egykor jelentős ipari tevékenységet űző település fejlődése megakadt. A gazdag és mozgalmas történelmi múlt ellenére Pelsőc mindvégig megtartotta mezővárosi jellegét.

Az 1989-es rendszerváltás óta a község még kiszolgáltatottabb helyzetbe került, munkahelyek, üzemek leépítése és bezárása miatt 30% fölé emelkedett a munkanélküliség. A 2433 főt számláló lakosság majd 59%-a magyar nemzetiségű. A lakosok egy része a vasútnál, a földműves szövetkezetben, szolgáltatásokban és a hajdani Első Magyar Papíripari Rt. helyére épült Mölnlycke nemzetközi papíripari konzern gömörhorkai üzemében talál megélhetést.

A gondok és a pénztelenség megoldására a jövőben a következő lehetőségeket tartjuk megvalósíthatónak a település fejlődése szempontjából. A természeti szépségekben is gazdag Pelsőc és környéke számos **ipartörténeti emléknek** ad otthont. Ezek megóvása és felújítása kedvező alapot adhat a **turizmus** fejlődésének. Emellett a Pelsőci- és Szilicei-fennsík természeti szépségeinek ez idáig kevésbé ismertett részei érdeklődést kelthetnek a nyugat-európai turisták körében is. Megoldást jelenthet a nálunk még csak gyerekcipőben járó **falusi turizmus** felfedeztetése és beindítása. Ezzel együtt megnyílhat a **határmenti községek** szorosabb körű **együttműködése**. Pelsőc előnyös, központi közlekedési helyzete miatt betölthetné a határon túli Galyaság központi szerepét, helyet adva ezzel a volt Gömör-Kishont vármegyét felölelő területek széleskörű kapcsolatainak.

A mai kedvezőtlen helyzetet csak célirányos, hosszú távú, apró lépésekkel lehet visszafordítani. Fontos a **község arculatának megváltoztatása**, gondolva ezzel a lakóházak és középületek fokozatos színteremtésére, felújítására. Nem kis feladat az elmúlt időszakban bezárt, vagy megszüntetett **ipari** létesítmények életképes részeinek **újraindítása**.

Fontos a község és környéke **természeti szépségeinek, történelmi hagyományainak feltárása, megőrzése és népszerűsítése**: a Domicai-Aggtleki-barlang, a Szilicei-jégbarlang, a Gombaszögicseppkőbarlang, a Nagy-hegyi vízgyűjtő, a környékbeli hámorok, a pelsőci református templom, a volt Vármegyeháza, a hajdani pelsőci vár bemutatása különböző ismeretterjesztő kiadványokban.

Jelentős lenne a **falunapok** évenkénti rendezése júniusban. Nagy hiánynak tűnik egy regionális jellegű **tájház**, falumúzeum. Megteremtése színes képet adhat a környék palócságának népművészetéről, szokásairól, hagyományairól. Mindez a jövő feladata és remélhetőleg a mostanában kezdeményező lakosok egy részének közreműködésével megvalósítható.

Meg szeretnénk teremteni ill. bővíteni a határon inneni és határon túli településekkel a regionális jellegű kapcsolatokat különböző **közös rendezvények, gazdasági jellegű együttműködések** keretén belül. Nagyobb részt kell vállalni az egységesülő **Európai Unió kínálta fejlesztési programok** megvalósításában. Támogatni fogunk mindennemű **helyi kezdeményezést** a helyi mesterségek, foglalatosságok felújításában és az agroturisztika népszerűsítésében. Tevékenyebben kell bekapcsolódnunk a turisztikai **információs hálózatok** által nyújtott lehetőségek kiaknázásába.”
1999. szeptember 23.

Ing. Ronec Juraj
polgármester

Pelsőc (Plešivec). Az egyetlen városias központtal rendelkező galyasági település főtere. Pelsőc a térben kiterjesztett galyasági „Euro-régió” központi szerepkörrel rendelkező települése lehetne: a vele átellenesen, a Galyaság keleti szélén elhelyezkedő Perkupával együtt egy „Euro” kistérség-menedzseri irodának adhatna otthont. Az Európai Unió strukturális, területfejlesztési alapjaira való pályázati rendszerben kifejezett „előnynek” számít a határon átnyúló térségi együttműködésre való hajlam, a gazdaságilag periférikus és a határmenti helyzet. Ez a szlovák – magyar Galyaság viszonylatában adott – Pelsőcön és Perkupán (a Galyasági Település-szövetség székhelyén) múlik elsősorban, hogy lesz-e valaha Galyaság Euro Régió ...

Hosszúszó (Dlhá Ves)

„Községünknek jelenleg 666 lakosa és 200 lakóháza van. A helyi képviselő-testület 11 tagú. A polgármester főállású és egy adminisztratív, irodai alkalmazott dolgozik

a községi hivatalban. Az érvényben lévő törvények értelmében végezzük az önkormányzati tevékenységet.

A község vállalkozási tevékenységet is folytat: szennyvízderítők kiürítését, fuvarozást, mezőgazdasági munkákat.

Községünkben a mezőgazdasági szövetkezet felszámolás alatt van. A mezőgazdasági területet Ferdinánd Zoltán mérnök magánvállalkozó műveli meg, aki állattenyésztéssel is foglalkozik. Jelenleg 17 alkalmazottja van. Tervei, célkitűzései a jövőre nézve biztatóak: **vidéki turizmus, agroturisztika**. Továbbá helyi lakosok vállalkozásában vannak élelmiszerüzletek: Micsinszky Sándor, Kankula Zoltán és Ferdinánd János a tulajdonosok. Van két vendéglőnk is, Kankula Zoltán, Flander Emília és Polic Éva vezetésével. Lőrincz Valéria pedig egy kis illatszertüzletet vezet. Községünkben működik egy cirokseprő gyártó üzem Metex – Gemini néven. A tulajdonosok Flander Zoltán mérnök és Lőrincz Tibor. Vállalkozásuk eredményes és hosszú távúnak tűnik. Az ő tulajdonukban van a kecsői varroda üzem is. A cirokseprő gyártó üzemből összesen 34 alkalmazott dolgozik. A Kaiser osztrák cég tulajdonosa építkezési anyagok gyártásával foglalkozik a községben. Ezen **vállalkozókkal az együttműködés** megfelelő szinten van, amennyire tehetjük, segítjük munkájukat, hisz több lakos alkalmazását biztosítják és segítik a községet a mindennapi élet egyes területein.

A **vezetékes gázhálózat** kiépítése az önkormányzat legfontosabb feladatai közé tartozik. 1998 decemberétől érvényes építési engedélye van a falunak a gáz bevezetésére. A Szlovák Gázművek poprádi üzemének ez év áprilisában kellett volna elkezdenie a munkát. Sajnos pénzhány miatt ez még nem kezdődött meg. A község anyagi helyzete miatt önerőből ezt az építkezést nem tudja fedezni, csak állami támogatással, esetleg alapítványi pénzekből. Mivel községünk a híres-nevezetes Domicai-barlang közvetlen közelében fekszik, bízunk abban, hogy természetvédelmi okokból megkapjuk e támogatást. A tűzifa kivágás ugyanis elpusztítja a környék erdeit.

1990-ben volt átépítve a villanyhálózat. A lakások több villanyfogyasztású cikkkel vannak felszerelve, s számuk egyre növekszik. A községben lévő áramfejlesztők, trafók száma kevés az igényelt árammennyiség biztosításához. 1999 október elején kezdődik egy ilyen új állomás felépítése. Ez lehetővé teszi a **villanyfűtés bevezetését** több családi házba, ahol ezt már régóta igénylik. 1964-től működik a vezetékes vízhálózat. Feltétlenül szükséges foglalkozni a jövőben a **csatornahálózattal** is.

Szép kultúrházunk van, 1972-ben adták át, s azóta rendeltetészerűen szolgál. Beterveztük a **színpad felújítását**, világítás, hangtechnika stb. Szeretnénk létesíteni egy **falumúzeumot** is. A falusi park mellett egy **játszóter** van, ami télen **jégpálya** is egyben. Ennek a javítása, kiépítése is megvalósításra vár. A gázbevezetés után szükségesnek tartjuk az út menti **vízlevezető árkok javítását** és a községi **utak felújítását**. A község fő útján néhány rossz, romos állapotban lévő gazdátlan ház található. Ezeket szeretnénk rendbe hozni ill. lebontani.

Mivel a Domicai nem fogad turistákat, éjszakai **szállásra** igény mutatkozik, főleg a nyári időszakban. A lehetőség kevés, de a jövőben ezen a téren is szeretnénk előrelépni.

Gazdag kulturális és sportéletet él a falu. Van jól működő énekkarunk, modern, népi és majorette táncsoportunk. A járási bajnokság első osztályában sikeresen

szerepel futbalcsapatunk, de van ifjúsági és öregfiúk csapatunk is. A közelmúltban alakult meg az asztalitenisz ifjúsági csapat.

Felsőtelekes község előljáróival tárgyalunk **testvér-falu-kapcsolat kialakításáról.**”

1999 szeptember 30.

Kankula Éva polgármester

Hosszúszó. A szlovákiai galyasági települések közül Dlhá Ves, az egykori Gömör-hosszúszó az, ahol a 1970-es években – hála a hosszúszói határban található Dómica-barlang akkoriban fellendülő idegenforgalmának és a kedvezőbb mezőgazdasági területen működő nagyüzemnek – aránylag a legmagasabb volt az életszínvonal. Ez még ma is látszik az épületek állagán és az újabb házak nagy számán.

Szőlősardó

„Szőlősardó még Borsod megyei viszonylatban is a legelmaradottabb falvak közé tartozik. A lakosság elöregedett és létszáma sajnos egyre inkább csökken. A még keresőképes lakosság naponta 30-40 km-t kénytelen utazni munkahelyére.

A faluban oktatási intézmény már több mint 20 éve nem működik, így a gyermekek kénytelenek a 8 km-re lévő Perkupába járni óvodába és iskolába.

Fejlesztési elképzeléseink között szerepel többek között a folyamatban lévő **szennyvízcsatorna-hálózat** beruházás befejezése, melyhez támogatást kértünk és

kaptunk – pályázatok útján – a Vízügyi Alaptól, a Környezetvédelmi Alaptól, a Területkegyenlítést Szolgáló Alaptól, valamint céltámogatásként a központi költségvetésből.

A lakosság életkörülményeinek javítására 1999-ben pályázatot nyújtottunk be a **falugondnoki rendszer bevezetésére**. Sajnos kérelmünket elutasították, de a következő évben újra megpróbáljuk, mert 1 fő részére – falugondnokként – munkalehetőséget tudnánk biztosítani.

1996-tól folyamatban van a 8 községet érintő **vezetőkes gázberuházás**. A műszaki tervhez szükséges engedély azonban még mindig hiányzik. Szeretnénk ezt a beruházást elkezdni, ha az engedélyt megkapjuk.

A fiatalok részére szeretnénk kialakítani **klubhelyiséget**, ahol a kulturált szórakozás biztosítva lenne számukra. Megoldódna **könyvtárhelyiség** is, mivel jelenleg a Kultúrház egyik öltözőjében vannak a könyvek elhelyezve.

Elképzeléseink között szerepel a községi **belvízelvezető árok rendbetétele**, folyamatos tisztántartása, valamint a közterületek virágokkal, örökzöldekkel való parkosítása.

Az Önkormányzat képviselő-testülete megvásárolta az ún. „pásztorházat”, melyet felújítás után **turistaházként** szeretnénk üzemeltetni.

Foglalkozni kell a testületnek az **új temető kialakításával**, a temetőhöz vezető **út kiépítésével**, a meglévő ravatolóhoz pedig egy előtető megépítésével is.

Ugyancsak pályázatot nyújtottunk be **kisgépsor megvásárlására**, amivel az elöregedett lakosság földtulajdonának művelését, az ehhez kapcsolódó szállítási igények kielégítését, valamint egyéb kommunális szolgáltatást tudnánk biztosítani.

A **falusi turizmus** fellendítését, ill. a falusi turizmussal foglalkozók segítségét is fontosnak tartjuk. A turizmus csekély jövedelemkiegészítést biztosítana az itt lakó embereknek. Ennek érdekében a község eladó lakásait folyamatosan nyilvántartjuk.

2000 augusztusában **Falunap** megrendezését tervezzük az új évezred köszöntésére.

Az elképzelések, tervek csak pályázat benyújtásával ill. elnyerésével valósíthatók meg, mert az Önkormányzat saját bevétele elenyésző, így egy-egy beruházáshoz anyagi fedezetet önerőből nem képes biztosítani. A lakosság összetételének megfelelő központi támogatás ehhez kevés.”

1999 október 1.

Vidó-Ritó László polgármester

Borzova (Silická Brezová)

„Borzova lakosainak száma mindössze 190 fő. Egy 1399-es dokumentum alapján 1999-ben alapításának éppen 600. évfordulójára emlékeztünk. Ez kitűnő alkalom a múltba tekintésre és a falu jövőbeni sorsáról való elgondolkozásra.

A jelenlegi helyzet nem éppen kecsegtető. A falunak már nagyon régen nincsen óvodája, iskolája, kevés a fiatal. A lakosság zöme nyugdíjas. A 70-es évek területfejlesztési politikájának köszönhetően – amikor a kisfalvak leépítése volt a cél – a fiatalok nagy része elköltözött. A szociális helyzet 1989 után nagyon leromlott, a földműves szövetkezet és a környékbeli munkalehetőségek megszűnésével megnőtt a munkanélküliek száma. Az egyre nehezebb gazdasági helyzet és az égisz szökő árak (különösen lakásárak) miatt viszont több fiatal család megmaradt szülőfalujában. Komoly problémát jelent a munkanélküliség. Mivel Borzova a Szlovák-karszt Tájvédelmi Körzet területén fekszik, amelyet az UNESCO természeti örökséggé nyilvánított, a szigorú környezetvédelmi előírások miatt nincs rá esély, hogy bármilyen termelő üzem létesüljön itt. Valamikor a lakosság többnyire állattenyésztésből élt, ezen kívül szén- és mészetéssel foglalkoztak. Mezőgazdasággal csak az alapvető szükségleteiket fedezték, mivel a földművelésnek a terméketlen, köves határ nem kedvez. Megélni tehát nem lehetett belőle.

Szlovákia kedvezőtlen gazdasági helyzete nagyban befolyásolja az önkormányzatok működését is. A községháza nagyon szerény évi költségvetésből gazdálkodik, főképpen állami támogatásból, mivel az adókból befolyó összeg minimális. Ennek ellenére a falu polgármestere és az önkormányzati testület tudatosította, hogy a településünk csak úgy tudja visszanyerni ill. megerősíteni népességmegtartó erejét, ha lépést tart korunk alapvető követelményeivel és megteremti a lehetőségeket és feltételeket ahhoz, hogy az információ-technológia és a létező kultúra közötti rés ne tegye áthidalhatatlan szakadékká szélesedve reménytelenné az itt élő emberek felzárkózását. A községnek a villanyon kívül saját vízvezetéke van és nagy előrelépést jelentett, amikor immár 3 éve megoldottuk a falu **gázellátását** is. Tervbe van véve a **csatornahálózat és a szennyvíztisztító létrehozása**, amelynek megvalósítása egyelőre anyagi akadályokba ütközik.

Tisztában vagyunk vele, hogy **csak önerőnkől**, belülről jövő kezdeményezés útján **és a vidék adottságait kihasználva** tudjuk a jelenlegi helyzetet megváltoztatni. Borzova gyönyörű – erdőkkel, hegyekkel, barlangokkal körülvett – környezetben fekszik. A község fejlődésének egyetlen lehetősége a **falusi turizmus és faluépítési program együttes megvalósítása**. Az itteni emberek mindig is ragaszkodtak hagyományaik és népszokásaik megőrzéséhez. Mivel a falu messze esik más településektől, kialakult egy zárt faluközösség, mely messze földön híres, **sajátos népi kultúrával** rendelkezik. Élő példa erre a mai napig is működő **hagyományörző néptánc csoport**, akik **Borzova hírnevét távoli vidékekre is elviszik**. Ezeknek az értékeknek a megőrzése **nagyon fontos** és idevonhatja a turisták figyelmét.

Célkitűzéseink közé tartozik a **közéleti aktivitás** és a **helyi kulturális élet serkentése** is. Az idén harmadszor került megrendezésre a **„Borzovai kézműves – honismereti tábor”**, amit egyre nagyobb érdeklődés kísér, és egyre közkedveltebb a környékbeli fiatalok körében. Célja a gyerekek és fiatalok szabadidejének hasznos eltöltése, szerepe köz-

ségfejlesztő és községformáló. Talán az itt nyaraló gyerekek úgy megszeretik ezt a falut, hogy egyszer majd visszatérnek ide lakni a nagyszülők házába. Terveink között szerepel a református egyház tulajdonában lévő egykori iskola és tanítólakás felújítása, amely **közösségi házként** működne. Nyáron otthont adna az itt megrendezendő táboroknak, az év más szakaszaiban különböző szemináriumok, konferenciák, iskolai kirándulások (erdei iskola), gyülekezeti alkalmak, közösségi rendezvények színhelyéül szolgálna. Azon kívül helyet kapna itt egy **teleház** bázisán működő **kisközösségi információs szolgáltató központ**, ami a helyi közösséget szolgálná modern kommunikációs technikájával.

Ahhoz, hogy meg tudjuk valósítani kitűzött terveinket, és hogy Borzova újra élet- és fejlődőképesse váljon, feltétlenül szükség lenne **a község fejlesztési elképzeléseinek és jövőképeinek részletes kidolgozására**. Fontos, hogy **felvegyük a kapcsolatot a hozzánk hasonló** cipőben járó **településekkel**, és velük együttműködve oldjuk meg a problémákat. Szükség lenne egy, a **helyi közösség érdekvédelmét szolgáló civil szervezetre**, melynek meghatározó szerepe lenne a helyi társadalmi, gazdasági, kulturális életben és szorosan együttműködné a helyi önkormányzattal.

Röviden ennyit a falu helyzetének elemzéséről és a jövőt illető terveinkről. Megvalósításuk a lehetőségektől függ, de nem utolsó sorban a képviselő-testület és a falu vezető embereinek hozzáállásától. Mottónk a Veress Pétertől vett idézet: „Ide kell hozni a nagyvilágot, ide kell hozni mindent, ami szép, ami jó, ami nemes és amit érdemes.” 1999. október 21.

Ferencz Anikó képviselő
(Farkas Elemér polgármester nevében)

Szin

„Szin község az Aggteleki Nemzeti Park szomszédságában, a 2603-as közlekedési útvonal két oldalán helyezkedik el. Közeliében halad a 27-es főközlekedési út. Külterületi lakott helyei: Alsómalom, Felsőmalom, Szelcepuszta. A község lakosainak száma 784 fő.

Az Árpád-házi királyok uralkodása idején a tornai királyi erdőuralomhoz tartozott. Nevét a középkori okiratokon hol Szinnekn, hol Szénnekn írták. A lakosság egyik fő jövedelmi forrása a bortermelés volt. A község, településcsoportján (Szinpetri, Tornakápolna) belül, ma is központi szerepet tölt be, vagyis igazgatási, oktatási, egészségügyi funkciót lát el. A regionális és tájrendezési terv, a Nemzeti Park közelsége, a szelcepusztai turisztikai bázis, az egyéb természeti adottságok központi szerepkört határoznak meg a községnek, az üdülőfalu-jelleg hangsúlyozása mellett. A község belterületét körbeveszik az Aggteleki-hegység karsztos vonulatai, hol igen kedvező a természetjárási és kirándulási lehetőség. Igazgatási területének északi részén halad át az országos kék túra útvonala is.

Hosszabb távon arra törekszünk, hogy a természeti adottságok kihasználásán túl lehetőséget kapjon az **idegenforgalom, turisztika, falusi üdülés, lovaglás, vadászat** stb. és olyan ipartelepítés valósuljon meg, amely a mezőgazdaságon, annak termékein, különösen a **gyógynövénytermesztésen és -gyűjtésen** nyugszik, munkahelyteremtő és lakosságmegetartó erejű. A gyógynövény és az eredi termékek gyűjtésének már régóta hagyománya van Szinben és ennek fejlesztéséhez a lakosság összetétele is kedvező.

A község a legszükségesebb infrastrukturális hálózattal rendelkezik, a belterületi utak 80 %-a portalanított, a gázhálózat a község 80 % -án szintén ki van építve. Szin rendelkezik vezeték ivóvízhálózattal. Jelenleg is folyik Szin – Szinpetri közös beruházásában a vízminőség javítása, az ivóvízhálózat műszaki átadása. A községben a közlekedési út mellett kiépített **kerékpárút** is található. A közeljövőben megvalósítandó feladatok az alábbiak:

- A kommunális szilárd hulladék elhelyezése. Jelenleg a keletkező háztartásihulladék ártalmatlanítása csak részben megoldott – tervezzük az intézményes szemétszállítást, a **hulladék központi lerakóhelyre történő elszállítását**.
- Szennyvízhálózat kiépítése. A szomszédos községekkel közösen tervezzük **egyszennyvíztisztító telep megvalósítását**. Ehhez a szükséges tervek már a rendelkezésünkre állnak.
- A napközi otthonos **óvoda bővítése** folyamatban van.
- A **belvízelvezetést** a belterület egészére meg kell valósítani.
- A **falusi turizmust** fel kell lendíteni.
- A tervezett elképzeléseink **csak központi segítséggel valósulhatnak meg**, a pályázati lehetőségek hatékony kihasználásával.”

1999 november 15.

Ráki József körjegyző

Több mint 100 éves galyasági parasztházak Szinben. Fotó: Bogsán Gyula.

Tornakápolna

„A község az Aggteleki Nemzeti Park területén helyezkedik el. A törzslakossága az ezredfordulóra csaknem teljesen elfogy. Míg 1960-ban Tornakápolna lakossága 133 fő, 1970-ben 117 fő, 1999-ben már csak 15 fő.

A Galyaság szívében a többi településtől eltérően Tornakápolna a hegy tetejére épült. A tengerszint felett közel 350 m magasán fekvő községből csodálatos kilátás nyílik a Nemzeti Park környező magaslataira és a falut övező völgyekre. A község a Szinpetriből kiinduló 26113 sz. úton közelíthető meg.

A megüresedő házakat az ország különböző részeiből idelátogatók vásárolták meg. Vannak tulajdonosok Németországból (3 lakás), Debrecenből (2 lakás), Fehérgyarmatról (1), Diószőlősről (2), Budapestről (3), Szolnokról (1), Szendrőről (2), Arlótról (1), Miskolcra (1), Tiszaújvárosra (1) és Kunhegyesre (1). A megvásárolt házakat legtöbbször üdülőnek használják. Jelenleg 17 építési ill. üdülőtelek van kialakítva. A telkek közművesítve vannak, út, víz, villany van. Az építési telkek nagysága 700-1000 m². Jelenlegi eladási áruk: 200 Ft/m².

A község várható jövőbeni helye, szerepe az alábbiakban fogalmazható meg: Tornakápolna azon falvak közé tartozik, ahol számolni lehet az állandó lakosság megszűnésével, ami egyben a település önállóságának a megszűnését is jelenti. A fejlesztés fő iránya az **üdülés**, az **idegenforgalom** lehet, amit ha valahol, hát itt érdemes lenne kiépíteni.

Az önkormányzat kezdeményezi a község üdülőfaluvá válását, üdülési úti céllá alakítását. Tornakápolna gyönyörű fekvése, a **kirándulási lehetőségek**, természeti adottságai és a **téli sport** megteremtésének kedvező feltételei mind amellettszólnak, hogy ne csak magán-, hanem **vállalati üdülők és kereskedelmi szálláshelyek** is létesüljenek itt.” 1999 november 15.

Ráki József körjegyző

Szinpetri

„Az Aggteleki Nemzeti Park szomszédságában ill. területén fekvő Szinpetri külterülete tipikus karsztvidék sziklás hegyekkel, keskeny völgyekkel, gyenge minőségű talajtakaróval. Ezért jelentős mezőgazdasági művelés nem alakulhatott ki rajta. Szinpetri hírnevét a karsztvidékben rejtőző, ma még jórészt feltáratlan barlangok öregbíthetnék. Számos turistaútvonala van, melyek karbantartása, fejlesztése kívánatos volna.

Szinpetri népessége az 1833. évi 661 főről fokozatosan csökkent az 1999. évi 278 főre. Ez további csökkenést szerencsére nem mutat, mivel a település infrastruktúrája lényegesen javult. 1994-től vezetékes ivóvízhálózat, földgáz, kábel TV, valamint már korábban a 100%-os villanyellátottság áll rendelkezésre. A település Szin körjegyzőséghez tartozik. A lakosság jobb ellátását egy falugondnoki mikrobusz biztosítja.

Szinpetri jövője sajnos nem helyben van, hanem az országos távlati elképzelésekben és a Nemzeti Park kezében van. Nehéz elképzelni, hogy egy Világörökség bejárati kapuja ne legyen fogadóképes, vagy legalább olyan, amely nem taszítja, hanem visszavonza az idelátogatókat.

Az utak mente, az erdők, a rétek és egyáltalán az egész környezet ezt a szomorú állapotot példázza, mutatja. Ezen változtatni a részünkre leosztott **állami költségvetésből** nem tudunk. A mi **lehetőségeink korlátozottak, fejlesztésre nem futja**. Mivel a település területe a Nemzeti Park kezelésében van, elsősorban az ő segítségük és fejlesztő készségük oldhatna a problémákon. Jelenlegi vigaszunk csupán egy-két kívülről érdeklődő ill. kezdeményező tevékenységében van.

A községben jelenleg is működik egy kb. 40 személyes **panzió** (amely sajnos csak alkalmi, mivel a tulajdonosa nem helybéli). Nem túl jól ellátott és a felszereltsége is gyenge. Jelenleg **épülőfélben van egy** másik **panzió**, mely előreláthatólag az előbb említettnél jóval életképesebb és vonzóbb lesz. Az átadása 2000 májusára tehető. Az 5 csillagos panzió 20 szobája 1-2-3 ágyas, fürdőszobás. Tárgyaló- és játéktérrel is el lesz látva. Lovaglási, kocsikázási lehetőség és pisztrángos tó fogja a vendégek pihenését szolgálni. A panzióban lesz egy **működő papírmúzeum, amely élőben mutatja be a papírgyártás folyamatát**, s ebben a látogatók saját kezűleg ajándékba, emlékebe papírt gyártanak, merítenek. A község **idegenforgalmi központja** lehet ez a létesítmény. Reményeink szerint turista-csalogató, de főleg megtartó és itt marasztaló objektum lesz.

A település további fejlődése az állami költségvetés függvénye. Tervezünk 1500 m² út aszfaltozást, 150 m villany- és vízhálózat bővítést is. Ezek csak pályázati ill. állami segítséggel valósulhatnak meg. A pályázatokat elkészítettük, ill. magunk elkészítjük.

Az előzőekben vázolt tervek, elképzelések a település népességmegtartó erejét kívánják segíteni, de sajnos növekedésre ezután sem lehet számítani. Mint már a bevezetőben vázoltam, helyben nincsen munkahely. A környező bányák mind bezártak, a termelőszövetkezet nem fejleszt, a településen ipari fejlesztés nem valószínű, sőt nem lehetséges. **Csak az idegenforgalom és a kertgazdálkodás fenntartására**

és fejlesztésére van módunk. Az arra rászorulók, ill. igénylők részére 4-500 m² földterületet biztosítunk, valamint lehetőség szerint e területre burgonya és kerti vetőmagot juttatunk kedvezményes áron.

Említésre érdemes, hogy jelenleg épül 5 szociálpolitikailag támogatott lakás, melyeket terv szerint 2000 májusban kell átadni. Népesítőhatásuk nincs, mivel a jelenlegi rossz lakásokat váltják ki. Ezekre további igény lenne, de az Önkormányzat közművesített, beépíthető telket pénzügyi hiány miatt nem tud biztosítani.”

1999 november 17.

Ráki József körjegyző

Méhészkedés, az egyik felújítható, tradicionális tevékenység Szinpetriben (lent) és elhanyagolt méhészház Szinben (jobbra). Fotó: Bogsán Gyula.

Szögliget

„... Községünk gyönyörű természeti adottságaihoz, a környezet érintetlenségéhez sajnos nagyon rossz gazdasági körülmények társulnak. A gyenge minőségű termőföldek nem segítik elő a mezőgazdasági vállalkozások fellendülését, a növénytermesztés tényeresét. A térség szénbányáinak bezárása, létszámcsökkentési lépéseik tovább növelték az egyébként is nagy munkanélküliségi rátát. A munkaképes korú lakosság nagy hányada munkanélküli, a dolgozók pedig nagy távolságokra kénytelenek bejárni. A fenti okok miatta a fiatalok többsége elvándorol, nagy a városok elszívó ereje, ugyanakkor a gyermekszületések száma évről-évre csökken. Ezen tényezők miatt a község lakossága egyre csökken és öregszik.

Szögliget különleges természeti adottságai révén kiemelkedik a hasonló lélekszámú kis települések közül. Ezekre a környezeti, természeti kvalitásokra építve szerintem a jövő az utóbbi időben egyre divatosabbá váló **falusi turizmus, ökoturizmus lehetőségeinek a kihasználásában** van.

A turizmus fellendítéséhez azonban szükség volna a **megfelelően kiépített infrastruktúrára**, amely ahhoz is nélkülözhetetlen, hogy Szögliget lakóinak komfortérzetét növelhessük. Megvalósítottuk a községi **gázberuházást, vízberuházást**. A **telefonhálózat** bárki számára elérhető közelségbe került. Folyamatosan épülnek a község burkolt **útjai**, közterületei és tervbe van véve a felszíni **csapadék- és belvízelvezető csatornahálózat**, valamint a **szennyvíz-csatorna és a szennyvíztisztító mű** beruházás megvalósítása is. ...”

1999 november 29.

Török Gábor
polgármester

Szögliget határában a szádvári Várhegy.

Perkupa

„Edelénytől 25 km-re északon fekszik a Bódva völgyében. Az Árpád-házi királyok idejében már lakott település. Neve szláv eredetű. 1950-től közös tanácsi székhely község, a rendszerváltást követően körjegyzőségi központ. Közigazgatásilag Dobó-dél és Jósvafő–Aggtelek vasútállomás is Perkupához tartozik.

Korábban nagy létszámmal üzemelő gipszbánya és a termelőszövetkezet adott munkát még a környékbeli embereknek is. Mind a két termelőegység nagy változáson ment keresztül. A bánya megszűnt, területén egy kis létszámú márvány- és műköüzem működik. A termelőszövetkezet átalakult és sok munkahely szűnt meg. A községből, mivel a vasút mellett van, sokan dolgoztak Miskolcon, Sajókeresztúron és a környékbeli bányákban. Az ország iparának közismert helyzete miatt jelentős létszámleépítések történtek, s ez az itt élő embereket is sújtotta. Sokan vannak **munka nélkül**, ami a települést és az itt élő embereket nem kívánt irányban befolyásolja.

Fejlesztéseinket, elképzeléseinket a **pályázatok** benyújtásával ill. elnyerésével és közös összefogással tudtuk megvalósítani. Az önkormányzat lehetőségeihez mérten igyekszik az **infrastruktúrát fejleszteni**. A telefon- és gázhálózat kiépítése már megtörtént. A táj szépségeit kihasználva a település fejlődését nagymértékben elősegíti a **falusi turizmus** beindítása. Térségünknek ismertséget, az itt élő embereknek **jövedelemkiegészítést jelent**. A nevelést, oktatást szolgálja a minden igényt kielőgítő új iskola átadása.

Terveink között szerepel a **szennyvízcsatorna-hálózat kiépítése**, a ravatoló korszerűsítése, átépítése, az **úthálózatunk felújítása**, aszfaltozása, középületeink felújítása. Az elképzelések, tervek **csak pályázatok** benyújtásával ill. **elnyerésével valósíthatók meg. Az önkormányzat önerőből nem képes biztosítani a fedezetet.**” 1999 december 1.

Tóth Lajos polgármester

Felsőtelekes

„A Felsőtelekes Községi Önkormányzat megválasztott képviselő-testületének, Polgármesteri Hivatalának törekvéseit, a helyi lakosság boldogulása, a népességmegtartó képesség újjáélesztése érdekében tett, és tenni kívánt erőfeszítéseit az alábbiakban foglalom össze:

A meglévő Szendrő – Szuhog – Rudabánya **szennyvízelvezető-hálózat**ra való csatlakozás kialakítása túl van a tervezési és részben a kivitelezési szakaszon, a rendszer működésbe vonását egy megoldható technikai probléma késlelteti. Felsőtelekes néhány településsel együtt talán kissé félreeső elhelyezkedése miatt a vezetékes **földgázellátásból** kimaradt. Mára a kiviteli tervek elkészültek, az engedélyezési eljárás befejeződött, és amint a megfelelő anyagi feltételeket elő tudjuk teremteni, elkezdődhet a kivitelezés.

Településünk Önkormányzata megkezdte az átfogó **településszerkezeti terv** elkészítését, amelyben a **helyi építési szabályzat, védetté nyilvánítási** és más rendeletek megalkotása mellett koncepciónálisan **törekszik a helyi gazdálkodás elősegítésére, a kis- és középvállalkozások letelepedésének támogatására**, emberibb környezet kialakítására.

Az Európai Unióhoz csatlakozás feltételeinek megteremtése érdekében megalkult **kistérségi társulások** közül a gömörszőlősi székhelyű Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány által összefogott társuláshoz csatlakoztunk, és a település fellendítése érdekében részt veszünk a SAPARD programok kistérségi megalkotásában is.

Önkormányzatunk igyekszik kihasználni az Aggteleki Nemzeti Park (ANP) közelségét, a helyi természeti adottságok, valamint a település határában fellelt világhírű *Rudapithecus hungaricus* őshominoida lelőhelyéből adódó előnyöket. Tervezzük az ANP területén kialakított **kerékpáros túraútvonal** kibővítését az őshominoida lelőhelyéig. Ez a túraútvonal a községen keresztül futna, pihenési lehetőséget nyújtva a túrázóknak. Tervezzük továbbá a község határában lévő, részben megkutatott melegvízű kútforrás feltárását, lehetőségeinek kiaknázását.

Az Önkormányzat a korábbi években a saját tulajdonú hasznosítatlan területen kb. 70 hektár erdőt telepített, amelynek ápolását **közhasznú munkavégzés** keretében látja el, munkalehetőséget nyújtva ezzel a helyi lakosság számára.

A gazdálkodási nehézségek miatt megszüntetett Tsz telep egyik arra alkalmas épületében 10-30 helyi lakos számára teremtett 1999 december 15. napjától **munkalehetőséget vállalkozó bevonásával** az Önkormányzat, varrodát nyitva. Működik az illetékességi területen egy amerikai–magyar vegyes tulajdonban álló ipari robbanóanyag-előállító üzem, amely további 5-10 helyi lakos számára nyújt megélhetési forrást. Vagyonaival egyebekben szűkösen tud gazdálkodni az Önkormányzat, bérleti díjakkal minimálisan tudja terhelni a helyi vállalkozókat, egyrészt a vállalkozások életben tartása, másrészt a lakosság alacsony terhelhetősége okán kialakult kedvezőtlen piaci feltételek miatt.”

1999 december 16.

Fecske Sándor polgármester

Jósvafő

„A hegyek között meghúzódó, festői fekvésű Jósvafő Magyarország észak-keleti szegletében, a szlovák határszélen, Miskolctól 60 km-re található. A ma 380 lelket számláló község az Aggteleki-karszt közepén, a Jósva-patak völgyében fekszik. Itt torkollik három patak a Jósvába: a Tohonya, a Kecső és a Kajta, amelyek vizét a Jósva a Bódvába szállítja. A község neve már egy 1272. évi oklevélen is szerepel. A település részletesebb leírását 1399 október 24-én kelt Zsigmond-kori oklevélben olvashatjuk. 1399-ben már kőből épült torony nélküli templom is állt Jósvafőn. Ezt erőfal vette körül. A templom belsejét festett fakazettás mennyezet díszítette. A jó akusztikája miatt ma már templomi hangversenyeket is rendeznek benne.

A község korán bekapcsolódott az idegenforgalomba, 1927-28-ban Kaffak Péter mérnök irányításával a Jósvafő feletti Baradla-barlang jósvafői szakaszát os megnyitották. Létrehozták a barlang bejárata előtt a Tengerszem-tavat és a Tengerszem Szállót. A Baradla-barlangot 1995-ben a Világörökség részévé nyilvánították. A barlangot évente mintegy 200 ezer ember keresi fel. Jósvafő község területén még több, jelentősebb barlang is található, így pl. az 1952-ben feltárt Béke-barlang, amelyet gyógyhatású levegője miatt 1969-ben gyógybarlanggá nyilvánítottak.

A település idegenforgalmi vonzereje ellenére a lakosság elöregedése miatt lélekszámban csökken. Az utóbbi évtizedben jelentősnek mondható fejlesztések történtek: pl. **telefon-** és **gáz**hálózat kiépítése, a korszerű **szemétyűjtés**re való átállás, a **szilárd burkolatú utak** bővítése. Felismerve építészeti értékeinket, a Műemlékvédelmi Hivatal Jósvafő régi falurészét a műemléki jelentőségű **védett népi építészeti** területek közé sorolta.

A falusi élet számos emlékét az 1994-ben kialakított **Jósvafői Tájházb**an gyűjtötték össze. **A település jövőjét az idegenforgalomban rejtőző lehetőségek jobb kihasználásában látjuk.**”

2000 január 17.

Garan Béla alpolgármester

Varbóc

„A Perkupától 5 km-re lévő kis község útja a 27-es útról csatlakozik be. A török hódoltság idején a törökök elől menekülve egy tisztáson telepedtek itt le a község első lakói. Akkoriban a környéket még összefüggő, zárt erdőség borította. Az évszázadok óta fennálló községet az utóbbi évek elnéptelenedése nagyon megviselte. Az 1960-as években még önálló általános iskolával rendelkezett. Ma már lakosságának száma alig éri el a 70 főt. A perkupai körzeti általános iskolában a varbóci gyerekek száma 4 fő.

Kihaló félben lévő kis községünk jó irányba indult el. A megüresedett paraszti házakat városi emberek vásárolták meg és hétvégi házként használják azokat. Az itt megtelepedett városi embereket a természet szépsége és a hétvégék pihenésre alkalmas csendje fogta meg. Turista útvonalon 10 km-en belül elérhető Aggtelek és Jós-vafő, valamint az országúton a Rakacai-tó.

Terveink között szerepel a meglévő **infrastruktúra fejlesztése** (víz és villany van), ami a gázprogram beindításával sokat javulhatna. A község lakosai közül egyre többen próbálkoznak a **falusi turizmussal**, ami a kezdeti lépések megtétele után remélhetőleg kiegészítő-jövedelmet jelent majd az előregedett lakosság számára.

A község önkormányzata is ebben az irányban indult el, pályázat útján nyert pénzen felújította a volt pásztorházat, ezzel egy 9 fő számára **üdülésre alkalmas helyet** biztosított. Terveink közt szerepel az Állami Közútkezelő Társasággal karöltve, **a bekötő út rendbetétele** és az Önkormányzat kezelésében lévő **utak felújítása**, ami nagyban elősegíthetné a falusi turizmus fellendülését.” 2000. január 17.

Molnár Lajos
polgármester

*Hagyományos falusi kúria üdülőházként felújítva Varbócon a Borház-tető alatt.
Fotó: Bogsán Gyula.*

Teresztenye

„Teresztenye egy 27 fős pici község a Galyaságban. Északról a Teresztenyei-fennsík védi. Neve ósláv eredetű, jelentése nádas. Először 1272-ben V. István király uralkodásakor említik az ősi iratok. Az 1430-as adóösszeírásakor a Széni család tulajdona volt a helyi két porta. Közel 100 évig lakatlan volt a falu a törökdúlás idején. 1705 táján református magyarokkal települt be. A Galya-erdő déli részén fakadó, igen bővizű karsztforrás látta el a falut vízzel, sőt a XX. század elején a forrásvíz még malmot is hajtott.

Az 1960-as, 1970-es évek alatt a községre az elnéptelenedés és a visszafejlődés volt jellemző. A rendszerváltást követően egy újraéledés figyelhető meg, annak ellenére, hogy az előregedés miatt a lakosság létszáma nagyon erősen csökkent.

Az 1991 és 1999 közötti időszak alatt felújították a község templomát, a régi iskola épületét, a tanítói lakást, amelyben a **községi könyvtár**, az **orvosi rendelő** és az **önkormányzati iroda** kapott helyet. Nem kevés állami támogatással biztosított az egészséges **ivóvíz-ellátás**, a **crossbar telefonrendszer**, a **TV átjátszó erősítő antenna** kiépítése. A **szennyvíz** beruházás is folyamatban van. A támogatási rendszer változása miatt a vezetékes **gázhálózat** csak a tervezés szintjén van már évek óta.

Az elkövetkezendő időszakban fontos feladata lesz az Önkormányzatnak a csatorna- és a gázberuházás befejezése után a községi **utak felújítása**, szilárd burkolattal való ellátása.”

2000 január 17.

Bányainé Odor Katalin polgármester

Silica (Szilice)

„Szilice község a Szilicei-fennsík közepén fekszik. Az először az 1340-es években említett Szilice 546 m tengerszint feletti magasságban található, s lakosainak száma az 1890. évi 1048-hoz, a maximumhoz képest ma, 2000-ben, már csak 612. A lakosságszám változása a következőképpen alakult: 1869: 901 fő, 1880: 917 fő, 1890: 1048 fő, 1910: 993 fő, 1931: 1000 fő, 1940: 962 fő, 1948: 896 fő, 1961: 950 fő, 1970: 851 fő, 1991: 638 fő, 2000: 612 fő. Szilice neve az 1300-as években: Zelize, Zethlyche, az 1400-as években: Zylicza, az 1700-as években: Szilitze, az 1800-as években: Szilicze, végül az 1900-as években: Szilice, ill. szlovákul Silica. A község közigazgatási területe 3457 hektár. 1399-ben a Szilonnaik családé volt, majd a Bebek családé és több más földesúré. 1880-ig Torna vármegyéhez tartozott.

Az első Csehszlovák államban a lakosság nagyobb része mezőgazdasággal, gyümölcsstermesztéssel, valamint állattenyésztéssel foglalkozott. A falu 1938 és 1945 között újra Magyarországhoz tartozott. A helyi EFSZ 1949-ben alakult, s mindmáig növénytermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkozik. Jelenlegi neve: Szilicei Fennsík Szövetkezet. Községünk és az egész fennsík nevezetességei közé tartozik az ún. Brázda (Barazdolás), amely Kelet-Európa legmélyebb aknabarlangja, továbbá a Szilicei-jégbarlang, amely Szlovákiában a legalacsonyabban fekvő jeges barlang. Jól ismert a Gyökér-réti-tó, amely most sajnos apadó félben van, de a természetvédők munkálkodnak a megmentésén. Községünk ékességei közé tartozik a református és a katolikus templom. Szilice a védett karsztos vízgyűjtőn fekszik. Községünkben van központi vízvezeték, amely az 1960-as években épült és éppen ezért már javításra szorul. 1991-ben javították meg a helyi hangosbemdót, 1992-ben felújították a villanyvezetékeket. 1993-ban közös erőből sikerült a ravatolozót megépíteni. 1995-ben a két temetőkert kerítését újítottuk fel, s 1998-ban befejeztük községünkben a gázvezeték kiépítését. A legfájóbb elmaradt beruházások: a **vízvezeték felújítása**, a központi **szennyvízcsatorna** és a **vízisztítómű** megvalósítása, valamint a közutak újra **aszfaltozása**, portalanítása.

Községünk előregedett, mivel 200 lakója nyugdíjas korú. 121 fő munkanélküli, 113 a cigány nemzetiségűek száma. Az aktív munkaképes korú lakosság a gombaszögi mészműben, ill. Rozsnyón, a járási központban dolgozik. Terveznénk a **falusi turizmus** megvalósítását, mivel a fennsíkunkon nagyon sok a szép hely, ami vonzaná a turistákat. Hosszú évek óta a fennsíkon rendezik az **országos tájfutó versenyeket** nemzetközi résztvevőkkel is.”

2000. február 3.

Vojtech Berec polgármester

A programnyilatkozatok legtöbbszörének közös vonása, hogy a településirányítók leginkább kívülről várnak (állami vagy pályázati) segítséget a népességmegtartó képesség javítása ill. újjáélesztése céljából. A népességmegtartó képesség és a helyi gazdasági fellendülés érdekében elsősorban az infrastruktúrát (szennyvízcsatorna kiépítést, gázvezetést, útjavítást stb.) szándékoznak tökéletesíteni, munkahelyeket szándékoznak teremteni és a terület természeti adottságainak megfelelően az idegenforgalomtól várnak csodát. A jelen könyvben felvázolt területfejlesztési koncepció értelmében a térség településeinek irányítói előtt a legfontosabb jövőbeni feladat az, hogy a még megmaradt **helyi lakosság** **vevő legyen saját településére** (megismerje, megszeresse, megvédje azt). Az egyelőre főleg a gyéren folydogáló külső forrásokból kiépülgető infrastruktúra mellett pedig **legyen sajátos arculata* a településeknek**. Ez a feltétele annak, hogy – szinte magától, automatikusan – munkahelyteremtő tőke és az azt mozgásba hozó vállalkozók érkezzenek a térségbe. Ez, az elsősorban marketingtevékenység, mindenesetre könnyebb feladat, mintha az önkormányzat maga próbálna bizonytalan piaci alapokon álló ipari vagy más munkahelyet teremteni. A térségi arculat kialakítása az Európai Unión belül akkor igazán kedvező, ha országhatárok mentén, két oldalon, az országokat mintegy összeöltve, összefűzve alakulnak ki a települések “alulról szerveződő” együttműködései. Az uniós területfejlesztési strukturális alapok is az ilyen kooperációkat részesítik előnyben. A Galyaságnak a szlovákiai galyasági rész jelenti ezt a lehetőséget, amit ilyenformán nagy hiba lenne nem kihasználni úgy a szlovák, mint a magyar oldalon. Ezért a jövőbeni strukturális alapokhoz való hozzáférés reményében **igen kívánatos lenne egy magyar–szlovák galyasági euro-régió megalakítása** – most, 2000-ben, a Millenium évében. Az egész könyv területfejlesztési koncepciója és a Galyaság lehatárolása ezt a célt is szolgálja.

*A települések a mai Magyarországon az egykori gondoskodó, mindenható szocialista állam védőernyője alól egy nagy piacra kerültek. A piacon csak az képes életben maradni és fejlődni, aki tud eladni. Amely településnek **arculata** van, az olyan, mintha hangosan kínálná a portékáját: mije van, az mire jó és mennyibe kerül. Az ilyen település lényegesen kedvezőbb piaci pozícióban van, mint az, amely letakart portékával csendesen üldögél a piac sarkában, azaz nincsen arculata. A települési és/vagy térségi arculat tudományos elnevezése a közgazdaságtudománytól kölcsönzött CI (corporation identity = szervezeti azonosságtudat).

Jegesmedve fogadja a látogatókat a Dobsinai-jégbarlanghoz vezető ökológiai tanösvényen. Példa értékű ez a marketingtevékenység, amellyel Dobsina az egyéni arculatát, piaci imázsát formázza. A gömöri példa nyomán el kellene gondolkozni a galyasági idegenforgalmat befolyásolni képes hatóságoknak (önkormányzat, nemzeti park), hogy a jelenleg – és főleg Aggteleken – árusított szuvenírek kozmopolita (a világ bármely pontján megvásárolható bővli) jellege helyett a csak a Baradlára, csak Aggtelekre, ill. csak a Galyaságra jellemző árukat, szuveníreket, vagy a dobsinai jegesmedvéhez hasonló, arculatformálásra alkalmas attrakciókat támogassanak. Volna ilyen elegendő: a baradlai ősember figurájától, a híres baradlai cseppkőformációk kicsiny, de valóságghű utánzatain, az itt található védett élővilág fajainak képein, plasztikáin át a galyasági (aggteleki, szögligeti, telekesi stb.) márkanevekkel ellátott tradicionális élelmiszerekig, gyógynövényekig népviseletig vagy Patócsy Zsófiáig.

A Galyasági Település-szövetség (GATESZ)

„Térségünk jelenének és jövőjének egyaránt meghatározója a Gömör-tornai-karszthegység területén 1985. január 1-jén alakult Aggteleki Nemzeti Park és ahhoz az országhatáron túl, északról csatlakozó **SzlovákKarszt Tájvédelmi Körzet**. 1995-ben mindkettő felkerült az UNESCO Természeti Világörökség listájára

Közel két évtizede, hogy a térség természetvédelmi értékeinek védelmét előkészítő kutatások mellett komplex tervek is születtek a határon innen és túli térségek fejlesztésére, elsősorban az idegenforgalom lehetőségeire alapozva. A rendszerváltás időszakában a helyben élők, az elszármazottak és az üdülési céllal ingatlant vásárló városiak egy része felismerte, hogy a civil és polgárközeli szerveződéseké a jövő. Kezdeményezésükre, az országban másodikként 1991 szeptember 1-jén megalakult a **Galyasági Település-szövetség**.

Az alapító 9 önkormányzat mellett 3 szervezet és 57 egyéni tag alkotta meg az alapszabályt és a cselekvési programot, amely szerint: a település-szövetség a Galyaságot, a térségben élőkkel összefogva, rájuk támaszkodva, velük egyetértésben együttműködik a térség problémáinak a megoldásában, a fejlesztési célok kimunkálásában és megvalósításában. Célként megfogalmaztuk az itt élők életkörülményeinek javítását, a természeti és épített értékek megőrzését, a hagyományok ápolását és mindezek minél szélesebb körben való bemutatását.

Ennek megfelelően segítettük a Magyar Falufejlesztési Társaság kezdeményezésére a **falugondnoki hálózat** életre hívását, ami segítséget jelentett a gondozásra szoruló időskorúak ellátásában is.

Kezdeményeztük a falusi vendégfogadó-hálózat helyi kiépítését, ismertetve az országos és megyei pályázati lehetőségeket. Feladatunknak tekintettük a térség **turista útjainak, forrásainak, pihenőhelyeinek** a felújítását, hogy ezzel is vonzóbbá tegyük a vidéket az idelátogatók számára.

Adottságaink és lehetőségeink megismerése érdekében felméréseket végeztünk egyetemi hallgatókkal, falukutatókkal, s erre alapozva életre hívtuk a **Galyasági Népfőiskolai Egyesületet**, amelynek tanfolyamait pályázati forrásokból biztosítottuk. A helyi érdeklődésre számot tartó méhészt, zöldséggyümölcsstermesztő, kisállattenyésztő és gombaismereti tanfolyamaink elsősorban a figyelem felkeltését és a lehetőségek bemutatását célozták.

A Település-szövetség közreműködésével elkészített sikeres PHARE pályázat **falusi vendégfogadó helyek** kialakítását, ill. a férőhelyek bővítését eredményezte. Ennek eredményeként részben felújítottuk az Égervölgyi Ifjúsági Tábort, új turistaházat avattunk Varbócon, vendégfogadó és szabadidő centrum épült Szinpetriben. A vállalkozói kedv emelkedett a falusi turizmus terén: Teresztyén, Égerszögön, Jósvafőn, Perkupán és Szögligeten is. Többen régi házakat vásároltak és újítottak fel. Feladatunknak tartjuk, hogy segítsük a megüresedett lakóházak értékesítését és újrahaznosítását. Az elmúlt évtizedben az együttgondolkodás és cselekvés szép példája Jósvafő, ahol a szálláshelyek bővítése mellett tájházat avattak és baráti kör alakult. A **Jósvafő Baráti Köre** szervezi a falunapok programjait és a helyi események, értékek bemutatására időszakos kiadványokat szerkesztenek.

A galyasági értékek bemutatása és a vendégforgalom erősítése szükségessé tette a **Galyasági Vendéglátók Egyesületének** a megalakítását, amely 20 regisztrált vállalkozást ajánl és segíti piacra jutásukat. Tervezzük egy perkupai székhelyű turistairoda megnyitását is.

Az elmúlt évtizedben önkormányzataink az infrastruktúra fejlesztését kiemelt feladatuknak tekintették. Ma valamennyi településünkön van vezetékes ivóvíz és telefonhálózat. Napjainkban fejeződik be Teresztenye és Szőlősárdó szennyvízcsatorna-hálózatának kiépítése. Sajnos közútjaink és bekötő útjaink felújítását és karbantartását eddig erőfeszítéseink ellenére sem sikerült megoldani.

A **Galyaságért Fejlesztési Alapítvány** a helyi erőforrások mobilizálásával a pályázati lehetőségek körét kívánja bővíteni. A magánérs **Galyaságért Alapítvány** a helyi természeti és épített értékek megőrzését, a hagyományok ápolását, az egyéni vállalkozások informális segítségét és a térségben való letelepedést kívánja elősegíteni. Mindkét alapítvány bejegyzés előtt áll.

A közeljövőben megújult formában szeretnénk megjelentetni a **Galyaság című folyóiratunkat** a lokálpatriotizmus erősítése és szűkebb hazánk megismerése, megismertetése érdekében.

Az elért eredmények ellenére sem vagyunk elégedettek. Valljuk, hogy többet kell tennünk azért, hogy a helyi lakosság ne csak megismerje, hanem aktívan támogassa is a közös célok elérését. Az ismert gondok és nehézségek feltárása mellett a megoldások elérésében is segíteni szeretnénk.

A helyi lakosság előregedése, az aktivitás csökkenése, az értékrend átalakulása egy **új jövőkép kimunkálását** teszi szükségessé. A települési funkciók megváltozása hatékonyabb civil összefogást igényel. **Fő célunk ma az, hogy a helyi közösségek között hidakat építsünk**, segítsük az eltérő értékrendet és életvitelt képviselő rétegek felemelkedését és beilleszkedését a közös boldogulás érdekében — a határon innen és túl.”

2000. február 14.

Bogsán Gyula a
GATESZ titkára

Galyasági „euro” kistrégió?

„Az új évezred hajnalán a magyar és a szlovák Galyaság évszázadok óta borús egén most mintha reménysugár csillanna meg. Talán az utolsó pillanatban, a népességmegtartó képességüket elvesztett falvak pusztulása előtt. Az új demokrácia Magyarországon és Szlovákiában is olyan szövetkezési szabadságot ad a települések kezébe, amellyel okosan élve most megpróbálhatnak a közel került Európa szekerére felkaspzkodni.

Az Európai Unió – pályázati alapon – kész anyagi támogatást adni a csatlakozásra váró államok önszerveződő régióinak a felzárkóztatásához is. Az ország gazdasági vérkeringésétől távoli fekvés, a határmenti helyzet, a magas munkanélküliség, a leépült gazdaság az ilyen pályázatokban előnyvé válik, ha most találkozik a határ két oldalán élők együttműködési szándéka. A Galyaságban (lényegében a szilicei – tornai karsztvidék apró településein) a földrajzi egység, a közös múlt, az itt élő nemzetiségek: magyarok, szlovákok és a cigányok kultúrája, a Dél-szlovák- és az Aggteleki-karszt Világörökség közös megővésének és hasznosításának a szándéka indokolja az együttműködést. A nagy régióközpontokból, Miskolcra és Kassára kezdeményezett és irányított euro-régiós együttműködés eredményei talán éreztetik a hatásukat a Galyaságban is – talán nem. A helyi problémákat helyi szinten, helyi döntésekkel és helyi erőforrások mozgósításával kell megvalósítani. Ez az európai uniós területfejlesztés, a regionalizmus egyik legfontosabb alapelve. Ha ilyen, ízig-veéig helyi szintű kezdeményezéssel találkozik az uniós területfejlesztési politika, segítséget nyújt az elinduláshoz.

A Galyaság apró falvainak immár nincsen veszteni valójuk: ha létrehozna egy nemzetközi település-szövetséget, annak ténye már támogatást hozhat helyi, kistérségfejlesztési irodák kialakításához a Galyaság logisztikai központjaiban: Perkupán és Pelsőcön. A kistérségfejlesztési irodák azután – a helyiekkel napi kapcsolatban – olyan programok elindítását kezdeményezhetik, amelyek hozzájárulnak a falvak népességmegtartó erejének a visszanyeréséhez, növeléséhez, (lényegében ezekről a lehetőségekről, adottságokról szolt ez a könyv is).

A Zempléni régió élni akar, a Cserehát vidéke élni akar, a Vág és az Ipoly vidéke élni akar ... és a Galyaság? A Galyasági Település-szövetség léte és évtizedes története a tanú arra, hogy igen, ez a terület is élni akar. Akkor kovácsoljunk hát hasznot a hátrányokból, használjuk ki az önkormányzatiság szövetkezési szabadságát – hiszen a szlovák oldal éppen olyan elkeserítő gazdasági helyzetbe került, mint a magyar, a cigányság problémája és kilátástalansága ott éppen olyan nagy, mint a magyar oldalon. A brüsszeli területfejlesztési alapokban óriási pénzek fekszenek többek között éppen a kelet- közép-európai cigányság problémájának orvoslására, a távmunkahelyek teremtésére, a természeti értékek megővésére és idegenforgalmi bemutatására, a falusi turizmus fejlesztésére ... csak tudni kell kérni. Tudni kell, hová, mikor, kivel és hogyan kell benyújtani a pályázatot. Ehhez kell létrehozni a kétoldalú kistérségfejlesztési irodát: nem Kassán, nem Miskolcon, de még csak nem is Rozsnyón, vagy Edelényben, hanem helyben. A Galyaságban. Azért, hogy a pályázatokat mindig valós, helyi szükségletek, igények és erőforrások töltsék meg, és helyben fejték ki hatásukat is.

És ha ennek első lépése egy nemzetközi, igazán alulról szerveződő település-szövetség, melyhez bármely környékbeli falu a Torna és a Szuhog között a Sajótól a Bódvái szabadon csatlakozhat, akkor ezt létre kell hoznunk.”

2000. február 14.

A Szerző

Galyasági utakon

Jellegzetes galyasági erdei utak Szelcepuszta (fent) és Derenk romközség környékén (lent). Fotó: Bogsán Gyula.

Irodalom

Az Aggteleki Nemzeti Park 1998. (Szerk. Baross G. sorozat szerk.: Tardy J.) Mezőgazda, Budapest (az Aggteleki-karszt legfrissebb, legrészletesebb monográfiája)

Balázs D. 1960. A Teresztenyei-barlangrendszer víznyelőinek és forrásának összefüggéseire vonatkozó kísérletek = Karszt és barlangkutató Tájékoztató 5.

Balázs D. 1994. A csepegő kövek igézetében – Magánkiadás, Érd (az égerszögi Szabadság-barlang és felfedezésének története)

Bogsán Gy. 1994. A Galyaság – egy gombász szemével = Tallózó 1.sz. Miskolci Gombász Egyesület (a galyasági gyakori gombafajok bemutatása)

Bokody J. 1985 Bódva – In: Vízitúrák könyve, Sport, Budapest (a bódvai vízitúra lehetőség ismertetése)

Borsod-Abaúj-Zemplén megye környezeti atlasza 1990 – Környezetgazdálkodási Intézet, Budapest (a megye és településeinek környezeti adatai)

Borsod-Abaúj-Zemplén megye területi statisztikai évkönyve 1997 – Központi Statisztikai Hivatal, Budapest (a települések statisztikai adatai)

Dénes Gy. 1983. A Bódvaszilasi-medence 700 éves története – Borsodi Kismonográfiák, Miskolc (a Bódva-völgy, a karsztvidék ill. a Galyaság történelme).

Dénes Gy. 1998. Történeti áttekintés a XIX. sz. második feléig In: Az Aggteleki Nemzeti Park. Szerk. Baross G. (az Aggteleki-karszt falvainak történelme).

Enyedi Gy. 1996. Regionális folyamatok Magyarországon – Hilscher Egyesület, Budapest (a gazdasági szerkezetváltás következményei a területi fejlődésben)

Galyaság = A Település-szövetség lapja, Perkupa (3756 Kossuth u. 12)

Galyasági Krónika = A Település-szövetség időszaki lapja (Perkupa)

Galyaság – Galyasági Településszövetség (idegenforgalmi tájismertető prospektus)

Galyaság – Well Press Kiadó, Miskolc (a falusi szálláshelyek ismertető prospektusa)

Garami L. – Garami L-né 1997. Védett természeti értékeink útikalauza – Mezőgazda, Budapest (többek között az észak-borsodi természetvédelmi területek ismeretése)

G. Fekete Éva 1998. A térség mely élni akar (Cserehát – Hernád – Bódva vidék Térségfejlesztési Programja – Reg–Lex, Edelény (az elmaradott, határmenti régiók lehetőségei, különös tekintettel a határon átnyúló együttműködésre)

G. Fekete Éva 1997. A kistérségi tervezés néhány sajátossága = Tér és Társadalom 3. (gyakorlati tudnivalók)

G. Fekete Éva 1995. Kistérségi szerveződések megjelenése a területfejlesztésben. Együtt! – De hogyan? – kézirat PHARE - MTA Regionális Kutatások Központja, Miskolc (gyakorlati tudnivalók a kistérségi együttműködés lehetőségeivel kapcsolatban)

G. Fekete Éva 1997. Galyaság: mikrotérségi fejlesztési stratégia – Reg–Lex Térségfejlesztési Tanácsadó Bt., Edelény (A Galyasági Település-szövetség 11 falvának településfejlesztési stratégiája)

Geiger, F. 1992. Gyógyteák – Hungalibri Kiadó, Budapest

Gulybán S. 1999. Az Aggtelek – Bódva völgye – Rakaca és környékének gyógyill. fűszernövény, valamint vadon termő gyümölcsök telepítéséről, természetéről és értékesítéséről – kézirat (tanulmányterv) Gulybán Egyéni Cég, Miskolc.

Hadobás P. 1999. Edelény és a Bódva völgye. Szerzői kiadás, Edelény. (segédkönyv a helytörténet és természetrajz tanításához)

Hadobás S. 1991. A Galyaság = Föld és Ég 26. 7. (ismeretterjesztő írás)

Horváth R. (szerk.) 1997. Az Aggteleki Nemzeti Park természeti értékei I – III. – Naturinform, Aggtelek (ismeretterjesztő, képes sorozat)

Jakucs L. 1975. Aggtelek – Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Tanács, Miskolc (a nagy aggteleki barlangok bemutatása, a Béke-barlang felfedezése)

Jakucs L. 1993. Szerelmes barlangjaim – Akadémiai Kiadó, Budapest (többek között a Baradlával és a Béke-barlanggal kapcsolatos leírások, érdekesítő, tudományos ismeretterjesztő történetek)

Kasza S. (főszerk.) 1998. Borsod – Abaúj – Zemplén megye kézikönyve II. rész Ceba Kiadó, Budapest – Miskolc (a megye összes településének részletes, enciklopédikus bemutatása)

Kiss L. 1978. Földrajzi nevek etimológiai szótára – Akadémiai Kiadó, Budapest (a magyar települések nevének eredete)

Kordos L. 1985. Az első ötvenmillió év. Ősök Rudabányán – Gondolat, Budapest (a rudabányai őshominoida leletek)

Krajská správa Štatistického úradu 1997 (District of Rožava) – Košice (a szlovákiai települések statisztikai adatai)

Koleszár K. 1999. Bevezetés Bódvaszilás és környéke helyismeretébe (tankönyv és olvasókönyv)

Kunt E. 1978. Temető az Aggteleki-karszt falvaiban = Studia Folkloristica et Ethnographica, Debrecen (műemlék templomok, temető a karsztvidéken ill. a Galyaságban)

Marosi S. – Somogyi S. 1990. Magyarország kistájainak katasztere II. rész MTA Földrajztudományi Kutató Intézet (az észak – magyarországi természeti földrajzi kistájak részletes jellemzése)

Mezősi G. 1984. A Sajó-Bódva-köze felszínfejlődése = Földrajzi Értesítő 33. 3. (a Galyaság domborzata és kialakulása)

Mezősi G. 1985. A természeti környezet potenciáljának felmérése a Sajó-Bódva-köze példáján – Elmélet – Módszer – Gyakorlat 37. MTA FKI, Budapest (többek között a Galyaság részletes földrajzi ismertetése és környezetminősítése)

Nagy M. (szerk.) 1870. Magyarország képekben, honismereti album I-II. – Heckenast Gusztáv, Pest. (I. részben: A szádélói völgy 361-372 old., II. részben: Gömör megye és népe 138-177 old.)

Rakaczky I. (szerk.) 1998. A Cserhát turistakalauza – Bíbor Bt, Miskolc (általános tájismertető, túraajánlatok, települések bemutatása)

Rakaczky I. (szerk.) 1997. Aggtelek és vidéke turistakalauza – Bíbor Bt, Miskolc (általános tájismertető, túraajánlatok, települések bemutatása).

Rápóti J. – Romváry V. 1980. Gyógyító növények – Medicina Könyvkiadó, Budapest

Rechnitzer J. 1998. Területi stratégiák – Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs (a területfejlesztés jelenlegi helyzete az ország egyes régióiban)

Siskáné Szilasi Beáta 1999 A Galyaság tájföldrajzi jellemzése és jelen állapota – diplomaterv, Miskolci Egyetem, Bányamérnöki Kar, Környezetgazdálkodási Intézet, Földrajz-Környezettan Tanszék – kézirat 60 p.

Szendrei M. (szerk) 1999. Vadászturizmus lehetőségei Borsod–Abaúj– Zemplén megyében – Országos Magyar Vadászkamara és a Vadászok és Vadgazdálkodók Észak-magyarországi Területi Szövetsége, Miskolc (információs kiadvány a megye vadállományáról, vadásztársaságairól és a vadászati lehetőségekről).

Szuhay P. 1982. A Szendrő környéki falvak paraszti gazdálkodása a kapitalizmus időszakában – Borsodi Kismonográfiák, Miskolc (a Bódva-völgy és a Galyaság falvainak népi élete)

Takácsné Bolner K. 1998. A Nemzeti Park barlangjai In: Az Aggteleki Nemzeti Park. Szerk.: Baross G. (az Aggteleki-karszt barlangjainak leírása)

Tózsai I. 1990 – 1992. Terezstenye rövid története I-II-III. – házi sokszorosítású, saját kiadvány

Tózsai I. 1994. Gyógynövények gyűjtése, tartósítása, felhasználása – Miskolci Gombász Egyesület, Tudomány és Technika Háza, Miskolc (A Galyaságban leggyakoribb gyógynövények részletes ismertetése)

Tózsai I. 1996. Az Aggteleki-karszt idegenforgalmi potenciálja = Földrajzi Értesítő 45. 3-4. (a természetvédelem és az idegenforgalom viszonya Aggteleken)

Varga Z. 1998. Az Aggteleki-karszt élővilága In: Az Aggteleki Nemzeti Park. Szerk.: Baross G. (a karsztvidék, ill. a Galyaság védett növény- és állatfajainak részletes bemutatása)

Vendégváró útikönyv sorozat: Borsod-Abaúj-Zemplén megye 1995. (Szerk.: Körtvélyesi E.) — Well Press, Miskolc (többek között a galyasági falvak látványosságai, nevezetességei)

Vöröss L. 1980 Aggtelek–Dómica térség üdülőterület rendezési terv koncepciója – kézirat, Városépítési Tudományos Tervező Intézet, Budapest (a magyar Aggteleki-karszt és a Dél-szlovák-karszt együttes településfejlesztésének kezdeti elgondolásai)

